

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI

YAŞLILIK OLGUSUNA SOSYOLOJİK
BİR YAKLAŞIM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Süleyman İLHAN

HAZIRLAYAN
Fatma BAYRAK

ELAZIĞ - 2018

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI

YAŞLILIK OLGUSUNA SOSYOLOJİK BİR YAKLAŞIM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Süleyman İLHAN

HAZIRLAYAN
Fatma BAYRAK

Jürimiz, tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans tezini oy birliği / oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

1. Prof. Dr.

2.

3.

F. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ömer Osman UMAR
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET**Yüksek Lisans Tezi****Yaşlılık Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım****Fatma BAYRAK****Fırat Üniversitesi****Sosyal Bilimler Enstitüsü****Sosyoloji Anabilim Dalı****Elazığ - 2018, Sayfa: IX+91**

Bu tezde yaşlılık, fizyolojik ve psikolojik anlamda yaşanan birtakım değişimlere karşı toplumun geliştirmiş olduğu tutum, değer ve algıları bünyesinde barındıran sosyolojik bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla yaşlılık ve yaşlılık olgusunda meydana gelen değişimlere verilen toplumsal tepkileri, toplumun yaşlı ve yaşlılığa ilişkin değişen algısı çerçevesinde yaşlılık dönemini sosyolojik perspektiften ele almak önem taşımaktadır.

Geleneksel toplumlarda “yaşlı”, bolluğun, bereketin, saygınlığın ve tecrübenin göstergesi iken; modern toplumlarda bu algıların aksine yaşlı birey daha çok işe yaramazlığın, pasifliğin, geri kafalılığın ve özellikle “yük” olarak görülmenin nesnesi haline gelmiştir. Değişen bu algı yaşlılara duyulan saygıyı, hürmeti azaltmış ve yaşlıların bakımı için aile dışında çeşitli alternatifler geliştirilmesini zorunlu kılmaya başlamıştır.

Hızlı sanayileşme ve kentleşme merkezli modernleşme sürecinin yerleşik toplumsal yapıları/değerleri aşınımına uğratması, yaşlılığa ve yaşlılığa dair toplumsal bakış açısı ve tepkilerin de değişmesini beraberinde getirmiştir. Bu da, yaşlı bireyler için çok yönlü bir sorunlar dizisine neden olmaktadır. Fiziksel ve sosyal açıdan yaşanan güç kayıpları, yük olarak görülme, çeşitli toplumsal alanlardan dışlanma, huzurevi gibi yaşlıların bakım hizmetini yürüten çeşitli kurumlara terk edilme vs. bu sorunlar dizisinin bazı örnekleridir.

III

Bu çalışmada yaşlılık olgusu ve ilgili sorunların çeşitli toplumsal etkenlerle ilişkilendirilerek açıklığa kavuşturulması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık, Yaşlanma, Yaşlılık Sosyolojisi, Sosyal Dışlanma, Modernleşme, Emeklilik, Din.

ABSTRACT**Master Thesis****A Sociological Approach to the Phenomenon of Old Age****Fatma BAYRAK****Fırat University****Institute of Social Sciences****Department of Sociology****Elazığ - 2018, Page: IX+91**

In this thesis, old age is considered as a sociological phenomenon involving the attitudes, values and perceptions developed by society against some physiological and psychological changes. Accordingly, it is significant to approach old age from a sociological perspective within the scope of society's reactions to and changing perceptions of the elders and old age and the changes in the phenomenon of old age.

While, the “elder” is an indicator of abundance, prestige and experience in traditional societies, it is a sign for uselessness, passiveness, conservativeness and being a burden on others in modern societies. This changing perception decreased the respect for the elders and necessitated the development of various alternatives for elderly care outside family.

The fact that rapid industrialization and modernization process based on urbanization corrode the settled social structures/values has paved the way for changes in social perspective and reactions towards old age. This causes a series of multi-faceted problems for the elders. Some examples for these problems are physical and social loss of strength, being considered as a burden, exclusion from various social domains, being left in different institutions such as senior centers giving care service for the elders.

This study aims to associate the phenomenon of old age and related problems with social variables and make them clear.

Keywords: Old Age, Getting old, Old Age Sociology, Social Exclusion, Modernization, Retirement, Religion.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖN SÖZ	VIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. YAŞLILIKLA İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR VE YAŞLANMANIN	4
ORTAYA ÇIKIŞI.....	4
1.1. Yaşlılıkla İlgili Temel Kavramlar	4
1.1.1. Yaşlı.....	4
1.1.2. Yaşlılık	5
1.1.3. Yaşlanma ve Yaşlanma Sınıflandırmaları	6
1.2. Yaşlanmanın Ortaya Çıkışı	9
1.2.1. Tarihsel Süreçte Yaşlılık.....	10
1.2.2. Tıbbi Alanda Meydana Gelen Gelişmeler.....	11
1.2.3. Endüstri Devrimi ve Dünya Savaşları	12
1.2.4. Sanayileşme ve Kentleşme	12
1.2.5. Ortalama Yaşam Süresinin Uzaması	13
1.2.6. Yaşlılıkta Sosyal Güvencenin İlk Adımları	14
1.2.7. Kitleleşme Yaşlanma ve Yaşlı Toplum.....	15
1.2.8. Toplumsal Yaşlanma	16
1.3. Yaşlılık Üzerine Teoriler ve Türk Toplumunda Yaşlanma	18
1.3.1. Yaşlılık Üzerine Teoriler	18
1.3.1.1. İşlevselcilik Teorisi	18
1.3.1.2. Sembolik Etkileşimcilik Teorisi.....	20
1.3.1.3. Yaş Tabakalaşması ve Yaşam Akışı Teorisi.....	20
1.3.1.4. Modernleşme Teorisi	21
1.3.1.5. Politik İktisat Teorisi.....	22
1.3.1.6. Defizit (Eksiklik) Teorisi	22
1.3.1.7. Aktivite (Etkinlik) Teorisi	23
1.3.1.8. Disengagement (İlgisizlik) Teorisi.....	25

1.3.1.9. Rol Bırakma (Kaybetme) Teorisi	26
1.3.1.10. Subkültür (Alt Kültür) Teorisi	27
1.4. Türk Toplumunda Yaşlanma	27
1.4.1. Osmanlı Döneminde Türk Aile Yapısı	27
1.4.2. Osmanlılarda Gündelik Yaşam ve Yaşlılık.....	29
1.4.3. Cumhuriyet Döneminde Yaşlanma ve Yaşlılık	30

İKİNCİ BÖLÜM

2. MODERNLEŞME SÜRECİNDE YAŞLILIĞA BAKIŞ	33
2.1. Yaşlılık Döneminin Sosyal Özellikleri.....	33
2.2. Yaşlılık Döneminde Sosyal İlişkilerde Meydana Gelen Değişimler.....	35
2.3. Yaşlılıkta Sosyal Desteğin Önemi.....	37
2.4. Cinsiyete Göre Yaşlılık Algısı.....	39
2.5. Yaşlılıkta Yaşam Memnuniyeti	40
2.6. Yaşlılıkta Yalnızlık ve Sosyal İzolasyon	42
2.7. Yaşlılıkta Sosyal Dışlanma	44
2.8. Emeklilik.....	46
2.9. Boş Zamanların Değerlendirilmesi	49
2.10. Psikolojik Açıdan Yaşlılık.....	50
2.10.1. Yaşlılık döneminde görülen ruhsal bozukluklar	52
2.10.2. Yaşlılık döneminde stres ve başa çıkma yöntemleri	52
2.2. Yaşlılıkta Evlilik.....	53
2.2.1. Ebeveynlik Sonrası Evlilik	53
2.2.2. Yaşlılıkta Evliliği Tamamlamak.....	54
2.3. Modernleşme Sürecinde Yaşlılık	55
2.3.1. Modernlik ve Modernleşme.....	55
2.3.2. Modernleşme Sürecinde Yaşlılığa Bakış	57
2.3.3. Modern Toplumlarda Yaşlanmanın Yönü ve Görünümü	59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YAŞLILIKTA TOPLUMSAL CİNSİYET VE YAŞLILARA SUNULAN SOSYAL HİZMETLER.....	63
3.1. Yaşlılıkta Toplumsal Cinsiyet	63
3.1.1. Kadınların Yaşlanması ve Yaşlılık Algısı.....	63
3.1.2. Kadın Yaşlılar ve Yaşam Koşulları	64

VII

3.2. Yaşlılara Sunulan Sosyal Hizmetler.....	65
3.2.1. Yaşlılara Sunulan Hizmetler	65
3.2.2. Yaşlılık Dönemine İlişkin Bireysel ve Toplumsal Rehberlik Faaliyetleri.....	69
3.2.3. Dünya’da Yaşlılık ve Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar	70
3.3. Yaşlılık Döneminde Dine Yaklaşım	73
3.3.1. Yaşlılık Döneminde Ölüm ve Ölüme Hazırlık	73
3.3.2. Yaşlılıkta İntihar	76
SONUÇ	79
KAYNAKLAR.....	83
EKLER	90
ÖZ GEÇMİŞ	91

ÖN SÖZ

Yaşlılık tüm insanların yaşaması kaçınılmaz olan fiziksel, ruhsal ve sosyal yönlerden kayıplar yaşanan bir dönemdir. Birtakım gerilemelerin yaşandığı yaşlılık dönemi toplumun değişen algısı ile birlikte, istenmeyen bir yaşam dönemi haline gelmektedir. Bu durumda, yaşlılık toplumsal bir problem olarak gündeme gelmekte ve yaşlılar yaşam alanlarından izole edilmektedirler.

Bu tezde yaşlılık ile ilgili temel kavramlar üzerinde durulmakta; yaşlılık kuramları, yaşlılığın sosyal yönleri, modernleşme sürecinde yaşlılığa bakış, yaşlılıkta toplumsal cinsiyet ve yaşlılığın kadınlaşması, yaşlıların bakımı noktasında verilen sosyal hizmetler, bu noktada yürütülen bireysel veya toplumsal faaliyetler, dünyada yaşlılık ve yaşlılara yönelik sosyal politikalar ile bu dönemde görülen dine yaklaşım ve ölümü karşılama durumu ele alınmaktadır.

Çalışmada üzerinde durulan konu ve yaklaşımlar çeşitli kaynaklar doğrultusunda ortaya konulmaya çalışılmıştır. Literatür taramasına dayanan bu kuramsal çalışmada, yaşlılık olgusu çeşitli yönleriyle sosyolojik açıdan ele alınmakta ve yaşlılık dönemi toplumsal statü ve roller ekseninde değerlendirilmektedir. Aynı zamanda, yaşlılığın sosyal bir sorun olarak ortaya çıkmasına veya toplum tarafından bu şekilde algılanmasına sebep olan sosyolojik etkenler üzerinde durulmaktadır.

Toplumların modernleşmesi ile birlikte yaşlı bireylere yönelik algıların nasıl ve ne şekilde dönüşüme uğradığından söz edilen bu çalışmada, modern toplumlarda bir ‘yük’ olarak görülen yaşlıların bakımı noktasında, aile kurumunun karşısında alternatif kurumların oluşturulması yönünde uygulamalara ağırlık verilmesi toplumsal değerler ve etkenler açısından değerlendirilmektedir.

Yaşam süresi göz önüne alındığında, yaşam süresinin daha uzun olduğu bilinen kadınlar erkeklere göre daha uzun bir yaşlılık dönemi yaşamaktadırlar. Böyle bir durumda yaşlı nüfus oranında kadınların sayısında önemli bir artış olmakta ve ‘yaşlılığın kadınlaşması’ kavramı ortaya çıkmaktadır. Çalışmamızda bu kavramın sosyal yönü ve yaşlı kadınlara yönelik toplumsal algılar üzerinde durulmaktadır.

Yaşlılık döneminde özellikle dini duygular ve maneviyat yoğunluk kazanabilmekte ve yaşlı birey ölüme her gün biraz daha yaklaştığını düşünerek, hayatının geri kalan kısmını daha çok ibadet ve dua ederek, teslimiyet ruhuyla manevi açıdan dolu dolu yaşayarak geçirebilmektedir. Ancak bu yaklaşım kişiden kişiye,

inanılan dine, yaşam biçimine ve inanç durumuna göre farklılıklar gösterebilmektedir. Bu yönde, çalışmamızda yaşlıların ölüme nasıl bir hazırlık yaptıkları, bu hazırlığa ihtiyaç duymalarının sosyolojik sebepleri, dini inanç ve duygulara verdikleri önem sosyolojik bağlamda toplumsal etkenler ve algılar perspektifinde değerlendirilmektedir.

Tezin hazırlanmasında bana desteğini esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Süleyman İLHAN'a teşekkür ederim.

ELAZIĞ - 2018

Fatma BAYRAK

GİRİŞ

Yaşlılık, her insanın yaşamak durumunda olduğu kaçınılmaz gelişim dönemlerinden biridir. Bu dönemde birtakım gerileme belirtileri, fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik anlamda çöküntü durumu, ölümün yaklaşmakta olduğu duygusu ve beraberinde dini duygu, düşüncelerde yoğunluk ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan, yaşlı bireylerin toplumsal alanların birçoğundan dışlanmaları, gerek aile gerekse iş ortamında pasif ve işe yaramaz olarak görülmeleri, yaşlıların yalnızlık ve soyutlanma duygularını yaşamalarına sebep olmaktadır.

Yaşlılık döneminde sosyal statü ve rollerde çeşitli kayıplar ortaya çıkmakta ve bu duruma ilişkin çeşitli sorunlar yaşanmaktadır. Yaşlıların çalışma yaşamının sona ermesi, eski sosyal prestij ve saygınlıklarını yitirmelerine sebep olmaktadır. Aile içinde roller değişmekte ve bazı rollerin kaybolmasına bağlı olarak yaşlılar, kendilerine ilişkin algı ve tutumlarında olumsuz düşünceler geliştirebilmektedirler. Bu anlamda, sosyal yönden uyum sorunları ortaya çıkarken; bireylerin toplumda yetenek ve becerilerini etkin kullanma özellikleri de kaybolmaya başlamaktadır (Ceylan, 2016: 45-46). Geniş aile tipinin egemen olduğu geleneksel toplumlarda yaşlı bireyler tecrübe sahibi, bilge kişiler olarak görülürken; sanayileşmiş ve kentleşmiş modern toplumlarda yaşlıların geleneksel toplumlarda sahip oldukları toplumsal rol ve statüleri adeta yok sayılarak, yaşlılar bakıma muhtaç bireyler olarak değerlendirilmektedirler.

Yaşlılar yaşlılık dönemi ile birlikte gelişen ve değişen özelliklerinden dolayı birçok alandan dışlanmaktadır. Bu alanlar eğitim, ekonomi, iş gücü piyasası, sosyo-kültürel, barınma imkânı, sağlık ve politika alanları olarak sıralanmakta ve bunlar artabilmektedir. Yaşlanmanın doğal sonucu olarak yaşlıda meydana gelen fiziksel değişimler ve yoksunluklar onları iş gücü piyasasından uzaklaştırmakta, bu çemberin dışında tutmaktadır. Bunun sonucunda yaşlılar iyi beslenemeyecek, sağlıksız ortamlarda barınmak zorunda kalacak ve doğal olarak yaşam kaliteleri düşecektir. Yani ekonomik dışlanma neticesinde, yaşlı birey toplumun tüm kaynaklarından dışlanmış olacaktır (Genç ve Dalkılıç, 2013: 467- 468).

Yaşlılık ve yaşlanma biçimleri bireyden bireye değişebildiği gibi, cinsiyete göre de değişebilmekte ve bu noktada kadın-erkek arasında yaşlanma açısından büyük farklılıklar doğurabilmektedir. Cinsiyete dayalı bu farklılıklar, özellikle kadınların erkeklerden daha uzun bir yaşam süresine sahip olmalarından ve aynı zamanda

kadınların yaşamında yaşlılığın getirdiği ekonomik ve sosyo-kültürel kayıpların daha fazla olmasından ileri gelmektedir.

Yaşlılık döneminde yaşanan en önemli sosyal sorunlardan biri yaşlıların bakımıdır. 65 yaş ve üzerindeki her yaşlının, hasta ve bakıma muhtaç olmasa da hastalanma riski ve fiziksel yetersizlikleri sebebiyle yardıma veya desteğe ihtiyaç duyma olasılığı artmaktadır. Bu noktada, yaşlı bireylerin bakımları ya kurumlar ya da aile ve akrabalar tarafından gerçekleştirilmektedir (Adak, 2003: 81-87). Endüstri öncesi toplumlarda yaşlı bireylerin bakımı aile kurumu tarafından yerine getirilirken; endüstri toplumlarında aile kurumu dışında alternatif kurumlar oluşturulmuş ve ailede yük olarak görülmeye başlanan yaşlıların bakımı bakımevi, huzurevi gibi çeşitli kurumlar tarafından üstlenilmiştir. Günümüzde ise bu kurumların yerini yaşlı bireylerin daha çok tercih ettikleri evde bakım hizmetleri almıştır. Yaşlılar bu hizmet sayesinde kendilerini daha rahat ve özgür hissettikleri, anılarıyla dolu evlerinde yaşamlarını sürdürmektedirler.

İnsanın her an ölebileceği düşüncesiyle yaşaması, sosyal ilişkilerini yeniden düzenleme ve yaşamına dair bakış açısına yeni anlamlar yükleme olanağını doğurmaktadır. Ölümün soğuk yüzünden ziyade, bir de bu olumlu yüzünü görebilmek ölümü karşılamak adına önemlidir. Özellikle yaşlılık döneminde ölümü düşünme ve buna hazırlık yapma daha fazla gündemdedir. Aynı zamanda yaşlılarda ölüme dair kaygıların ve korkuların artış göstermesi; manevi duyguların, Allah'a olan inancın ve teslimiyet duygularının yoğun bir şekilde yaşanmasını beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda, yaşlılar ibadet etmeyi daha çok istemekte ve yaşamının geri kalan kısmını bu şekilde sürdürmeyi tercih etmektedirler.

Yaşlılık olgusunu sosyolojik açıdan ele alan bu tezde genel olarak; modernleşmeyle birlikte yaşlılık olgusuna ilişkin yerleşik/geleneksel değerlerin dönüşmesi bağlamında biçimlenen yaşlılık statüsü ve buna yönelik toplumsal tepkiler, modern/çekirdek ailede yaşlıların konumu, yaşlılık döneminde ortaya çıkan fiziksel ve psikolojik değişimlere karşı toplumun tepkisi, yaşlı bireylerde yalnızlık hissiyle birlikte sosyal ilişkilerde yaşanan kısıtlılık, emeklilik sonrası sosyal ilişki kayıpları ve rol değişiklikleri, bir sığınak olarak huzureviyle ilişkiler, dünyada yaşlılara yönelik uygulanan sosyal politikalar, yaşlılık döneminde artarak gündem bulan ölüm düşüncesi ve dini deneyim gibi konulara odaklanılmaktadır. Dolayısıyla yaşlanmanın toplumsal yönü ile birlikte, yaşlılığa yüklenen anlamın ve yaşlılık dönemine ilişkin algıların

toplumsal etkenlere bağılı olarak farklılaştığı, yaşlılığın çok yönlü bir toplumsal olgu olduğu düşüncesi tezimizin ana temasını oluşturmaktadır.

Hızlı sanayileşme ve kentleşmenin yerleşik toplumsal yapıları/değerleri aşınımına uğratması ile yaşlılığa dair toplumsal algıların değışmesi, yaşlılar için çok boyutlu bir sorunlar dizisine neden olmaktadır. Fiziksel ve sosyal performans kaybı, yük olarak görölme, dışlanma, huzurevine terk edilme vs. bu sorunlar dizisinin bazı örnekleridir. Yaşlılık olgusunun ve ilgili sorunların çeşitli sosyal etkenlerle ilişkilendirilerek açıklığa kavuşturulması bu tezin temel amacıdır.

Modernleşme ile birlikte yaşlılık olgusuna ilişkin değer ve yaklaşımlar ile toplumsal tepkiler değışime uğramıştır. Bu değışim zamanla yaşlılık durumunun çeşitli sosyal etkenler göz önünde bulundurularak irdelenmesi ihtiyacını doğurmuştur. Yaşlılığın bu bağlamda çeşitli boyutlarıyla ele alınması bu tezi önemli kılmaktadır. Öte yandan, ülkemizde yaşlılık olgusunu sosyolojik açıdan ele alan akademik çalışmaların azlığı da, bu tezi ayrıca önemli kılan bir başka husustur.

Kuramsal bir çalışma olarak tasarlanan bu tez literatür taramasına dayanmaktadır. Tezin hazırlanmasında konuyla ilgili yerli ve yabancı literatürden yararlanılmıştır.

Bu tez üç bölümden oluşmaktadır. İlk iki bölümde yaşlılıkla ilgili temel kavramlar ve yaşlılığın karakteristik özellikleri, yaşlılık üzerine teoriler, Türk toplumunda yaşlılık, sosyolojik açıdan yaşlılık, yaşlılık döneminde evlilik ve modernleşme sürecinde yaşlılığa bakış konuları işlenmektedir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise, yaşlılıkta toplumsal cinsiyet ve yaşlı kadınlara yönelik toplumsal algılar, yaşlılara sunulan sosyal hizmetler, yaşlıların bakımı noktasında huzurevlerinin rolü, dünyada yaşlılık ve yaşlılara yönelik sosyal politikalar, yaşlıların dine yaklaşımları ile ölümü nasıl karşıladıkları gibi konular ele alınmaktadır. Sonuç bölümünde ise, genel bir değerlendirme yapılmakta ve bir sonuç ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. YAŞLILIKLA İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR VE YAŞLANMANIN ORTAYA ÇIKIŞI

1.1. Yaşlılıkla İlgili Temel Kavramlar

1.1.1. Yaşlı

Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre 65 yaş ve üstü bireyler, kronolojik olarak yaşlı kabul edilmektedir. Bunun yanı sıra; fiziksel, ruhsal ve sosyal yeterliliklerini kaybetme durumuna gelen insanlar da yaşlı olarak görülmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü, 65 yaş ve üzerini yaşlı olarak kabul etmekte ve yaşlılığı genç yaşlılık, ileri yaşlılık ve çok ileri yaşlılık olmak üzere gruplara ayırmaktadır. Genç yaşlılık, 65-75 yaş aralığında bulunan ve genellikle çalışma hayatından emekliye ayrılmayı takip eden dönemdir. İleri yaşlılık (yaşlı), fonksiyonel kayıpların görülmeye başlandığı 75-85 yaş aralığıdır. Çok ileri yaşlılık (yaşlı-yaşlı) ise, özel bakım ve özel ev veya yardımcıya ihtiyaç duyan 85 yaş ve üzeridir (Görpelioğlu, 2009: 22).

Literatürde yaşlı kavramı yaşı ilerlemiş, ‘ihtiyar’ anlamında kullanılmaktadır. Yaşlı olma durumu birtakım belirtilerle kendini göstermektedir. Ancak yaşlılığın başlangıcına dair kesin bir sınırın olduğunu söylemek mümkün değildir. Yaşlı kavramı nicel anlamda belirli bir yılı (65 yaş ve üstü) kapsamasının yanı sıra, toplumda deneyimli veya tecrübeli, güngörmüş, olgun insan anlamlarını da taşımaktadır (Sevil, 2005: 9-10).

Yaşlı tanımında özellikle göz önünde bulundurulacak ilk kriter, kronoloji veya takvim yılıdır. Ancak her dönem ve her toplumda “yaşlı” olarak tanımlanma yaşının farklı olduğu görülmektedir. Her toplum çeşitli sebeplerden ötürü karara vardığı ve bireylerin “yaşlı” olarak görülmesini sağlayan bir yaşı, ölçüt olarak ele almaktadırlar. Ancak bu yaşı hangi yaş olduğu, toplumdan topluma ve zaman içinde farklılık göstermektedir. Bu durum yaşı kronolojik bir sıralamanın yanı sıra, toplumsal ve kültürel bir olgu olduğunun da göstergesidir (Baran vd., 2005: 24). Bu anlamda yaşı sosyo-kültürel tarafını da göz önünde bulundurmak ve yaşa dair kriterleri çok yönlü değerlendirmek veya ele almak gerekecektir.

1.1.2. Yaşlılık

Yaşlılığın takvim yaşı ile birlikte fiziksel, ruhsal ve sosyolojik boyutları barındıran bireyden bireye farklılık gösteren, bireylerin yaşamlarının hemen hemen her alanında kayıplar yaşadığı bir süreç olduğunu söylemek mümkündür.

Yaşlılık kronolojik yaştan ilerlemesiyle birlikte biyolojik, psikolojik ve sosyolojik boyutlar kazanan bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Sosyal bağlamda, her birey için yaşlılık, farklı anlamlar ifade etmektedir. Yaşlılık deneyiminin olumlu veya olumsuz değerlendirilmesi, yaşlılığın bireyler için ne ifade ettiğine, yükledikleri anlama bağlıdır. Bu nedenle yaşlılık, “toplumsal gelişmişliğe, kişinin sağlık durumuna, sosyal ve psikolojik durumuna bağlı bir ‘değişken’ olarak, yaşanan çağa ve bölgeye göre farklılaşan sübjektif bir kavramdır” (Tufan, 2002: 87). Kaynaklarda yaşlılık kavramının birçok tanımına rastlamamızın ana sebebi de budur. Yaşlılık kavramının barındırdığı bu sübjektiflik, yaşlılığa birçok kişi ve toplum tarafından farklı değerler yüklenmesine katkı sağlamıştır. Bu noktada, bireylerin kendi yaşlılıklarına ilişkin duygu, düşünce ve değerlendirmeleri yaşlılığın çok boyutlu bir süreç olarak ele alınmasında önemli bir etken olarak görülmüştür.

Genel anlamda durağan bir yaşam dönemi için kullanılan yaşlılık, bireylerin fiziksel, psikolojik ve sosyal açılarından bağımsızlıklarını kısmen de olsa yitirdikleri, yaşamın birçok alanında kayıplar yaşadığı bir dönemdir (İçli, 2016: 41). Yaşlanma, daha çok bireysel ve biyolojik bir duruma gönderme yaparken, yaşlılık denildiğinde toplumsallık içeren bir olgudan söz edildiği ve aynı zamanda eğilim olarak toplumda yaşlı nüfusun artması ve bunun sonucunda meydana gelen toplumsal durum anlaşılmaktadır (Tuna, 2017: 5). Dolayısıyla yaşlılık kavramı olarak toplumsallığa gönderme yapmakta ve daha çok toplumsal bir olgu olarak kendini göstermektedir.

Yaşlılık konusundaki önemli tartışmalardan birisi, yaşamın bu son döneminin başlangıç noktası ile ilgili olan kısmıdır. Bu nokta sadece biyolojik, psikolojik, fiziksel ve toplumsal değil, bu etkenlerinin tümünün kesiştiği yerdir. Yaşlanma ve yaşlılık kavramlarının birbirlerinden ayrıldıkları en önemli nokta, iki sürecin başlangıçlarıdır. Yaşlanma sürecinin başlangıcı, yaşlılığınkinden çok önce başlamaktadır. Yaşlılık döneminin belirtileri olarak gösterilen fiziksel ve zihinsel yeterlilik, yetenek kayıpları, yaşlılık dönemi olarak kabul edilen dönemden çok daha önce görülmeye başlamaktadır. Dolayısıyla vücudun normal fonksiyonlarının yavaşlaması, fiziksel gücün azalması, kaynaklarda yaşlılık döneminin başlangıcı olarak kabul edilen 60’lı yaşlardan çok önce

başlamaktadır (Akçay, 2011: 11).

Günümüzde yaşlılık takvimsel olarak tarif edilmekte ancak bu yeterli bir ölçüt değildir. Çünkü “16. ve 17. yüzyıllarda bedensel güç kaybına uğrayan kişilere ‘yaşlı’ denmiş, ‘yaşlılık’ takvimsel yaşla ölçülen bir yaşam dönemi hiç olmamıştır. Ancak bu durum 20. yüzyılda değişmiştir. 20. yüzyılın başlarına kadar yaşlılık bir hastalık olarak görülmemektedir. Ama sakatlıkla eş anlam taşımakta ve biyolojik faktörlere bakılarak sakatlığın derecesinde karar kılınmaktaydı. Daha sonraki dönemlerde yaşlılığın sosyal içerikli bir fenomen olduğu düşüncesi, toplumsal bilincin içine yerleşmeye ve kabul görmeye başlamış olup emeklilik sigortasının yürürlüğe konmasıyla birlikte, yaşlılık takvimsel yaşla belirlenen bir yaşam dönemine dönüşmüştür” (Tufan, 2002: 19–20). Bu noktada takvim yaşı, yaşlılığı belirleyen en önemli ölçütlerden biri olmuştur. Dolayısıyla takvim yaşına göre 65 yaş ve üzeri bireyler yaşlı olarak kabul edilmeye başlanmıştır.

1.1.3. Yaşlanma ve Yaşlanma Sınıflandırmaları

Yaşlanma bireyin fiziksel, ruhsal ve sosyal yönden gerilemesi, birçok yönden kayıplar yaşamasıdır. Yaşlanma bireysel bir değişim olmasının yanı sıra, toplumsal değerler ve bakış açıları da bu süreçte yaşlılığa verilen değeri ve yeri belirlemede önemli bir rol üstlenmektedir. Dolayısıyla yaşlanmanın yalnız biyolojik bir olay olmadığı aynı zamanda toplumsal ve kültürel bir yönünün de olduğunun farkına varmak gerekir.

Emiroğlu’na göre (1995: 15) yaşlanma, insan organizmasının yaşam döngüsünün doğumla başlayıp ölümle son bulması doğanın evrensel ve kaçınılmaz bir gerçeğidir. Bununla beraber bireylerin ortalama yaşam süresi, toplumun bilgi yüklü kaynakları ve değerlerinin koşullandırıldığı bir olgudur. Yaşam döngüsü ise dört dönemden oluşmaktadır. Bunlar: çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık dönemleridir. Canlı olarak dünyaya gelişten yaşamın sonuna kadar süren bu süreç veya döngü aynı zamanda yaşlanmaya da gönderme yapmaktadır.

Koşar’a göre (1996: 4) yaşlanma, biyolojik anlamda döllenme ile başlayan ve ömür boyu süren bir sürecin büyüme, gelişme ve son olarak da canlı varlığın ölmesine kadar devam eden bir alçalma veya geriye doğru gitme durumudur.

Tufan’a göre (2003: 13) yaşlanma, fizyolojik yaşlanma ana rahminde başlamış olup, ömrün son anına kadar devam etmektedir. Bu durum biyolojik olarak ele

alındığında bir gerilemedir. Fizyolojik kayıplarla meydana gelen bu gerileme, zamanı geldiğinde ölümle sonuçlanmaktadır.

Sevil'e göre (2005: 10) yaşlanma, bütün canlılarda biyolojik ve fizyolojik işlevlerde meydana gelen kayıplardır. Takvim yaşının da dışında bazı belirtilerin ortaya çıkmasıdır. İnsanın eski dinamik duruşunu gösterememesi, ruhsal sorunlarına karşı baş edemez hale gelişi, ruhsal ve fizyolojik değişikliklerinin görülmesi yaşlanmanın başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Yaşlanma çeşitli açılardan ele alınmaktadır ve farklı yaşlanma sınıflandırmaları vardır. Bu sınıflandırmalar da yaşlı bireyin fiziksel, takvimsel, psikolojik ve toplum içindeki statü ve rolüne göre değerlendirilerek yapılmaktadır.

Biyolojik yaşlanma: Fizyolojik yeterliliklerin azalmasıyla ve hastalıklara karşı olan direncin düşmesiyle kişide meydana gelen fizyolojik gerilemeler ve kayıplar, kişiyi biyolojik yaşlanma sürecine dahil etmektedir. Kronolojik yaştan ayrılan biyolojik yaş, kalıtsal veya genetik faktörlerin etkisiyle oluşmaktadır. Bazı kişilerde kronolojik yaşlanma, bazı kişilerde ise biyolojik yaşlanma daha önde gitmektedir. Zira insan organizmalarındaki organların yaşlanması birlikte ilerlememektedir. Bu anlamda, organların kişisel kullanma ve özelliklerine göre ayrı ayrı yaşlanma ve yıpranma durumları söz konusudur (Akçay, 2011: 13). Örneğin, sağlığına dikkat etmeyen birinin organlarının işlevlerini yeterli düzeyde yapamadığını ve bazı kayıplar vererek çok hızlı bir şekilde yaşlanabileceğini söylemek mümkündür.

Psikolojik yaşlanma: Psikolojik yaşlanma, kişinin biyolojik veya fiziksel yaşlanma durumuna psikolojik olarak uyum sürecini ifade etmektedir. “İnsan hissettiği yaştadır” diye bilinen yaş, aslında psikolojik yaştır ve bireyin kendisini hangi yaşta hissettiği ile doğrudan ilgilidir (Akçay, 2011: 14). Yaşlı bireyler bu durumda kendisini yaşlanmış olarak asla görmeyip, “benim ruhum genç” yaklaşımı ile bir yönüyle savunmaya geçmektedirler.

Ruhsal veya psikolojik yaşlanmanın iyi yönetilmemesi ve baş edilememesi durumunda; yaşlılık çevreye karşı ilgisiz kalma, içe kapanma, yaşanılardan zevk almama, heyecan duymama gibi değişimlerle kendini göstermektedir. Bu değişimler karşısında ise kişi kötümser olup, karamsarlığa kapılabilmektedir. Yaşamda isteklerini tam olarak gerçekleştirememiş olanlar, yaşlanma döneminde tercihlerde

bulunabilecekleri alternatiflerin giderek azaldığını veya yok olduğunu görmektedirler. İsteklerini gerçekleştirebilmiş olanlar ise, yaşam devam ederken eski faaliyetlerini sürdürmekte, hatta daha ileri düzeyde yaşamsal ihtiyaçlarını idame ettirmekte gün geçtikçe yetersiz kaldıklarını hissetmektedirler (Akçay, 2011: 18).

Kronolojik yaşlanma: İnsanın doğumundan başlayıp içinde bulunduğu döneme kadar geçen süre kaynaklarda kronolojik yaşlanma olarak geçmektedir. Geçen süreyle birlikte birey, kronolojik açıdan yaşlanmaktadır. Doğal olarak, yaşamın akışında canlı cansız her varlık belli bir süreden sonra ilk anki özelliklerini kaybetmektedir. Bu kayıplar, bireyin takvimsel anlamda yıpranmasına ve yaşlanmasına neden olmaktadır (Şentürk, 2018: 25). Ancak yaşlılığı sadece kronolojik yaş itibarıyla değerlendirmek doğru olmayacaktır. Zira bu şekilde değerlendirmek demek, yaşlılık sürecinin birçok boyutunu göz ardı etmek ve eksik tanımlamalara gitmek demektir.

Ekonomik yaşlanma: Ekonomik yaşlanma, emeklilikle birlikte azalan gelire ve bu doğrultuda meydana gelen maddi kayıplara gönderme yapmaktadır. Yaşlı birey özellikle ekonomik gücün elinden gitmesi durumunda kendi kendine yetemeyeceği düşüncesi ile baş etmek zorunda kalmaktadır. Bu zorundalık, yaşlıya çevresine yük olma kaygısı ile birlikte büyük bir üzüntü yaşatmaktadır. Yaşlılık döneminde yaşanan bu kaygı hallerinin, mutsuzluğun ve beraberinde gelen sağlık sorunlarının önüne geçmek adına yaşlılara özel uğraş alanları oluşturmakta ve var olan potansiyelleri uygun alanlarda dinamik hale getirmekte fayda vardır.

Sosyal yaşlanma: Bireyin zamanın geçişine bağlı olarak “rol ve statüsünde meydana gelen değişimi” kapsamaktadır. Bireyin toplum içindeki yaşamında, çalışma ve sosyal işlerinde gücünün ve yeteneğinin azalarak kaybolmasıdır. Sosyal yaşlılık toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Biyolojik yaşlanma, insan organizmasında ortaya çıkan yapı ve işlevlerinin değişimleri; sosyal yaşlanma, bir bireyin zaman içinde rolleri üstlenmesindeki ve terk etmesindeki değişimlere dayanmaktadır (Onur, 1991: 30). Yaşlanmanın bu toplumsal boyutu, “bireyin yaşadığı toplumdaki yaşa ilişkin normları, yani toplumda belirli bir yaş grubundan beklenen davranışları ve toplumun bu gruba verdiği değeri ifade etmektedir” (Karataş, 1990: 105). Sosyal yaşlanma bir diğer ifadeyle, bireylerin rol ve statü ekseninde toplumsal ilişkilerinde yaşadıkları değişimler

(kayıplar) ve toplum tarafından beklenen belli davranış kalıplarının yaş grupları üzerindeki değişkenliğidir.

Sosyal yaşlanma, kişinin içinde yaşadığı toplumla girdiği iletişim ve etkileşim süreci ile birlikte oluşmaktadır. Nitekim toplum içinde yaşayan kişilerin statü, rol ve sorumluluklarını yaşa, cinsiyete ve sosyal konumuna göre tanımlamaktadır. Belli bir toplum içinde doğup yaşamını sürdüren birey, girdiği sosyalleşme ve etkileşim süreciyle birlikte toplumu, toplumsal normları, davranış kalıplarını ve kategorileri öğrenmekte, kavramakta ve uygulamaya koymaktadır. Birey, yaşamını sürdürürken içinde yaşadığı toplumda adlandırılan, var olan yaşlılık, yaşlanma ve yaşlı olgularına bağlı olarak sosyal yaşantısını şekillendirmekte ve bu olgulara göre yönlendirmektedir. Bu gerçek de bize, yaşlılığın toplumsal yönünün zamana, topluma ve kültüre göre değiştiğini, dönüştüğünü göstermektedir (Şentürk, 2018: 29-30). Bu bağlamda, toplumsal bir olgu olarak yaşlılığın toplumdan topluma ve hatta aynı toplum içerisinde farklı zamanlarda ve kültürlerde değişiklikler gösterebildiğini söylemek yerinde olacaktır.

1.2. Yaşlanmanın Ortaya Çıkışı

Endüstrileşme süreci ile birlikte, sağlık koşullarının önemli derecede iyileştirilmesi sonucunda insan ömrü uzamaya başlamış ve yaşlı nüfusta bu şekilde bir artış meydana gelmiştir. Bu da, toplumsal yaşamda birtakım değişim ve dönüşümlere yol açarak toplumsal yaşlanma olarak tanımlanan bir sürecin yaşanmasını beraberinde getirmiştir.

Tıp, kimya, fizik, biyoloji gibi bilimlerde elde edilen başarıların yanı sıra, sosyal hayatı derinden etkileyen endüstri devrimi ve buna bağlı olarak değişen çalışma hayatı koşulları, teknolojik atılımlar, sağlıklı ortamların yaratılması ve daha birçok gelişme insan ömrünün özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde büyük bir atılımla uzamasına yol açmıştır. İngiltere’de başlamasından kısa bir süre sonra bütün Avrupa ülkelerine hızla yayılan endüstrileşme toplumsal yaşamın farklılaşmasında büyük rol oynamıştır. Toplumsal bilinçlenme süreci bu dönemde ivme kazanıp, insanlar sosyal haklarını elde etmek için sokaklara dökülmüştür. Çalışma koşulları ise insan sağlığını ve onurunu mümkün olduğunca zedelemeyecek şekilde yeniden düzenlenmiştir (Tufan, 2002: 51-52). Endüstrileşme süreci birtakım teknolojik hamlelerle insan ömrünün uzamasına katkı sağlamış olmakla birlikte; hak, hukuk ve özgürlük gibi kavramlara yaptığı atıflarla da insanların bilinçlenmesini ve yaşam kalitelerinin iyileştirilmesini

amaç edinmiştir. Yaşam süresinin uzaması yaşlı bireyleri hayat kaliteleri yönüyle memnun etmişe benzese de, sosyal açıdan aynı şeyi söylemek mümkün olmamıştır.

İnsan ömrünün uzaması yaşlıların yaşam kalitesinde kayda değer pek bir artış getirmemiştir. Bedensel yönden uzun yıllar hastalıksız geçen ömür bu yönüyle kalite kazanırken sosyal açıdan yaşlının değerinde böylesi bir artışın olduğunu söylememiz doğru olmayacaktır. Dolayısıyla yüzyıllardan beri süregelen ve yaşlıyı toplumun dışına iten düşüncelerin azalmadığını, hatta artış gösterdiğini söylemek mümkündür (Tufan, 2002: 54). Sosyal ilişkiler alanında kendisine bir yer edinme çabasında olan yaşlıların bu noktadaki beklentileri endüstrileşme sürecinde de görmezden gelinmiştir. Bu süreçte yaşlı bireye uzun ve sağlıklı bir yaşamın sunulması, sosyal ilişkilerdeki eksikliklerin giderilmemesi durumunda ifade ve anlam gücünü kaybetmiştir.

1.2.1. Tarihsel Süreçte Yaşlılık

Doğa koşulları ile mücadelenin ön planda olduğu ilkel yaşamda bireyler için bu zor doğa koşulları ile baş edebilmek veya şartlara uyum sağlayabilmek çok önemlidir. Bu noktada daha güçlü, hızlı ve çevik bireylere ihtiyaç vardır. Öte yandan güçten düşen, fiziksel, ruhsal ve sosyal yönden gerilemeler yaşayan yaşlı bireylerin zor doğa koşulları ile mücadele edemeyeceği düşünülmekte ve yaşlılar grup dışına itilmektedirler.

İlkel topluluklar oldukça kapalı gruplar olarak yaşadıklarından, ilerleme ve değişme düşüncesinin ön planda olduğu modern dünya anlayışının dışında kendilerine özgü kurallara ve belli bir toplumsal yaşam tarzına sahiptirler. İlkel toplulukların yaşam biçimleri ile bu topluluklarda yaşlılara gösterilen davranışlar arasında doğrudan bir ilişki yoktur fakat yaşamın sürdürülmesi noktasında insan gücünün önemli olduğu göz önüne alınırsa, gücü ve hızı azalan, zayıflayan yaşlıların yaşadıkları gruba uyum gösterememelerinin önemli bir sorun teşkil ettiği gerçeği gün yüzüne çıkmaktadır. Dünyanın değişik yerlerinde yaşamış ilkel topluluklarda yaşlıların durumu birbirinden farklı olmakla beraber, yaşlılarına iyi davrananlar yanında kötü davrananlar ya da onları ihmal edenler elbette ki vardır. Nitekim bazı ilkel toplulukların yaşlılarını ölüme terk ederken, bazılarının ise yaşlılarını törenle öldürdükleri de görülmüştür (Canatan, 2008: 45). Dolayısıyla sosyo-kültürel etkenlere bağlı olarak her ilkel topluluğun yaşlısına olan yaklaşımının ve göstermiş olduğu davranışın aynı olmadığını söylemek mümkündür.

Tarih boyunca farklı toplumlarda insan yaşamı genellikle üç döneme ayrılmıştır: Çocukluk, gençlik ve yaşlılık. Karmaşık sosyal süreçlerde ise, bu dönemlerin sayısı

artabilmektedir. Basit teknoloji kullanan bazı toplumlarda başka özellikler aranmaksızın insanların yapacağı işler yaşlarına ve cinsiyetlerine göre belirlenmektedir. Yaşlı insanların toplumsal rollerinin eğitim, gelenek ve göreneklere göre nasıl değiştiğini gözlemlemek için avcı toplayıcı topluluklara kadar gitmemiz gerekir, zira söz konusu topluluklarda ava gidemeyen yaşlı bireylerin sosyal görevinin kamplarda çocukları gözetmek, kontrol altında tutmak ve onların eğitimlerine katkıda bulunmak olduğu bilinmektedir (Bulut, 2015: 401).

Yaşlılık olgusu insanoğlunun varoluşu ile birlikte ortaya çıkmakla beraber hangi yaştaki insanların yaşlı olarak kabul edileceği toplumdan topluma değişmektedir. Avcılık- toplayıcılık döneminde hayatta kalmak güçlü olmakla mümkün olabildiğinden, yaş ve cinsiyet ayrımlarına dayalı toplumsal yapının varlığı dikkat çekmektedir. Toplum lideri olacak kişinin kadın ya da yaşlı olabilmesi mümkün değildir. Zira lider olabilmek için güçlü ve dayanıklı olmak gerekmektedir. Yaşam koşullarının kolay olduğu yerlerde ise yaşlılar toplumun geçmişini, geleneklerini, törenlerini, avlanma biçimlerini bildikleri için daha iyi koşullarda yaşamakta ve önemsenerek saygı görmektedirler (Canatan, 2008: 8-9). İlkel topluluklar yaşam tarzları olarak zor doğa koşullarında mücadele ettiklerinden bu topluluklarda yaşam süren bireylerin atılgan, dinamik ve güçlü olmaları, çetin doğa koşullarına uyum sağlayabilme noktasında istenen veya beklenen özelliklerdir. Nitekim yaşlı bireylerin böylesi bir yaşam biçimine ayak uydurmaları çok zor görünmekte ve bundan dolayı yaşlılar topluluk dışına itilmektedirler.

1.2.2. Tıbbi Alanda Meydana Gelen Gelişmeler

Tıp alanında bilimsel yöntemlerin ve özellikle sağlık konusunda yapılan çalışmaların ivme kazanması ile bireyleri uzun ömürlü bir yaşamın beklediğini söylemek yerinde olacaktır. Nitekim hastalıkların tedavisi noktasında önemli buluşların ortaya çıkması insan ömrünü uzatmakla birlikte, bireylere sağlıklı bir yaşamın kapılarını da açmıştır.

Hastalıklara karşı tedavi alanında gerçek anlamda başarı özellikle anatomi ve fizyolojinin gelişmesiyle olmuştur. Jansen'in 1590 yılında mikroskobu icat etmesiyle biyoloji ve tıp alanında yeni bir çağır açılmıştır. 18.yüzyıldan 19.yüzyıla geçiş dönemlerinde tıp bilimi özellikle Fransa'da büyük bir atılım yapmıştır. Sonrasında Paris 'hastaneler kenti' olarak anılmaya başlanmıştır. Sadece antibiyotikğin keşfi ile birlikte 20.yüzyıl içinde insan ömrünün yaklaşık on yıl uzadığını göz önünde bulundurursak,

19.yüzyılda meydana gelen gelişmelerin uzun ömürlülük açısından ne kadar önemli olduğu daha iyi anlaşılacaktır (Tufan, 2002: 58-59). Yapılan teknolojik ve bilimsel atılımlar insan ömrünü uzatmış olmasının yanı sıra, insanlara sağlık anlamında iyileştirici birçok hizmeti de sunmuştur. Bu anlamda teknolojik gelişmelerin yaşlı insanların yaşam kalitelerini yükseltme noktasında katkılar sağladığı yadsınamaz bir gerçektir.

1.2.3. Endüstri Devrimi ve Dünya Savaşları

Endüstri devrimi İngiltere’de başlamasının ardından tüm Avrupa ülkelerine büyük bir atılımla sıçrama göstermiştir. Bu sıçrama ise, beraberinde ham madde ve pazar arayışını getirmiş ve Avrupa ülkelerini sömürgeci devlet olma durumuyla karşı karşıya bırakmıştır.

İngiltere’de başlayıp hızla bütün Avrupa ülkelerine yayılan endüstri devrimi, bu ülkelerin ham madde ve pazar arayışları ile birlikte büyük bir rekabet ortamı doğurmuştur. Endüstrileşme sürecine giren Avrupa toplumlarının ham maddeye karşı inanılmaz isteklerinin ve daha fazlasını elde etme yönünde çabalarının olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu ham maddeleri işleyebilecek insan gücüne sahip ülkeler ise giriştikleri ekonomik rekabeti şiddete dönüştürüp, ileride bu ülkelerin toplumlarını birçok yönden etkileyecek olan bir savaşı başlatmışlardır. Kısa zamanda bir dünya savaşına dönüşen ve milyonlarca cana mal olan birinci ve ikinci dünya savaşlarında ölen genç insanların eksiklikleri kendisini bugün olumsuz şekilde yaşamın birçok alanında göstermeye başlamıştır. Nitekim Avrupa’nın erken yaşlanan toplumlardan meydana gelmesine yol açan başlıca faktörlerden biri de, savaşta kaybedilen bu gençlerdir. Endüstri ülkeleri bu gençlerin eksikliğini en başta ne yazık ki toplumsal yaşlanma sürecine girerek görmüştür (Tufan, 2002: 61). Böylelikle endüstrileşmiş Avrupa toplumları nüfus bakımından yaşlanma sürecini yaşayarak, genç nüfus anlamında Türkiye’nin gerisinde kalmışlardır.

1.2.4. Sanayileşme ve Kentleşme

Endüstrileşme sürecine girilmesiyle beraber sanayileşme ve kentleşme büyük bir ivme kazanmıştır. Özellikle kırsal kesimlerden kent yerleşim yerlerine olan göçler kentleşme sürecini hızlandıran, aynı zamanda toplumsal yapıyı dönüştüren önemli bir faktördür.

Sanayileşmenin nüfusa, iç göçlere ve dolayısıyla toplumsal yaşama olan etkilerini göstermek açısından Londra ve Paris iki önemli kent örneğini temsil etmektedir. Zira 19.yüzyılda Avrupa'nın en büyük iki kenti Londra ve Paris olarak görülmektedir. Endüstrileşme sürecine girilmesiyle birlikte, bu kentlerin nüfuslarında çok büyük bir artış meydana gelmiştir. Bir kentin nüfus artışı yaşaması için o kentteki ölüm oranının doğum oranından düşük olması gerekmektedir. Fakat Londra ve Paris kentlerinin nüfus patlamasına uğramalarının asıl sebebinin bu olmadığı bilinmektedir. Köylerde geçim sıkıntısı yaşayan insanların kente doğru başlattıkları büyük göç hareketi bu kentlerdeki nüfus artışının temel nedenini oluşturmaktadır (Tufan, 2002: 61). Sosyal bir olgu olarak göçün demografik yapıda meydana gelecek köklü bir değişimi tetiklediği aşıkardır. Bu noktada kent yaşamının sosyo-ekonomik şartlarıyla oluşan yeni bir kimlik inşası, kentte yaşayan bireyin daha zor bir süreçten geçerek sosyal hayata entegre olmasını beraberinde getirmiştir.

Kentleşme hem çeşitli sosyal çalkantılara, sorunlara yol açmakta; hem de yaşlıların yaşamını doğrudan etkilemektedir. Endüstrileşme sürecinden kazanç sağlayanlar kadar, bu sürece boyun eğenler de olmuştur. Özellikle endüstrileşme sürecine yenik düşenler arasında yaşlı bireylerin sayısı hayli yüksektir. Çünkü fabrikalarda çalışmak üzere, bedensel veya fiziksel yönden güçlü ve dayanıklı insanlara ihtiyaç vardır. Dolayısıyla yaşlıların böyle bir sanayileşme düzeni içerisinde kendilerine bir yer bulabilmelerinin çok zor olduğunu söylemek mümkündür (Tufan, 2002: 62). Yaşlıların bu şekilde üretim alanının dışında tutulmaları, bu bireylerin toplum içerisinde pasifize olmalarına, aynı zamanda sosyal ilişki eksikliği yaşamalarına zemin hazırlamıştır.

Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere gibi toplumlarda yaşlılar, hızla gelişen teknolojiye ayak uyduramadıklarından üretken olmayan, bağımlı, pasif insanlar olarak algılanmaktadırlar. Amerika ve İngiltere'nin tersine, günümüzün teknoloji alanında en önde ülkelerinden olan Japonya ve Çin ise, yaşlı nüfusu deneyim ve bilgelik kaynağı olarak görüp, günlük yaşamda aktif halde tutarak değer vermektedirler (Bulut, 2015: 406-407).

1.2.5. Ortalama Yaşam Süresinin Uzaması

Özellikle 19. yüzyıl itibariyle iyileşen sağlık koşulları ve ekonomik durum insan ömrünü uzatan önemli faktörler olmuştur. İnsan ömrünün uzaması ise, yaşlı nüfus

oranında büyük bir artışa neden olmuştur ve Avrupa ülkeleri toplumsal yaşlanma durumuyla karşı karşıya kalmışlardır.

Geçmiş dönemlerde insan hayatını tehdit eden üç önemli unsurun bulunduğunu söylemek mümkündür. Bunlar: açlık, savaş ve hastalıklar. Bunların biri veya birkaçı görüldüğünde ortalama yaşam süresinin önemli oranda düştüğü bilinmektedir. Almanya'ya ilişkin veriler sayesinde dünü bugünü ve büyük bir olasılıkla yarını görmek mümkün olduğu gibi, yarının toplumunda yaşlılığın bugünkünden daha da büyük bir sorun oluşturacağını, her ne kadar biyolojik ve tıbbi yöntemlerle hastalıklara karşı daha iyi önlemler alınabilse de yaşamının son evresine yaklaşan her insanın bir gün bakıma muhtaç hale geleceğini ve önümüzdeki yüzyıl içinde gelişmiş ülkelerin yanı sıra, gelişmekte olan ülkelerde de yaşlı nüfusun büyük oranda artacağını tespit etmek mümkündür (Tufan, 2002: 68-69). Demografik değişimin analizi görece kolaydır. Hemen hemen tüm gelişmiş ülkelerde bir süredir doğal nüfus artışı durmuş olup, nüfus belirli bir düzeyde durağanlık kazanmıştır. Bu, aynı zamanda nüfusun yaşlanması anlamına gelmektedir.

Tıbbi bilginin artışı, sağlık hizmetlerinin gelişmesi, gelir düzeyinin yükselmesi ve aynı zamanda sağlıklı beslenme, sağlıklı konut vb. imkanlar sayesinde yaşam süresi uzamıştır. Dolayısıyla toplam nüfus içinde genç nüfusun payı düşmekte, yaşlı nüfusun payı yükselmektedir (Kalınkara, 2009: 84). Bu durum, nüfusun büyük ölçüde yaşlanmasını beraberinde getirmekte ve ülkelerin gelişmişlik ölçütü olarak görülen, övünç kaynağı olan genç nüfusun azalması gelişmişlik açısından büyük sorunlar doğurmaktadır.

1.2.6. Yaşlılıkta Sosyal Güvencenin İlk Adımları

Ortalama yaşam süresinin uzaması ile birlikte insanlar artık daha uzun yaşamaya başlamıştır. Ancak uzun bir ömür yaşamaya başlayan insanlar, ileride yaşlanacakları gerçeği ile yüzleşip yaşlılık dönemlerini nasıl ve ne şekilde yaşayacakları konusunda endişe duymaya başlamışlardır.

İnsanlar artık sadece uzun yaşamak niyetinde olmayıp yaşamlarını insan onuruna yaraşır bir şekilde geçirmek, özellikle yaşlılıklarının güvence altında olduğunu görmek isteyip, çocuklarının sağladığı bakım ve yardıma artık çok fazla güven duymamaktadırlar. Bu nedenle, yasalarla belirlenen ve devlet güvencesi altında olan sosyal hizmet sisteminin yürürlüğe konması gerektiği günden güne daha fazla

hissedilmeye başlanmıştır. Zira yaşlı insanların yanı sıra, gençler de ileride kimseye yük olmadan daha huzurlu ve güvenli bir yaşlılık dönemi geçirmeyi hayal etmektedirler (Tufan, 2002: 70).

Modernizmin kalıplaşmış düşünsel sistemi içinde insan ilişkilerinin modernizm öncesiyle mukayeseli bir değerlendirmesi yapılacak olursa; vefa, vicdan ve din gibi değerlerin yerini, salt pragmatik bir düşünce ile gelişen bencillik anlayışının aldığını görmek zor olmayacaktır. Modernizmin bu yaklaşımı, 19.yüzyılda Osmanlı toplumundaki sosyal ilişkileri ve yaşlılar için atılması planlanan adımları da etkilemeye başlamıştır. 19.yüzyıla kadar yaşlı bireylerin devletten herhangi bir sosyal güvence talepleri yokken veya sınırlı düzeydeyken, endüstrileşmeyle beraber sosyal güvence taleplerinde büyük bir artış meydana gelmiştir.

19.yüzyılda artan bu taleplerle birlikte, Osmanlı Devleti'nde de çeşitli emekli ve yardım sandıkları kurulmuştur fakat bunlar, yaşlı insanı ve yaşlılığı güvence altına almada yeterli olamamıştır. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra ise, bu alanda daha olumlu adımlar atılmıştır. Bu yönde 1949 yılında İhtiyarlık Sigortası Kanunu yürürlüğe girmiştir ve bunu 1957 yılında yürürlüğe konan maluliyet ihtiyarlık ve ölüm sigortaları kanunu izlemiştir (Tufan, 2002: 72). Bu çalışmalar, yaşlı bireylerin yaşlılık dönemlerini güven içinde yaşamalarını sağlama noktasında son derece önemlidir.

1.2.7. Kitlesele Yaşlanma ve Yaşlı Toplum

Endüstrileşme devrimi ile beraberinde gelen sanayileşme ve kentleşme sürecinin ortalama yaşam süresini büyük ölçüde uzatması ile birlikte, toplumda yaşlı nüfus oranında da büyük artışlar meydana gelmiştir.

Yaşlı insanların sayısı son yüzyıl içerisinde bütün dünyada artış göstermiştir ve bu sayının bundan sonra da artmaya devam edeceği öngörülmektedir. Geride kalan yüzyılın belirli dönemlerinde doğum sayısında meydana gelen düşüşler, Avrupa toplumundaki yaşlı nüfus oranının toplum içerisinde artış göstermesinin nedenlerinin başında gelmektedir. Bu dönemler; I. Dünya savaşı, 1929'da yaşanan ekonomik kriz ve II. Dünya savaşının sonudur. Diğer yandan, II. Dünya savaşı döneminde de milyonlarca erkeğin yaşamını yitirmiş olması Avrupa toplumlarının hızla yaşlanmasında büyük rol oynamıştır (Tufan, 2002: 78). Bütün bu yaşananlar, Avrupa toplumlarının dinamik genç nüfus oranının büyük ölçüde düşmesine ve beraberinde toplumsal yaşlanma sorununa zemin hazırlamıştır. Özellikle II. Dünya savaşında büyük kayıplar veren bu toplumların

genç nüfus bakımından, Türkiye'nin gerisinde kaldıklarını söylemek mümkündür.

Kadınların 20.yüzyılda geleneksel rollerinden kurtularak daha önce sadece erkeklere olanak tanınan çeşitli alanlarda çalışmaya başlamaları da, toplumsal yaşlanmanın hız kazanmasına neden olmuştur. Artık kadın sadece evde oturup çocuk bakan veya mutfakta yemek pişiren kişi olmaktan çıkmıştır. Erkeğin yanında kadının da iş hayatında boy göstermesi, hem evliliklerin gittikçe azalmasını hem de daha geç yaşlarda olmasını beraberinde getirmiştir. Çeşitli araştırmaların ortaya koyduğu bulgulara göre, Almanya'da evliliklerin sürekli olarak düştüğü görülmektedir. Buna bağlı olarak doğum oranlarında da sürekli bir azalma kaydedildiği görülmektedir. Alman toplumunun sürekli olarak hızlıca yaşlandığını ortaya koyan bu veriler, hemen hemen bütün endüstri ülkelerinde baş göstermeye başlamıştır (Tufan, 2002: 79). Bu şekilde endüstri ülkeleri toplumsal yaşlanma sürecine girmekte ve yaşlı nüfus oranı günden güne artış göstermektedir.

Yalnızca kadına veya erkeğe atfedilen değerin 20.yüzyıl itibariyle değişime uğraması, cinsiyet rollerinin kadınlar lehine dönüşmesini sağlamıştır. Kadınların özellikle çalışma hayatına girmesi evliliklerde ve doğum oranlarında önemli bir düşüş yaşanmasına sebep olmuştur ve bu durum başta Almanya olmak üzere, birçok endüstri ülkesini genç nüfus bakımından sarsmıştır. Sonuç olarak, bu ülkelerde doğum oranlarının hızla düştüğünü ve toplumsal yaşlanmanın büyük artışlar gösterdiğini söylemek mümkündür.

Toplumsal yaşlanma ile birlikte meydana gelen toplumsal değişimlere bağlı olarak, yaşlı insanın aile ve toplum içindeki konumu da değişmiştir. Yani yaşlının statüsü, bulunduğu ve yaşadığı çevreye göre konumunu da farklılaştıran bir rol üstlenmiştir. Her ülkede olduğu gibi ülkemizde de yaşam standartlarının iyileşmesi, sağlık hizmetlerinin gelişmesi ve yaygınlaşması, tıp bilimindeki atılımların hız kazanması, ayrıca beslenme, eğitim, barınma ve çevresel koşullarda görülen iyileşmeler, hem yaşlının rol ve statüsünde birtakım değişmelere yol açmakta hem de yaşlıların toplumsal nüfus içindeki oranının giderek artmasında büyük ölçüde etkili olmaktadır (Akın ve Önal, 2015: 138-148). Bu anlamda, bilimsel ve teknolojik gelişmeler ortalama yaşam süresinin uzamasına katkıda bulunarak; yaşlı nüfus oranını artırmakta ve aynı zamanda toplumsal yaşlanmaya zemin hazırlamaktadır.

1.2.8. Toplumsal Yaşlanma

Toplumsal yaşlanmayı ortaya çıkaran birçok sosyal faktör bulunmaktadır. Dolayısıyla bu konuyu çok boyutlu olarak ele almak ve bu şekilde değerlendirmek yerinde olacaktır. Geçmişte yaşanan hastalıklar ve savaşlar sebebiyle artan ölüm oranları, kadının çalışma hayatına girmesi ile birlikte evliliklerde ve çocuk sayısında meydana gelen düşüş, bunların yanı sıra, kırsal kesimlerden kentlere yapılan göç hareketleri toplumların yaşlanmasını hızlandıran en önemli ve en etkili faktörlerdendir.

Toplumsal yaşlanma çeşitli yönlerden ele alınarak açıklanmakta ve değerlendirilmektedir. Doğurganlık, ölüm veya göç olaylarına ait istatistikler, elde edilen bulgular kullanılarak toplumsal yaşlanmaya ışık tutulmaktadır. Yapılan istatistiksel araştırmalar, bütün ülkelerde yaşlı insan sayısının ve oranının gittikçe arttığını göstermektedir. Yaşı 65'in üzerinde olan insan sayısı gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde gelişmiş ülkelerinkinden daha hızlı bir artış göstermektedir. Toplum içindeki yaşlı nüfus oranı toplumun ne derece yaşlı olduğunu belirleyen bir ölçüt olarak kullanılmaktadır (Tufan, 2002: 80). Gelişmekte olan ülkelerin bu şekilde yaşlanmaya başlaması ekonomik ve sosyal gelişmeye bağlı olarak nüfusun yaşlanmasını doğurmakta, aynı zamanda genç nüfusun artık daha az çocuk sahibi olmak istemesi de, nüfusu yaşlandıran önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplumsal yaşlanma tanımlanırken ve ölçülürken özellikle iki değişken çok sık kullanılmaktadır. Bu anlamda toplumsal yaşlanma “belli bir yaştan üzerindeki nüfus oranı” olarak ifade edilmektedir. Bu anlamda, bir toplumsal yaşlanmanın meydana gelebilmesi için 65 yaştan üzerindeki nüfus oranında önemli bir artış olması gerekmektedir. Bir toplum nüfusunun yaşlı veya genç oluşunda “ortalama yaş değişimi” ölçüt olarak değerlendirilecek olursa, daha gerçekçi (objektif) bir sonuca varmak mümkündür. Yani bir toplumun ortalama yaşı sürekli bir artış gösteriyorsa, o toplum yaşıyor demektir. Ortalama yaştan kriter olarak seçilmesinin bir diğer olumlu yanı da, ortalama yaştan yardımı ile genel nüfusun, diğer nüfus kesimleriyle daha rahat karşılaştırılabilmesi ve toplumsal değişkenlerin nicel anlamda daha sağlıklı değerlendirilebilmesidir (Tufan, 2002: 81). Bu değerlendirmeye birlikte, gelişmiş Batılı toplumların Türk toplumuna göre çok daha önceden yaşıyor olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür. Bu bağlamda, Batılı toplumların yaşlı toplumlar olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim bu toplumlarda toplumsal yaşlanma durumu önemli bir sosyal problem olarak görülmektedir.

Yaşlılık olgusu başlı başına bir sorun olarak değerlendirilmezken, toplumsal/

demografik yaşlanma bir sorun olarak görülmektedir. Zira toplumun demografik yapısında meydana gelen dönüşümle birlikte, devletin sosyal güvenlik, sağlık ve bakım hizmetlerinin finansmanı ve hizmet sunumu noktasında birtakım sorunlarla karşılaşması ve bu sorunları aşma amacıyla ortaya çıkan maliyetin de toplumun geneline yayılması, toplumsal yaşlanmanın sosyal bir soruna dönüşmesinin temel nedenlerinden biri olarak değerlendirilmektedir (Ceylan, 2016: 170). Yaşlı nüfusun artmasıyla birlikte, üretici çalışan nüfus azalmakta, öte yandan nüfusu hızla artan yaşlı bireylerin ihtiyaçları ve bakımı konusunda maddi talepler artmaktadır. Bu noktada devletin gerek sosyal, gerek ekonomik anlamda yaşlı bireyleri memnun edecek, aynı zamanda da ülke ekonomisinin dengesini koruyacak uygulamalara veya alternatif çözüm odaklarına yönelmesi gerekecektir.

Toplumsal yaşlanmayla birlikte; sağlık, sosyal yardım, sosyal hizmet ve emeklilik harcamaları artmış olup, az sayıda çalışanın sayıları giderek artan yaşlı emekliye bakmak zorunda kalmasıyla birlikte, sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilirliği tehlikeye girmiştir. Bu durum çalışanlar başta olmak üzere, toplumun tüm kesimleri için yaşlılığın yükselen bir sosyal sorun olarak algılanmasına neden olmaktadır (Ceylan, 2015: 78). Zira toplumsal yaşlanma süreci, sadece yaşlı nüfusun birtakım sorunlar yaşamasına neden olmakla kalmamaktadır. Aynı zamanda, toplumun tüm alanlarına yayılan birtakım sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu yönüyle, toplumsal yaşlanmanın sağlıktan sosyal güvenliğe, çevreden eğitime, iş imkanlarından sosyo-kültürel faaliyetlere ve aile yaşamına kadar toplumu tüm yönleriyle etkilediği ifade edilmektedir (Kalınkara, 2011: 5). Dolayısıyla toplumsal yaşlanmayla birlikte, hem yaşlı nüfus hem de toplum birçok yönden çeşitli problemlerle karşı karşıya kalmaktadır.

1.3. Yaşlılık Üzerine Teoriler ve Türk Toplumunda Yaşlanma

1.3.1. Yaşlılık Üzerine Teoriler

1.3.1.1. İşlevselcilik Teorisi

İşlevselcilik teorisi, yaşlı insanların sahip oldukları ve eskisi gibi yerine getiremedikleri toplumsal rollerinden uzaklaşmaları gerektiğini ve böylece bu rollere genç insanların sahip olması ile, toplumsal rollerin daha işlevsel hale geleceğini ileri sürmektedir.

İnsanların ne zaman yaşlandığı, gençlerin toplumdaki yaşlılara nasıl baktığı ve

yaşlıların kendilerini nasıl gördükleri gibi soruların cevabı toplumdan topluma değişiklik göstermekte ve yaşlılığın sadece fizyolojik bir süreç olmadığı, aynı zamanda psikolojik ve sosyolojik bir süreç de olduğu görülmektedir (Macionis, 2012: 390). Bu noktadan hareketle, yaşlılığın sosyolojik süreçte değişen rollerine yaşlıların nasıl ve ne şekilde uyum gösterdikleri, bu yeni rollerin toplumsal açıdan ne kadar işlevsel olduğu işlevselci kuramın yaklaşımlarına dair ipuçları vermektedir.

Yaşlılığa ilişkin en eski kuramlar, 1950 ve 1960’larda sosyolojide geniş bir yeri olan işlevselci yaklaşımdır. Bu teoriler, insanların yaşlandıkça değişen toplumsal rol ve statülere nasıl uyum sağladıkları ve sahip olunan bu rollerin topluma ne gibi yararlarının olduğu üzerinde durulmaktadır. 1950’lerin en önemli işlevselci kuramcılarından olan Parsons, toplumun yaşlılar için ilerleyen yaşlarıyla uyumlu toplumsal roller oluşturması gerektiğini ortaya atmıştır. Parsons, “sağlıklı bir olgunluğa” ulaşmak için yaşlı insanların sosyal ve psikolojik açıdan değişen yaşam koşullarına uyum göstermelerinin, toplumun ise yaşlı insanların sahip oldukları toplumsal rol ve statüleri yeniden tanımlamasının yaşlılar açısından daha faydalı olacağını ileri sürmüştür. Dolayısıyla Parsons’a göre, eski rollerin terk edilmesi; diğer taraftan yeni, üretkenliğe dönük aktif rollerin oluşturulması gerekmektedir (Giddens, 2008: 224-225).

Parsons’un yaklaşımı, yaşlanan insanları geleneksel eski rol ve statülerinden uzaklaştırarak, bu rolleri toplumdaki diğer insanlar için kullanılabilir hale getirmenin toplum için daha işlevsel olacağını savunan uzaklaştırma teorisine gönderme yapmaktadır. Bu yaklaşıma göre, yaşlı insanların giderek artan hastalıkları, bakıma muhtaçlıkları ve bağımlılıkları sebebiyle tam anlamıyla yerine getiremedikleri geleneksel toplumsal rolleri işgal etmeleri, toplumsal hayata dair günden güne artan işlevsizlikler yaratmaktadır. Dolayısıyla yaşlıların emekli edilmelerinde, toplumsal yaşamdan soyutlanmalarında ve çeşitli sosyal etkinlik ve faaliyetlerden uzaklaştırılmalarında fayda vardır. Ancak bu noktada, işlevselci kuram yaşlı insanların değişen yaşam koşullarına uyum sağlamalarının gerekli olduğunun unutulduğu ve yaşlıların sosyal hayatta yaşadıkları koşulların aynı olmadığına sorgulanmadığı yönleriyle eleştirilmektedir (Giddens, 2008: 225). Dolayısıyla bu teorinin yaşlılığa yaklaşımı pek çok açıdan eleştiri almaktadır (Macionis, 2012: 399). Zira işlevselcilik teorisi, yaşlıların değişen toplumsal rollerine ayak uydurabilecekleri veya bu rolleri yerine getirebilecekleri düşüncesini göz ardı etmektedir.

1.3.1.2. Sembolik Etkileşimcilik Teorisi

Sembolik etkileşimcilik teorisi, insanların yaşamlarında yaşlılığı ve yaşlanmayı nasıl anlamlandırdıkları ve algıladıkları üzerinde durmaktadır. Bu teori, insanların yaşlılığı algılama biçimlerinin ve yaşlılık dönemini nasıl yaşadıklarının sosyal hayatları üzerinde büyük etkilerinin olduğunu savunmaktadır.

Sembolik etkileşimcilik teorisi, insanların yaşlanmaya ve yaşlılığa yüklediği anlamlara odaklanmaktadır. Sembolik etkileşimciliğin alt teorisi olarak ele alınabilecek olan 'etkinlik teorisi' ise, yaşlılık döneminde iyi düzeyde aktif veya etkin olmanın yaşlılar açısından yaşam doyumunu ve özellikle kişisel doyumu artıracaklarını ileri sürmektedir. Bu noktada, bırakılan veya işlevini yitiren eski rollerin yerine, yeni ve aktif rollerin bulunması ihtiyacı gündeme gelmektedir (Macionis, 2012: 399-400). İnsanlar ancak aktif olduğu veya kendisini işe yarar hissettiği zaman, hayatını dolu dolu yaşayabilmekte ve mutlu olabilmektedirler. Yaşlı insanlar da toplumsal hayatta torun bakmak, bahçe işleri ile uğraşmak gibi çeşitli rolleri yerine getirmekte ve eskiden sahip oldukları mesleki rolleri veya yetişkinlik rollerini yeni rollerle değiştirmektedirler. Dolayısıyla mutlu bir yaşlılık dönemi geçirmek için, yaşlılığı olumlu anlamlandırmak ve yeni roller edinmek çok önemlidir.

1.3.1.3. Yaş Tabakalaşması ve Yaşam Akışı Teorisi

Yaş tabakalaşması teorisi, çeşitli toplumsal yapıların insanların yaşlanma süreçlerine etki ederek, toplumu tabakalaştırdığını iddia etmektedir. Yaşam akışı teorisi ise, yaşlanmayı ve yaşlılık olgusunu, yaşamın geçmiş dönemlerinden yaşlılık dönemine kadar olan süreci etkileyen çeşitli etkenler doğrultusunda ele almaktadır.

Yaş tabakalaşması teorisi, emeklilik ile ilgili politikaların rolü ile bireysel yaşlanma sürecinin yaşlı insanların genel olarak tabakalaşması üzerindeki etkileri üzerinde durmaktadır. Bu teoride özellikle 'yapısal gecikme' kavramı önemli bir yer tutmaktadır. Yaş tabakalaşması yaklaşımı gibi yaşam akışı teorisi de, yaşlanma sürecini bireyselliğin ötesinde ele almaktadır. Yaşam akışı yaklaşımı, yaşlanmayı yaşam döngüsünün daha önceki dönemlerinde ortaya çıkan toplumsal, tarihsel, ekonomik ve çevresel faktörler tarafından belirlenen yaşamın bir dönemi olarak görmektedir. Bu nedenle, bu yaklaşım yaşlanmayı kişinin doğumundan ölümüne dek süren bir süreç olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla bu teori, toplumsal yapılar ve süreçler ile ruhsal durumlar arasındaki ilişkileri ele aldığından, mikro ve makro sosyoloji arasında bir

köprü görevi görmektedir (Giddens, 2008: 226).

1.3.1.4. Modernleşme Teorisi

Bu teoriye göre, yaşlı bireylerin sanayileşme ve kentleşme süreci içinde kendilerine bir yer bulmaları zorlaşmaktadır. Teknolojik gelişmelerle çağ atlanan bu dönemde yaşlı bireylerin rol ve statüsünde önemli değişiklikler olmakta ve bu gelişmeler yaşlıların bilge olarak değil de, pasif ve işe yaramaz insanlar olarak görülmelerine yol açmaktadır.

Sanayileşme ve endüstrileşme ile birlikte, modern toplumların yaşlı insanlara az değer verdikleri belirtilmiştir. Modernleşme teorisi, yaşlı bireylerin rolünün ve statüsünün ters orantılı olarak teknolojik gelişmelerle bağlantılı olduğunu ileri sürmektedir. Kentleşme ve sosyal hareketlilik (göç) gibi etkenler ailelerin küçülmesine, parçalanmasına yol açmıştır. Teknolojik değişimler veya ilerlemeler yaşlıların yaşam deneyimine ya da bilgeliğine pek fazla itimat edilmemesine neden olmuştur. Bunların sonucunda ise statü ve rolle birlikte güç kayıplarının meydana geldiği ileri sürülmektedir (Baran, 2004: 50). Bununla birlikte, yaşlı insanlar danışılan ve saygı duyulan bireyler olmaktan çıkarak, bir 'yük' olarak görülmeye ve bu yönde bir toplumsal algı oluşmaya başlamıştır.

Yaşlıların toplumsal yaşam içindeki statülerini göz ardı eden Modernleşme teorisi, Disengagement teorisine benzeyen bir düşünceden hareket etmekte; ancak yaşlanmaya dönük yaklaşım tarzının daha farklı olduğu söylenmektedir. Yaşlı insanların toplum içindeki konumlarının tarihsel süreç içerisinde uğradığı değişimi ve dönüşümü birbirinden farklı toplumları karşılaştırarak açıklamaya çalışmaktadır (Tufan, 2002: 143). Modernizmin salt pragmatik değerlendirmesi yaşlıyı endüstrileşmiş üretimin dışında tutmakla kalmamış, yaşlıya dönük toplumsal algıyı da geleneksel değerler sisteminin bakış açısından uzaklaştırmış ve yaşlı bireyi üretim - tüketim dengesinde tüketici rolünde değerlendirmiştir. Endüstriyel toplumlarda yaşa bağlı olarak genç bireyin daha etkin ve verimli olacağı düşünülse de; insanın değerler sistemi üzerinden sosyal yaşamını dengeli sürdüreceği, bu dengenin de belli bir deneyim ve birikim ile sağlanacağı gerçeğini unutmamak gerekir.

Bu teori endüstrileşmenin yaşlı insan açısından olumsuz bir gelişme olduğunu ve endüstrileşmedeki ilerlemeye ve gelişmeye göre statüsünün gerilediğini veya bazı kayıplara uğradığını iddia etmektedir. Toplum modernleştikçe yaşlı insanın toplum

içindeki konumunda düşüş olduğu yani modernleşmeyle yaşlı statüsü arasında bir ters orantının olduğu düşüncesi eleştiriler karşısında dayanamamıştır. Çünkü günümüzün modern toplumunun henüz endüstri sürecine girmeden önceki halini bugünkü endüstrileşmemiş toplumlarla karşılaştırmakta ve böyle bir karşılaştırma yanlış sonuçların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla bu teorinin iddiaları sosyal - tarihsel araştırmalar neticesinde güçlü bir biçimde çürütülmüştür (Tufan, 2002: 145).

Sanayileşme ve kentleşme ile birlikte güç kazanan, geleneksel yapıları dönüşüme uğratan modernizmi esas alan modernleşme kuramı, yaşlılık dönemine yüklediği anlam ve yaşlı bireylere dönük yaklaşımları ile büyük tepki toplamış, doğruluğuna inandığı tezleri ise çürümeye yüz tutmuştur. Yaşlı bireyi endüstri toplumlarının temel dayanağı olan üretim alanının dışında tutmak ve yaşlıları salt tüketici rolü ile ele almak, yaşlıların toplumda güç ve statü kaybetmelerine yol açmakta; bu durum da yaşlı insanların toplumsal hayattan dışlanmaları gerçeğini beraberinde getirmektedir.

1.3.1.5. Politik İktisat Teorisi

Politik iktisat teorisi, toplumsal yapıları düzenleyen ekonomik ve siyasal güçlerin geliştirdikleri sosyal politikaların toplumu tabakalaştırdığını ve bu durumun yaşlanma sürecini ve yaşlanan insanları büyük ölçüde etkilediğini ileri sürmektedir.

Son yıllarda yaşlanma ile ilgili yapılan çalışmalara Estes tarafından geliştirilen politik iktisat teorisi önemli bakış açıları kazandırmıştır. Politik iktisat teorisi, kapitalizm ile devletin görev ve sorumluluklarına, aynı zamanda yaşlıların marjinal hale getirilmelerine ilişkin bir yaklaşımı savunmaktadır. Bu teori, aynı zamanda toplumda var olan güç mekanizmaları ile eşitsizliklere yön veren veya biçimlendiren ve üretim odaklı ekonomik ve siyasal yapıları ele almaktadır. Sosyal politika, gelir ve sağlık hizmetleri ile sosyal güvenliğe yönelik toplumsal yapıların bir savaşı veya çatışması olarak tanımlanmaktadır. Yaşlıların hayatını büyük ölçüde etkileyen bu politikalar, toplumsal yapıların toplumsal cinsiyet, sınıf ve ırka göre nasıl tabakalaştığını göstermektedir. Dolayısıyla yaşlanma sürecinin ve yaşlılık olgusunun var olduğu toplumsal yapıdan, diğer sosyal güçlerden veya etkenlerden bağımsız ele alınamayacağını söylemek yerinde olacaktır (Giddens, 2008: 226).

1.3.1.6. Defizit (Eksiklik) Teorisi

Defizit (Eksiklik) teorisi, yaşı insanların birçok yönden yaşadığı kayıplara ve eksilen yönlerine odaklanmaktadır. Biyolojik, psikolojik ve sosyo-ekonomik yönlerden meydana gelen bu kayıplar, aynı zamanda yaşı insanların zor bir yaşlılık dönemi yaşamalarına neden olmaktadır.

Bu teoriye göre, yaşlanan insanda zihinsel, ruhsal, sosyal ve ekonomik yönden kayıplar meydana gelmektedir. Yani yaşlanan birey, giderek her yönüyle ‘eksilen’ bir varlık olarak değerlendirilmektedir (Tufan, 2001: 40). Meydana gelen bu kayıplar, bireyden bireye değişiklik gösterse de, genel anlamda tüm yaşlıları birçok yönden etkilemektedir.

Zeka, öğrenme ve reaksiyon yeteneklerinin araştırmaya başlanması kısa süre içerisinde yaşlanmanın bir “kayıplanma” süreci olduğu kanaatinin yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Böylelikle yaşlanmanın tamamen biyolojik bir süreç olduğu görüşünden hareket edilerek, yaş arttıkça kişinin yaşantısında ve davranışlarında meydana gelen değişimlerin nasıl olduğu araştırılıp çeşitli sebepler üzerinde durulmuştur (Tufan, 2002: 130). Yaşlanma sürecinin salt biyolojik açıdan ele alındığı bu yaklaşım, yaşı bireyleri bedensel ve davranışsal anlamda uğradığı kayıplar çerçevesinde değerlendirmiş olup; ortaya çıkan bu bedensel eksikliklerle beraber, yaşlıların hayatlarının her alanında özellikle de sosyal ilişki ağlarında ve iş hayatlarında gerilemeler yaşayacağını savunmaktadır.

Yaşlılık dönemini biyolojik anlamda gerilemelerin ve kayıplanmaların olduğu bir dönem olarak ele alan defizit (eksiklik) teorisi, yaşlılığın salt biyolojik yönüne vurgu yaptığı noktada eleştirilmektedir. Nitekim yaşlılığın biyolojik yönlerinin yanı sıra, sosyal ve psikişik yönlerinin de olduğu gerçeğini unutmamak ve bu dönemi bütüncül bir yaklaşımla ele almak gerekmektedir.

1.3.1.7. Aktivite (Etkinlik) Teorisi

Aktivite teorisi, yaşı bireylerin aktif ve dinamik bir yapıda olması gerektiğini savunmaktadır. Bu bağlamda, bu teori yaşı bireyleri işe yarama durumlarına göre ve çevrelerine ne ölçüde fayda sağladıkları noktasında değerlendirmektedir.

Temsilcileri sosyolog Robert J. Havighurst, Bernice L. Neugarten ve Sheldon S. Tobin’dir. Aktivite kuramı, yaşlıya aktif olarak yaşama katılma seçeneğini sunarak, yaşlının yaşlılık alt kültürünün zorladığı yaşamdan geri çekilme, pasifize olma tuzağına düşmemesi amacını gütmektedir. “Bu kurama göre, kaçınılmaz biyolojik ve sağlıksal

değişmeler dışında, yaşlı kişiler temelde aynı olan psikolojik ve toplumsal gereksinimleriyle orta yaşlı kişilerle aynıdırlar; bu açıdan bakıldığında, yaşlılığı belirleyen toplumsal etkileşim azlığı, toplumun yaşlı kişiden elini çekmesinden kaynaklanmaktadır. Yaşlı kişi orta yaş etkinliklerini olabildiğince uzun süre korumak isteyip, terk etmeye zorlandığı etkinliklerin yerine yenilerini koymaktadır” (Onur, 1991: 190).

İnsanları birbirlerinden ayıran temel unsur aralarındaki yaş farkı değil, etkinlikleri ve yararlılıklarıdır. Aktivite teorisinin öne sürdüğü temel fikir tam olarak budur. Pasiflik arzu edilmeyen ve kişileri toplumdan soyutlayan işe yaramazlık duygusunu körükleyen olumsuz bir gelişmedir. Emekli 'yaşlı' gençlik döneminde olduğu gibi sosyal ilişkilerini sürdürmek ve kendisine hala ihtiyaç duyulduğunu görüp, çalışma yaşamında elde ettiği ama bundan kopmasıyla beraber kaybettiği rollerinin yerlerine yenilerini koyabilmek durumundadır. Aktivite teorisinin en fazla eleştiri alan tarafı yaşlı insanı yansıtırma biçimidir. Devamlı aktif olan bir yaşlı insan tipini topluma empoze etmeye çalışmaktadır ki, bu da pratikte pek mümkün görünmemektedir. Ayrıca aktif olabilme noktasında yaşlıların eşit şanslara sahip olmadığı durumunu da gözden tamamen kaçırarak bir teori olarak karşımıza çıkmaktadır (Tufan, 2002: 135-136). Bu teorisinin üzerinde durduğu aktif olma durumu kişiden kişiye değişmektedir. Dolayısıyla 'tüm yaşlı bireyler aktif olmalıdır' anlayışı doğru değildir.

Aktivite kuramı, kendimizi nasıl düşündüğümüzün, yaptığımız faaliyetlere ya da rollere bağlı olduğunu kabul etmekte; ‘ne yapıyor isek o’ yuzdur demektir. Aktivite kuramı çoğu yaşlı insanın yaşamının önceki dönemlerinde oluşan rolleri ve yaşam faaliyetlerini sürdürdüğünü benimsemekte ve bunun nedeni olarak da yaşlıların önceki dönemlerdeki ihtiyaçlara ve değerlere sahip olmaya devam etmesini göstermektedir (Baran, 2004: 47). Bu itibarla, yaşlı bireylerin yaşantıları boyunca aktif olma isteklerinin olduğunu ve geçmişteki rollerini devam ettirme yönünde eylemlerde bulunduklarını söylemek mümkündür.

Aktivite teorisi, yaşlı insanı sürekli aktif olması yönüyle ele alarak gerçekçi bakış açısından uzaklaştığı noktasında eleştiriye açıktır. Yaşlı bireylerin hayatın her alanında üretken ve aktif olmaları beklenemediği gibi pasif ve işe yaramaz oldukları düşüncesinin de kabul edilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla yaşlılık dönemini salt yararlılık ölçütü üzerinden ele almak, çeşitli nedenlerle yaşamına katkı sağlayamayan ve toplumsal hayatın gerisinde kalmak zorunda olan yaşlı bireylere haksızlık anlamına

gelmektedir.

1.3.1.8. Disengagement (İlgisizlik) Teorisi

Disengagement teorisi Aktivite teorisinin ortaya atmış olduğu görüşlerin tam aksini savunmakta, yaşlı bireylerin pasif olmaları ve çalışma hayatının dışında kalmaları gerektiğini vurgulamaktadır.

Aktivite teorisinin tersine Disengagement teorisi mutluluğun aktif ve dinamik bir yaşamın ardından gelen pasiflikte olduğunu iddia etmektedir. İnsanların yaşama süreci içinde bedenlen olduğu kadar ruhen de çöküntüye uğradıklarını, uzun bir yaşamın ardından her yönden yorgun düşen yaşlının artık özellikle çalışma hayatından elini eteğini çekmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Rosenmayr, L.& Rosenmayr, H.1978'den akt. Tufan, 2002: 139). Yaşlı bireylerin çeşitli rol ve statülerinden kurtularak pasif bir hayatı yaşamaları gerektiğini savunan bu teori, aynı zamanda yaşlı bireylerin pasiflikle beraber sosyal izolasyon durumu ile de karşı karşıya kalmalarına zemin hazırlamıştır.

Bu teoriye göre, ilerleyen yaşla birlikte aktivitelerde ve ilişkilerdeki gerilemenin asıl sebebi, yaşlı bireylerin sosyal çevre tarafından engellenmesi değil, aksine bu alanlarda meydana gelen düşüşün veya kayıpların kaynağının yaşlının kendisinde bulunmasıdır. Yaşlının özündeki kaynağının bir tarafında biyolojik öte tarafında ise, psişik etkenler vardır. Disengagement teorisine göre, iyi ve mutlu bir yaşam yaşlının kendisini toplumdan geri çekmesinde yani soyutlamasında yatmaktadır. Bu noktada, yaşlıların toplumdan dışlanmalarına bilimsel bir zemin hazırladığı belirtilen Disengagement teorisi çok büyük eleştiriler almaktadır ve almaya da devam edecektir (Tufan, 2002: 140).

Salt 'aktiflik' vurgusu ile eleştiriler alan Aktivite teorisi kadar, yaşlılık dönemini salt 'pasiflik' üzerinden açıklayan ilgisizlik teorisi de bu yaklaşımları ile tepkileri üzerine çekmiştir. Yaşlı bireylerin pasif kalmaları gerektiğini savunan bu teori, yaşlıların toplumdan dışlanmalarına zemin hazırlamakta olup; bu yaklaşımları ile yaşlıların toplumsal statü ve rollerini görmezden gelmekte ve yaşlıları üretken olmayan, işe yaramaz bireyler olarak değerlendirmektedir.

1.3.1.9. Rol Bırakma (Kaybetme) Teorisi

Rol bırakma teorisi, bireylerin yaşlılıkla birlikte toplumsal kurumlardaki rol ve statülerini kaybetme durumuna geldiklerini, özellikle çalışma hayatının sona ermesi ile yaşanan emeklilik sürecinde birtakım rollerin yitirildiğini savunmaktadır.

Bu kuram Blau (1973) tarafından geliştirilmiştir. Blau'ya göre; emeklilik ve dulluk yaşlı kişinin toplumun temel kurumsal yapılarına (iş ve aile) katılımını sona erdirmektedir. Buna bağlı olarak yaşlıları toplumsal bakımdan yaratıcı kılan olanaklar da azalmaktadır. Blau, meslek ve evlilik statüsü yitimini özellikle yıkıcı nitelikte görmektedir. Çünkü bunlar yetişkin kimliği için demir atma noktaları olan temel rollerdir (Akt.Onur, 1991: 191).

Blau'nun geliştirdiği rol kaybetme kuramına göre, yetişkin kimliği ve meslek statülerinin yitilmesi, yaşlıların toplumsal bakımdan önemi olan imkanlarını kısıtlamaktadır. Kuşkusuz, yetişkin rolleri sadece bunlardan ibaret değildir. Yetişkin birey aynı zamanda zorunlu ve isteğe bağlı rollere de sahiptir. Politik alanda, gönüllü kuruluşlarda, spor ve oyun etkinliklerinde çeşitli roller üstlenebilmektedir (Emiroğlu, 1995: 28). Dolayısıyla yaşlı bireylerin çocuklarını evlendirerek ana-baba rollerini ve emeklilikle birlikte mesleki rollerini kaybetmiş olsalar da, yaşamları boyunca devam ettirebilecekleri çeşitli rollere sahip olduklarını söylemek yerinde olacaktır.

Rol bırakma teorisi, yaşlıların toplumsal roller anlamında yitimler hissedeceği konusunu fazla abarttığı ileri sürülerek eleştirilmiştir. Yaşam doyumuyla ilgili yapılan boylamsal araştırmalar yaşlıların çoğunun çok az toplumsal kayıplar hissettiklerini ya da hiç hissetmediklerini göstermiştir. Yaşlıların çoğu, işlerini ve ana-babalık rollerini kaybetmelerinin karşılığının, özgürlüğün ve eskiden beri istedikleri ancak isteyip de yapamadıkları birçok şeyi yapma olanağının artması, böylesi bir durumun yaşam doyumları açısından önemli bir fırsat olduğunu belirtmektedir (Onur, 1991: 191).

Rol bırakma teorisi yaşlıların toplumsal rollerini kaybettiği ve sosyal kurumlardan uzaklaştığı yaklaşımlarını savunarak, yaşlı bireylerin toplumsal hayatın dışında tutulmalarına ve pasifize olmalarına sebep olmuştur. Yaşlıların toplumsal rollerini kaybettiği düşüncesinden hareket eden bu teori, yaşlı bireylerin hayatın birçok alanında sahip oldukları rollerini (ana - baba, çalışan vs.) ve toplumsal statülerini görmezden gelmiş ve bu noktada eleştirilere maruz kalmıştır.

1.3.1.10. Subkültür (Alt Kültür) Teorisi

Belirli yaş grubundaki bireyler arasındaki ortak özellikler bu bireylerin alt kültür oluşturmalarını sağlamaktadır. Yaşlı insanların da bir alt kültür oluşturdıklarını savunan subkültür (Alt kültür) teorisine göre, yaşlı bireyler yaşları ve yaşamları itibarıyla birçok ortak özelliğe sahiptir.

Subkültür (Alt kültür) teorisi, yaşlı insanlar arasındaki ortak yönlerin çok olduğundan yola çıkarak, yaşlıların toplumda bir "alt kültür" oluşturdıklarını ve toplum kesimlerindeki yaş gruplarından çok daha farklı bir yaşam dönemini arzuladıklarını savunmaktadır. Yapılan son bilimsel araştırmalar neticesinde elde edilen sonuçlar, bu teorinin geçerli olamayacağını işaret etmektedir. Burada subkültür teorisine karşı en önemli kanıt yaşlanma süreci ve yaşlılık döneminde hem kişisel hem de çevresel bakımdan birçok açıdan bireyler arasında çok büyük farklılıkların bulunmasıdır. "Amprık" olarak kanıtlanmıştır ki, bu teori yaşlılıktaki özdeşliği veya benzerliği çok fazla abartmaktadır. Biyolojik, ruhsal ve sosyal yönden her insan farklı şekilde yaşlanmakta ve farklı bir yaşlılık dönemi geçirmektedir. Biyolojik yönden dahi mümkün olmayan böyle bir karşılaştırmanın ruhsal ve sosyal yönlerden yapılabilmesi ise hiç mümkün görünmemektedir (Tufan, 2002: 148).

Yaşlanan insanlar arasındaki ortak noktalara vurgu yapan subkültür (Alt kültür) teorisi, yaşlı bireylerin ortak noktaları itibarıyla bir alt kültür oluşturdıklarını savunmaktadır. Ancak bu tarz bir yaklaşım; biyolojik, psikolojik ve toplumsal yönlerden farklılıkları bulunan, bu anlamda yaşlılık dönemlerini bambaşka şekillerde yaşayan yaşlı bireyleri tek bir kalıp içerisinde değerlendirerek, homojen bir yaşlılık dönemi hayal etmektedir. Nitekim böyle bir yaklaşımın çok yönlü bir bakış açısı ile değerlendirildiğinde pek mümkün olamayacağı görülmektedir.

1.4. Türk Toplumunda Yaşlanma

1.4.1. Osmanlı Döneminde Türk Aile Yapısı

Osmanlı dönemindeki aile yapısı bir sentezin ürünü olarak önemli özelliklere sahip olup, yaşlı bireylerin yaşamlarını düzenleyici bir rol üstlenmiştir. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte, aile yapısında birtakım değişiklikler yaşanmış ve bu durum toplum içinde önemli bir yeri olan yaşlıların hayatını derinden etkilemiştir.

Tarihi itibarıyla hem Asya hem de Avrupa kültürünün bir sentezinde ortaya çıkmış, her iki kıtanın özellikleriyle yoğrulmuş Türk toplumundaki yaşlanmanın ve

yaşlılığın Batı Avrupa toplumlarıyla benzerlikleri olduğu kadar, farklılıklarının da olduğu bir gerçektir. Cumhuriyet dönemini kavramak için öncelikle Osmanlı Devleti dönemindeki aile ilişkilerini ele almakta fayda vardır. Aradaki zaman süreci içinde Türk aile yapısında ne gibi değişiklikler olduğu ve bu değişimlerin yaşlı insanın hayatını nasıl etkilediği veya yaşlıların hayatına nasıl yön verdiği sorulması gereken soruların başında gelmektedir (Tufan, 2002: 95).

Türk kültüründe yaşlıların yeri çok önemlidir. Yaşlılara saygı, sevgi, merhamet ve bağlılık duyguları ile yaklaşılmakta olup, yaşlı bireyler deyim yerindeyse birer deneyim ve tecrübe kalesi olarak görülmektedirler. Türk kültüründe, kendinden yaşça büyük olanın elini öpmek, yaşına hürmeten evin içinde başköşeyi, en güzel yeri ona vermek yaşlıların sosyo-kültürel anlamda önemini ve değerini ifade etmektedir. Dolayısıyla Türk kültüründe yaşlı insanlar bilge kabul edilmek suretiyle akıl danışılan, tecrübelerinden fayda sağlanan kişi konumuna yerleştirilmişlerdir (Özmen, 2013: 110-119). Bu anlamda yaşlı insanlara sosyo-kültürel değerler çerçevesinde çok fazla hürmet edilmekte ve yaşlılar bilge kişiler olarak değer görmektedirler.

Ülkemizde yaşlıya saygı ve hürmet gösterilmesinde din son derece önemli bir etkindir. Zira İslam dininde yaşlı insanlara hürmet etmek ve bu hürmet gereği onlara yardımcı olmak dinin gereklilikleri arasındadır. Dolayısıyla töre ve geleneklerimizde, ahlaki yapımızda ve dinsel hükümlerimizde yaşlılarımıza saygı ve hürmet gösterip, bakımları konusunda üzerimize düşeni yapmak büyük önem taşımaktadır (Tezcan, 1990: 239). Bu anlamda din, yaşlı insanlara duyulan saygı ve verilen değer noktasında çok güçlü bir etkindir. Bunun yanı sıra, toplumsal yapılar da yaşlıya dönük algı ve tutumlar konusunda bilgi vermektedir. Küçük aile ve geniş aile yapılarında yaşlıya verilen değer, gösterilen saygı ve yaşlı insanın bakımı birbirinden farklı özellikler taşımaktadır.

Batı Avrupa toplumlarında küçük ailenin eski bir geleneğe dayandığı ve endüstri devriminden önceki dönemlerde de bugünkü aile yapısına benzer özellikler taşıyan ailelerin çoğunlukta olduğu, özellikle İngiliz toplumu hakkındaki veriler incelendikten sonra kanıtlanmıştır. Buna karşın, Avrupa ile her yönden yoğun bir ilişki içinde bulunan Osmanlı devletinde ise, büyük - geniş ailelerin çoğunlukta olduğu bilinmektedir. Bu aile tipine Avrupa'nın doğusu ve güneyinde de rastlanmıştır (Tufan, 2002: 96).

Geniş ailelerin hangi kültür ve coğrafyada varlıklarını sürdürdüğü noktasında bir tahminde bulunmamız gerekirse, yukarıda belirtildiği gibi Asya ve Avrupa'nın doğu ve

güney kısımlarında olduklarını söylemek yerinde olacaktır. Geniş aile değerlendirmesi yapılırken, bu toplumların geleneksel toplumlar olduğunun ve henüz büyük sosyal değişimlerin yaşanmadığının göz önünde bulundurulması gerekir.

Küçük aile yapısının hakim olduğu toplumlarda yaşlılık döneminin varlığından söz edilmektedir. Evlenen çocukların 'kendi yuvalarını kurmaları' aile ilişkilerinin ve aile dayanışmasının sonu anlamına gelmemektedir. Fakat buna rağmen, yaşlılık döneminde yaşlı bireyin bakım işinin aile kurumuna alternatif çeşitli toplumsal kurumlar tarafından yürütülmesi gerektiği, büyük veya geniş aile sisteminin hakim olduğu toplumlardakinden çok daha belirgin bir biçimde kendini göstermektedir. Geniş ailelerde yaşlılar yaşamlarının son demlerini ailelerinin yanında geçirmiş olup, çekirdek (küçük) ailelerde olduğu gibi yalnızlık duygusuna kapılmamışlardır. Bu yüzden geniş ailelerden meydana gelen toplumlarda yaşlı insanların bakımının bir kurum veya kuruluş tarafından yapılması fikrini doğuracak böyle bir alternatifin var olduğunu gösterecek şartların oluşması mümkün değildir (Tufan, 2002: 99).

Endüstrileşmeyle birlikte yaygınlaşan çekirdek ailelerde yaşlı bakımını aile kurumunun dışında huzurevi, bakımevi gibi çeşitli alternatif kurumlar üstlenmiştir. Kırsal alanda ailesiyle birlikte yaşam sürdüren yaşlılar, hala birçok yönden kentlerde yaşayanlara göre daha avantajlı konumdadırlar ve aileleri tarafından her yönden daha çok desteklenmektedirler. Çevrelerinden daha çok saygı ve hürmet gördükleri gibi, uzun yıllar aile içindeki üst konumlarını, belirgin rollerini devam ettirme şansına da sahiptirler. Dolayısıyla geleneksel yapı içinde geniş aile, yaşlının ruhsal ve fizyolojik anlamda ihtiyaçlarını daha istikrarlı bir şekilde karşılaması noktasında elverişli olmaktadır (Güven, 2000: 94). Nitekim bireylerin yaşlılık dönemlerini kendi evlerinde, çocukları ve torunları ile birlikte yaşamak istedikleri ve bu şekilde kendilerini daha mutlu hissettikleri bilinmektedir.

1.4.2. Osmanlılarda Gündelik Yaşam ve Yaşlılık

Kırsal kesimde yaşayan Osmanlı halkının yaşam şekli kentlerde yaşayanlardan çok farklıdır. Bu farklılık en çok da eğitim ve kültür alanında kendini göstermektedir. Yaşam şeklinin bu farklılığı, Osmanlı yaşlısının aile ve toplum içindeki konumunu ve yerine getireceği rolleri belirleyici bir etken olmuştur.

Nüfusun çoğunluğunun kırsal kesimde yaşadığı Osmanlı halkının yazılı kültürle olan ilişkisinin yok denecek kadar az olduğu bilinmektedir. Okuma yazma bilen,

eğitimlerine devam eden insanların çoğu kentlerde yaşadıkları için hem sosyal aktiviteleri çok daha fazla olmaktadır hem de yazılı kültürlerle daha yakından ilgilenmektedirler. Bu yüzden Osmanlı döneminde yaşayan yaşlı insanların eğitim seviyelerinin hiç yok ya da yok denecek kadar az olduğunu söylemek mümkündür. Kırsal kesimde yaşayan yaşlıların genellikle çocuklarının yardımına muhtaç olduklarını, onların yanında güçleri elverdiğince ev işlerine ve tarla işlerine yardım ederek, hayvanlara bakarak yaşadıkları bilinmektedir. Kentlerde yaşayanların durumları ise, mutlaka kişinin ekonomik durumuna ve cinsiyetine bağlı olarak değişmektedir (Tufan, 2002: 105-106).

‘İnsan bulunduğu toplumun ürünüdür’ anlayışı Osmanlı toplumu ve yaşlısı için de büyük ölçüde geçerlidir. Yaşlılık olgusunu değerlendirirken toplumda var olan kurum ve olguların da bu kavramın tanımlanmasında büyük rolünün olduğunu unutmamak gerekir. Osmanlının sosyal dokusunda müslüman kimliğin yoğunlukta olmasının yanı sıra, diğer din ve etnik unsurların da toplumsal çeşitlilikte varlıklarını sürdürdükleri bilinen bir gerçektir. Aynı zamanda bu doku içerisinde din kurumu ve günümüz sivil toplum kuruluşlarının izdüşümü olan, toplumun dezavantajlı gruplarına yardımı esas alan vakıflar da varlığını sürdürmüştür.

Genel anlamda bir yorum yaparsak, Osmanlı döneminde yaşlılık tıpkı gençlik yıllarında olduğu gibi zor koşullar altında, fakirlik ve bedensel rahatsızlıklar içinde geçirilen bir yaşam dönemi olmuştur. Çünkü batı Avrupa’nın küçük aile sistemi yaşlılara toplumsal anlamda kurumsal bir yardımın ulaşmasını sağlayacak şartları meydana getirirken, büyük- geniş aile sistemi içerisinde koruma altında olduğu ve bakımının üstlenildiği düşünülen Osmanlının Anadolu yaşlısı, kendi aile yapısı itibarıyla maalesef sefalet ve yokluk içinde yaşamış, aile bireylerine ‘yük’ olurma kaygısıyla bedensel anlamda zorlansa da ev işi gibi birtakım işlerle ilgilenmek durumunda kalmıştır (Tufan, 2002: 108-112).

1.4.3. Cumhuriyet Döneminde Yaşlanma ve Yaşlılık

Yaşlı bireylere dair toplumsal algıda ve yaşlıların toplum içindeki yerinde Osmanlı ve Cumhuriyet Türkiye’si arasında gözle görülür bir farklılık yoktur. Bu itibarla, Cumhuriyet Türkiye’sinde de yaşlılık hala toplumsal bir sorun alanı olarak tanımlanmamıştır.

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte Türk toplumunun geleneksel aile yapısı tabii ki bir

anda değişmemiştir. Yaşlılık Osmanlı döneminde sadece bireyin kendi sorunu veya en fazla ailesinin sorunu olarak kabul edilmiş ve sorun aile bünyesinde halledilmeye çalışılmıştır. Cumhuriyetin ilanı sonrasında yaşlılık artık herkesi ilgilendiren ve birçok yönden herkesi etkileyen bir yaşam dönemi haline gelmiştir. Yaşlılığın nasıl ve nerede, hangi koşullar altında geçeceğini aile değil, devlet ve dolayısıyla toplum belirlemek durumundadır. Dolayısıyla değişen aile yapısı ve yaşam tarzıyla birlikte, Cumhuriyet döneminin Türk yaşlısının yaşam dönemleri de farklılaşmıştır. Atatürk İnkılapları ve onları takip eden dönemlerde devlet - toplum arasındaki ilişki, Osmanlı devletindeki kopuk ve bölük pörçük durumundan kurtulup, inkılaplar doğrutusunda daha çağdaş bir seviyeye gelmiştir (Tufan, 2002: 113-115).

Yukarıda belirtildiği gibi, Osmanlı döneminde yaşlılara dönük projeler kurumsal kimlik çerçevesinde yapılmamıştır. Bunun nedeni olarak, coğrafi yönden Osmanlının daha büyük bir alanda hüküm sürmesini ve yerel yönetim anlayışının hakim olmasını göstermek mümkündür. Kurumsallaşmanın olmadığı bu toplumsal yapıda yaşlılık dönemi sağlıklı geçirilmemekle birlikte, sosyal yardımlar da etkin ve verimli olamamıştır.

Rönesans ve Aydınlanma döneminin etkileri ile kendisini gösteren modernizmin cumhuriyet dönemi yaşlılarını ve yaşlılık dönemlerini derinden etkileyen bir rol üstlendiği yadsınamaz bir gerçektir. Geleneksel anlayışa meydan okuyan modern anlayış, yaşlı bireylere ilişkin yaklaşımları ile yaşlılık döneminin toplumsal algısını dönüşüme uğratmıştır. Yaşlı bireyler geleneksel Osmanlı toplumunda saygı duyulan, deneyimli, tecrübelerinden fayda sağlanması gereken kişiler iken; modernlikten beslenen cumhuriyet döneminde yaşlılara yönelik bakış açısı, onların pasif olarak görölmeleri noktasında dönüşmüş ve yaşlı bireyler üretim alanının dışında tutulmuşlardır. Dolayısıyla yaşlıların işe yaramaz, pasif insanlar olarak görölmeleri modernizm ekseninde Cumhuriyet dönemi ile birlikte başlamıştır. Bu noktada, yaşlılar aile ve toplum içindeki belli başlı rollerini kaybetmekte ve toplumsal yaşamın dışına itilmektedirler.

Geniş ailenin dönüşümü ile yaşlı bireyler aile içindeki konumlarını ve hatta birtakım rollerini kaybetmektedirler. Kırsal yaşamdan kentsel yaşama geçiş, yaşam süresinin uzaması, öz güven eksikliği, görelî yoksulluk, kurum bakımı hizmetinin aile kurumuna alternatif olarak kabul edilebilir görölmeleri ve kuşaklar arası çatışmalar yaşlılık dönemine dair krizi oluşturan etkenlerdir. Bununla birlikte baş gösteren

sorunlar; yaşı insanın potansiyelinin tanınmaması ve gerekli alanlarda kullanılmaması, ilgili hizmetlerin yaşlıları tam olarak temsil edememesi ile bireylerin sadece yaş gruplarına göre damgalanmasından kaynaklanmaktadır (Kalınkara, 2009: 98).

İKİNCİ BÖLÜM

2. MODERNLEŞME SÜRECİNDE YAŞLILIĞA BAKIŞ

2.1. Yaşlılık Döneminin Sosyal Özellikleri

Yaşlılık döneminde bedensel, ruhsal ve sosyal yönlerden birtakım değişimler meydana gelmekte ve yaşlı bireyler bu değişime ayak uydurmak veya uyum sağlamak durumundadırlar. Özellikle sosyal hayatta yaşanan statü ve rol kayıpları, yaşlılara dönük olumsuz algı ve tutumlar yaşlı insanların toplumsal bir problem olarak gündeme gelmesine yol açmıştır.

Yaşlılık, fiziksel ve psikolojik bakımdan birtakım değişimlerin yaşandığı bir dönem olarak tanımlanabileceği gibi, bu değişimlere karşı toplumun geliştirdiği tutum ve değerleri aurası içine alan bir dönem olarak da değerlendirilmesi gereken bir olgudur. Toplumsal açıdan yaşlanmanın anlamı, yaşlıya karşı tutum ve davranışlar konusunda toplumlar arasında farklılıklar görülmektedir. Geleneksel toplumlarda, yaşlı insanlar ikinci kuşağın yetiştirilmesinde, kültürün aktarılmasında ve korunmasında ciddi toplumsal roller üstlenen, görmüş geçirmiş veya zengin tecrübelerle sahip 'kültür bekçileri' bireyler olarak konumlandırılıp değer görürken; modern toplumlarda üretkenliği bitmiş, aileye yük olan, bir an evvel ölmesi beklenen bireyler olarak değerlendirilmektedirler (Gitmez, 2000: 13).

Yaşlanma ile birlikte sosyal hayatta da birtakım değişiklikler yaşanmaktadır. Bunlar içerisinde en önemlisi ise, statü ve rol kayıplarından dolayı toplumda yaşlı insanlara karşı geliştirilen bağımlı, pasif, modası geçmiş gibi olumsuz algı ve tutumlardır. Kronolojik anlamda yaşı daha genç olanların yaşlı bireylere dönük bu olumsuz tutum ve davranışları ile toplumsal algılar, yaşlıların kendileriyle ilgili kişisel düşüncelerini ve davranışlarını büyük ölçüde etkilemektedir (Arber ve Evandrou, 1993'den akt. Danış, 2004: 18). Yaşlılık döneminde bireylerin yaşadıkları çok yönlü kayıplar nedeniyle, yaşlı bireylere dönük bu şekilde olumsuz toplumsal algılar gündeme gelmektedir.

Esasen yaşlıların sosyal hayatta yaşadıkları en temel sorun, modern dünyanın onlara göre tasarlanmamış olmasıdır. Modern dünya, üretici ve tüketici bireylerin oluşturduğu bir dünyadır. Yaşlılık ise, bu ilişkilerin dışında tutulmaktadır. Böylesi bir durumda yaşlılar, hem kendilerini gerçekleştirme olanaklarından yoksun kalmakta, hem

de toplumdaki yaşlılık algısı sebebiyle ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar. Bu noktada, yaşlıların kendilerini yaşlı olarak görmeleri, onların da toplumsal algıya katılarak kendi yaşlılıkları ile ilgili olumsuz düşünceleri var olan ayrımcılığı kendileri aleyhinde pekiştirmiş olmalarına sebep olmaktadır. Bu da onları toplumsal yaşamda aktif ve dinamik olabilme yeteneğini kaybetme durumuna getirmektedir (Kalaycıoğlu vd., 2003: 7). Bu dinamikliği kaybettiren bir başka unsur da, çalışma hayatından ayrılış olarak tanımlanan emeklilik durumudur. Emeklilik de yaşlıların hayatında çok büyük değişikliklere yol açmakta ve sosyal hayatta bazı sorunlarla karşı karşıya kalmalarına sebep olmaktadır.

Çalışma yaşamından ayrılmak, başka bir deyişle emekli olmak başlı başına insan hayatına önemli değişiklikler getiren stresli ve yıpratıcı bir olaydır. Yaşam döngüsü boyunca her türlü sorunla mücadele eden bireyi yaşlılık döneminde fiziksel, psikolojik ve ekonomik sorunların yanı sıra, bazı sosyal sorunlar da beklemektedir. Yaşamının büyük bir bölümünü işine ve iş yerine adayan, adeta bunlarla özdeşleşen birey, emeklilikle birlikte kendisini büyük bir boşlukta bulmaktadır. Bu noktada, toplumla ilişkilerin zayıfladığı ve sınırlandığı yaşlılık döneminde bireyler giderek toplumsal hayattan ve sosyal ilişkilerden uzaklaşmaya başlamaktadır (Danış, 2004: 18). Dolayısıyla emeklilikle birlikte yaşlı bireylerin sadece meslek hayatından değil; sosyal hayattan da soyutlandıkları, sosyal izolasyon ve yalnızlık durumunu yaşadıkları, aynı zamanda toplumsal yaşama pek adapte olamadıkları görülmektedir.

Yaşlıların sosyal hayata çok rahat uyum sağladıklarını söylemek mümkün değildir. Zira birçok ülkede özellikle sosyo-politik etkenler, yaşlı bireylerin toplumsal hayata katılımlarını, adapte olabilmelerini çok güç hale getirmektedir. Ekonomik faktörler, verimlilik ve kalite durumu, ölüm korkusu ve gençliğe dair popüler kültür yaşlı bireylerin sosyal kaynaklara ve desteklere ulaşma veya bu imkanlardan faydalanma durumunu en aza indirmektedir. Örneğin, yaşlı bireylerin çalışmak istedikleri durumda çalışmaya devam etmeleri engellenmekte, yaşam alanları onların ihtiyaçlarına göre düzenlenmemekte ve ulaşım sistemleri beklentilerine cevap vermemektedir (Estes, 1979'dan akt. Şahin, 2000: 140).

2.2. Yaşlılık Döneminde Sosyal İlişkilerde Meydana Gelen Değişimler

Yaşlılık ile birlikte sosyal hayatta ve ilişkilerde önemli değişiklikler yaşanmaktadır. Sosyal ilişki ağlarında kayıplar meydana gelen yaşlılık döneminde yaşlı birey, sosyal çevresini genişletmeye ve emeklilikle beraber gelen yeni hayata uyum sağlamaya çalışmaktadır.

Yaşlanmak yeni yaşam durumlarının üstesinden gelebilmektir. Yeniden yönlenmek, yeni ödevler ve yeni sorumluluklar üstlenmektir. Tabii ki yeni haklar elde etmek demektir. Yaşlıların yeni yaşam durumlarıyla ilgili yapılan çalışmalarda en çok karşılarına çıkan sorunların sosyal ilişki dokusu içinde meydana geldiği görülmüştür. Örneğin, emekli olmak ortaya çıkan yeni duruma uyum sağlayabilmeyi gerekli kılmaktadır. Meslek hayatında her gün birçok insanla bir araya gelirken, artık o insanlarla ya çok ender görüşülmekte ya da hiçbir zaman bir araya gelinememektedir. Ancak eksilen bu sosyal ilişkiler, yeni sosyal ilişki ağlarıyla ortadan kaldırılabilmekte ve sosyal ilişkilerde yeni dengeler, yeni alanlar kurulabilmektedir (Lehr & Minnemann, 1987'den akt. Tufan, 2003: 243-244). Dolayısıyla sosyal çevreyle olan ilişkiler, yaşlı insanlar için sosyal hayata katılım noktasında büyük önem taşımaktadır.

Son yıllarda yapılan araştırmalar, yaşlılar açısından aile dışında kalan sosyal ilişkilerin çok önemli olduğunu göstermektedir. Özellikle iş hayatı sonrası yaşama uyum sağlamada büyük etkileri olan bu ilişkilerin teşvik edilmesi gerekmektedir (Niederfranke, 1988'den akt. Tufan, 2003: 245). Sadece meslek hayatının sona ermesinin ardından değil, eşlerden birinin ölümünden sonra da, aile dışı ilişkiler büyük bir rol oynamaktadır ve yaşlı birey açısından yeni sosyal ilişki alanları toplumsal yaşama uyum noktasında önemli hale gelmektedir (Stappen, 1988'den akt. Tufan, 2003: 245). Bu anlamda, sağlıklı bir sosyal hayat için yaşlıların sosyal ilişki ağlarını mümkün olduğunca geniş tutmalarında fayda vardır.

Yalnızlık ve sosyal ilişki alanını genişletme arzusu, özellikle eş ilişkileri bozuk olunca ya da eşin ölümünden sonra dile getirilen duygulardır. Eşler arasında uyumlu bir ilişki varsa ve ortak noktaların kapsamı genişse, çocuk- ebeveyn ilişkisine duyulan isteğin azaldığı görülmektedir. Aile dışı sosyal ilişkileri iyi olan yaşlılarda yalnızlık hissi ve sosyal izolasyon durumu daha az rastlanan bir olaydır. Bu konu üzerine yapılan araştırmaların birçoğu, aile dışı sosyal ilişki eksikliğinin, özellikle aile ilişkilerine aşırı derecede önem verilmesine neden olduğunu göstermiştir (Bengston, 1985'den akt. Tufan, 2003: 246). Sosyo-ekonomik statü, ikamet bölgesi ve sağlık durumu gibi

faktörlerin iyi düzeyde olduğu durumlarda ise, sosyal ilişkilerin daha dengeli olduğu ve tek yönlü bir ilişkinin olmadığı da görülmektedir (Tufan, 2003: 246).

İnsanın sosyal bir varlık olmasının gerektirdiği sosyallik, yaşamın her alanında olduğu gibi insan ilişkilerinde de boşluk kabul etmeyecektir. Aile ilişkileri dışındaki dış dünyayla entegre olmuş yaşlı olmayan bireylerde de bu durum benzerdir. Bunun yanı sıra, sosyo-ekonomik arka planın da yaşlı bireylerin sosyalleşmesinde önemli bir belirleyici unsur olduğu görülmektedir. Ancak geniş ailelerde yaşamını sürdüren yaşlı bireyler sosyalleşmeye bu denli ihtiyaç duymamaktadır. Zira yaşlı bireyler aile içinde çocukları, gelinleri ve torunları ile birlikte bir hayatı paylaşmakta ve kendisine ait rol ve statüleri yerine getirirken, çekirdek ailelerde olduğu gibi yalnızlık durumuyla pek karşılaşmamaktadırlar. Fakat endüstrileşme süreci ile birlikte, toplumsal yapı değişime ve dönüşüme uğramış olup; yaşlının aile ve toplum içindeki rol ve statülerinde de değişiklikler olmuştur.

Sanayileşme ve kentleşme sonucu, aile yapısının değişimi paralelinde 'geniş aile' yerine, 'çekirdek aile' nin yer alması, yaşlıların görev ve sorumluluklarını dolayısıyla statü ve rollerini de dönüşüme uğratmıştır. Geniş ailede yaşlılar, yakın akrabalar hep bir arada yaşamışlardır. O zaman ailenin tek otoritesi, en yaşlı erkektir. Yaşlı birey, çocuklarını ve yakınlarını koruma ve kollama, bakma görevi ile kendini sorumlu saymıştır. Çekirdek aile yapısında ise, yaşlı ya tek başına kalmıştır veya eşiyle birlikte yaşama durumunda kalmıştır. Dolayısıyla aile içindeki eski rolü ve statüsü değişmiştir (Sevil, 2005: 118). Örneğin, değişime uğrayan bu rollerden biri büyükanne ve büyükbaba rolleridir. Yetişkin çocukların evliliğinden doğan çocuklar torun statüsünü kazanmaktadırlar. Dolayısıyla torun statüsü büyükanne ve büyükbaba rolünü beraberinde gerekli kılmıştır. Bu durumda büyükanne ve büyükbabalar torunlara bakmak, torunları sevmek ya da torunları ile bir arada bulunmak üzere kendilerine yeni bir uğraş alanı bulmuşlardır (Baran, 2001: 14-24).

Yaşlılığın sosyal anlamı veya tanımı toplumdan topluma değişiklik gösterdiği gibi, yaşlı bireylerin statü ve rolleri de endüstri ve tarım toplumlarında farklı boyutlarda kendini göstermektedir. Yaşlılık döneminde özellikle toplumsal rol ve statülerde, ayrıca sorumluluklarda birçok değişikliğin meydana geldiğini söylemek mümkündür. Yaşlı bireylerin bir çoğu için bu durum, sosyal olarak geri planda kalma anlamına gelmekte ve işe yaramazlık, pasifize olma, değersizlik hissi ve özgüven kaybı gibi birtakım olumsuz sonuçlara yol açmaktadır (İlgar, 2008: 66). “Modern hayatın üretici ve tüketici

rollerinin dışında kalan yaşlı bireylerin, rol kayıpları nedeniyle kendilerini işe yaramaz ve değersiz hissettikleri belirtilmektedir. Sosyal rollerin yaşlı bireylerin kendilik algısına, grup aidiyetine ve kimlik edinimine etkide bulunduğu ve bu unsurların da kişinin yaşama bağlanmasıyla ilişki içerisinde olduğu söylenmektedir” (İçli, 2010: 2).

Yaşlılık dönemi ile birlikte çeşitli sosyal sorunlar gündeme gelmektedir. Yaşlı bireylerin özellikle meslek hayatından uzaklaşmaları ile birlikte, yaşadıkları rol ve statü kayıpları sosyal ilişki ağlarının zayıflamasına, sosyal dışlanma durumunun yaşanmasına ve aynı zamanda yaşlıya dönük toplumsal algı ve tutumların olumsuz yönde olmasına neden olmaktadır.

Sosyal hayata uyum sorunları ile birlikte, yaşlı insanların yalnızlaşacağı ve toplumdan dışlanacağı fikri gün yüzüne çıkmaktadır. Ancak yaşlıların yalnız ve soyutlanmış olduklarını kabul etmek doğru değildir. Çünkü böylesi bir görüşün, hem yaşlanma süreçlerine, hem de yaşlının kendisiyle ilgili algısına ters etki yaptığı kanıtlanmıştır. Diğer taraftan, bütün yaşlıların kendi çocuklarının yanında yaşamaları gerektiği düşüncesinden de kopmamız gerekir. Çünkü bu durum, yaşlıların yaşlı evleriyle ilgili olumsuz düşüncelere sahip olmalarına neden olmakta ve birçoğunun yaşlı evine uyum sağlaması noktasında zorlanmalarına neden olup, engel oluşturmaktadır (Tufan, 2003: 247).

2.3. Yaşlılıkta Sosyal Desteğin Önemi

Yaşlılık döneminde özellikle sosyal çevreye katılım ve bu sayede sosyal ilişkiler ağını genişletme isteği çok büyüktür. Dolayısıyla yaşlı bireyler çevreleriyle sürekli etkileşim halinde olmak, yeni insanlarla tanışmak ve çeşitli sosyal, kültürel faaliyetlere katılmak istemektedirler. Bu anlamda, sosyal hayata katılım ve sosyal ilişkilerin yoğunluğu yaşlı bireyi yalnızlıktan ve dışlanmışlık halinden kurtarmakta; yaşlı bireyi hayata bağlayıp içinde bulunduğu dönemin tadını çıkarmasına yardımcı olmaktadır.

İnsanlarla iletişim halinde olma, yakın dostlarla veya arkadaşlarla iletişimi sürdürme, içinde yaşadığı sosyal çevrede meydana gelen olaylar hakkında bilgi alışverişinde bulunma, yeni bilgiler edinme ve başkalarını tanımaya yardımcı, kültürel, eğitimsel etkinliklere katılma sosyal bütünleşme ve sosyal katılımı sağlayan hayatın içinden öğeler olarak insan yaşamında önemli yer işgal etmektedirler. Bu anlamda sosyal bütünleşmenin ve sosyal katılımın, yaşlanma veya yaşlılık dönemi ile daha da önem kazandığını söylemek mümkündür (İçli, 2016: 44). Zira sosyal ilişkileri geniş ve

sosyal hayata katılımı yüksek olan yaşlıların, bedensel ve ruhsal olarak sağlık durumlarının çok daha iyi olduğu bilinmektedir.

Aile, yakın arkadaşlar ve komşular olmak üzere sosyal çevreyle geniş ilişkilere sahip ve toplumsal hayata katılımı iyi olan yaşlı insanlar, katılımı daha az olan ve sosyal çevresi geniş olmayan yaşlılara göre fiziksel, zihinsel ve ruhsal sağlık anlamında daha iyi durumdadır. Geniş sosyal ilişki ağlarının yanı sıra, alınan olumlu sosyal destek ve yardımlar da bedensel olarak dinç olunmasında, yaşanan stresin en aza indirilmesinde ve özellikle hayata olan bağlılığın artmasında büyük role sahiptir (Danış ve Efe, 2016: 271). Geniş sosyal ilişki ağları ve sosyal çevreyle yaşanan iyi düzeyli ilişkiler, yaşlı insanlara yaşama sevinci veren ve her yönüyle mutluluk getiren önemli toplumsal etkenlerdir. Diğer taraftan, yaşlıların yaşam alanlarında aldıkları görev ve sorumluluklar, aynı zamanda edindikleri rol ve statüler de yaşama sevincini artırmakta ve özgüven kazanmaları noktasında destekleyici olmaktadır.

Yaşadığı alanlarda aldığı sorumluluklar, yaşlı bireyin kendine güven duyarak hayata daha da bağlanmasına doğrudan etki etmektedir. Aile, akraba, komşularla olan ilişkilerden oluşan sosyal destek mekanizmaları kadar, yaşlılar için önemli bir yaşam desteği kaynağı da gönüllü faaliyetlere katılımdır. Yaşlıların gönüllü kuruluşlarda rol alması veya gönüllülük esasına dayalı projeler içinde yer bulması, onların olumlu bir psikolojiye sahip olmalarına önemli katkılar sağlamaktadır. Özellikle emeklilik sonrası dönemde gönüllü faaliyetlerde yer almak, kaybedilen çalışan statüsü yerine gönüllü çalışan statüsünün gelmesi durumunu ortaya çıkarmaktadır (İçli, 2016: 55). Emeklilik sonrası yaşlıların boş zamanlarını nasıl ve ne şekilde değerlendirdikleri, bu bireylerin yaşlılık dönemlerini nasıl yaşadıklarına dair önemli ipuçları vermektedir. Dolayısıyla yaşlılık dönemini kişinin kendisine huzur ve mutluluk getirecek şekilde dolu dolu yaşaması, çeşitli etkinlik veya faaliyetlerde bulunması ve bu noktada aktif olması, yaşlının sağlığı ve huzuru için son derece önemlidir.

Yaşlı insanın huzuru, mutluluğu ve sağlığı açısından önemli etkenlerden biri de onun yaşam alanını ve yıllarını geçirdiği çevresini değiştirmemesidir. Yaşlı bireylerin belirli bir yaşa geldikten sonra yaşadığı yere veya kendisini rahat hissettiği evine olan bağlılığı artmaktadır. Bundan dolayı yaşadığı yeri terk etmek veya mevcut düzenini bozmak, onun ruh sağlığına çok büyük zarar vermektedir. Dolayısıyla günümüzde yaygınlaşan yaşlı bireylerin alıştıkları, yaşamlarını sürdürdükleri yaşam alanlarından koparmadan, burada yaşamalarına olanak sağlayan ‘yerinde yaşlanma’ düşüncesi ve bu

yönde yapılan uygulamalar, yaşlı bireyler açısından oldukça önemli ve işlevseldir. Nitekim yaşlılar özgürce, bir yere bağlı kalmadan yaşamayı ve özellikle kendi evinde ve rahat ettiği, huzur bulduğu çevrede yaşamını sürdürmeyi istemektedir (Kalınkara, 2016: 401-402). Yaşlı bireyler için alışkanlıklarından vazgeçmek çok zor olmakta ve bu anlamda yaşadıkları kayıplar yaşlıları derinden sarsmaktadır. Bu nedenle yaşlılar genelde kendi evlerinde yaşamlarını sürdürmekten, kendi eşyalarını kullanmaktan yana tavır almakta ve kendi mahallesinde, kendi evinde yaşlanmayı; yaşamın bu son evresini tanıdığı, bildiği insanlarla gönül rahatlığı içinde yaşamayı arzulamaktadırlar.

2.4. Cinsiyete Göre Yaşlılık Algısı

Toplumun “yaşlı” algısı, statü ve roller ekseninde cinsiyete göre değişmektedir. Kadınların erkeklere göre yaşlılık dönemlerini maddi açıdan daha zor geçirdiklerini, ancak sosyal ilişki ağlarının genişliği ile güvenli ilişkiler kurma ve sürdürme noktasında çok daha başarılı olduklarını söylemek mümkündür.

Eğitim ve çalışma koşulları açısından kadınlar her zaman erkeklerin gerisinde kalmıştır. Bu durum, özellikle 20.yüzyıl itibariyle kadınların çalışma hayatına girmesi ile değişmiş olsa da, çalışma koşulları ve elde edilen kazanç anlamında kadınlar yaşlılık dönemlerini erkeklere göre daha zor yaşamaktadırlar. Ancak kadınların sosyal çevreleri ve sosyal ilişki ağları erkeklerinkinden daha geniştir. Dolayısıyla erkekler yaşlılık dönemlerini maddi açıdan rahat geçirmelerinin yanı sıra; komşuluk, arkadaşlık gibi sosyal çevreleri ile olan ilişkilerini daha sınırlı yaşamaktadırlar.

Toplumsal değişkenler cinsiyete özgü bir yaşlılık yaşantısı bulunduğunu göstermektedir. Erkek yaşlılık dönemine kadar olan süreçte elde ettiği iyi düzeydeki ekonomik kazanımlarından ötürü maddi sorunlar yaşamazken, kadın bu durumun tersine çalışma hayatının dışında tutulması, emeğinin karşılığını alamaması veya daha düşük ücretlerle çalıştırılması sebebiyle yaşlılık döneminde ekonomik sorunlarla baş etmek durumunda kalmaktadır. Bu anlamda, erkek ile kadının yaşayacağı yaşlılık dönemlerinin birbirinden çok farklı olabileceğini söylemek mümkündür (Şentürk, 2018: 39). Kadının çalışma hayatına girmesi ile bu durum geleceğin kadın yaşlısı için pek olası değildir. Günümüzde ekonomik gücünü elinde tutan kadınların sayısı günden güne artış göstermekte ve dolayısıyla gelecekte yaşlı kadınların ekonomik sorunlarla karşılaşmaları beklenmemektedir. Diğer taraftan, kadın ve erkeğin ekonomik gelirin düştüğü emekliliğe uyum gösterme ve beraberinde gelen sosyo-ekonomik sorunlarla baş

etme durumları da birbirinden çok farklıdır.

Erkekler gençlik yıllarından bu yana sürekli dışarı hayatı ve çalışma yaşamının içinde aktif rollere sahip oldukları için emekli olma durumuna veya yaşlılığına bağlı olarak çalışma yaşamından ayrılmaya hemen uyum sağlayamamaktadır. Aktif bir yaşamdan ve dışarı hayatından uzaklaşma veya ayrılma özellikle erkek bir yaşlı için kabullenmesi, böylesi bir değişikliğe alışabilmesi çok güç bir psikoloji yaratabilmektedir. Kadın hemen her dönem ve toplumda, genel olarak yaşamını eviyle ilişkilendirmekte veya ev yaşantısına daha alışkın olarak, daha uyumlu ve mutlu bir yaşam sürdürmektedir. Nitekim belli statü ve rollerini kaybeden erkek yaşlılığı sorunlu bir yaşam dönemi haline getirirken, kadın yaşlılığı olağan bir şekilde yaşamaktadır (Şentürk, 2018: 39-40). Bu anlamda, kadın yaşlılar evinde komşularıyla ve arkadaşlarıyla kurduğu ilişkilerle zenginleştirdiği sosyal çevresi ile huzur dolu bir yaşlılık dönemi yaşamaktadırlar.

2.5. Yaşlılıkta Yaşam Memnuniyeti

Yaşlı insanların yaşamlarından duydukları memnuniyet, yaşam kalitelerini ve hayattan daha doğrusu yaşlılıktan beklentilerini belirleyen önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada yaşlıların hayattan ne derece memnun oldukları, yaşlı bireylerin daha iyi yaşam koşullarına sahip olmaları için planlanan çalışmaların verimliliğini büyük oranda etkilemektedir.

Yaşlıların yaşamlarından duydukları memnuniyetleri konusundaki görüşleri, bu konuda yapılacak olan çalışmaların yeterli olup olmadığını ölçtüğü gibi, sonrasında yapılması planlanan yeni uygulamalara da yön verdiği görülmektedir. Bu noktada, yaşam memnuniyeti sosyal çalışmaların etkililiği, fiziksel ve ruhsal tedavilerin başarısı ve kaliteli bir yaşlanmanın göstergesi olarak gerontoloji kaynaklarında önemli bir yere sahiptir. Kaynaklarda çok çeşitli tanımlarına rastladığımız yaşam memnuniyeti kavramı; anlık, ruh haline göre değişen zevkleri, mutlulukları içermemektedir. Bunların dışında yaşam memnuniyeti belli bir sürekliliğe sahip olan, tam anlamıyla bütün yaşamın kalitesine, yaşanabilirliğine ilişkin duyguların, tutumların ve yargıların değerlendirilmesi olarak kendini göstermektedir (Arun, 2008: 314-315). Bu anlamda yaşam memnuniyeti devamlılığa ve yaşanabilir alanlara ilişkin görüşlere gönderme yapmakta ve bireylerin içinde yaşadıkları hayata dair olumlu duygu ve düşüncelere sahip olabilmelerinin yolunu açmaktadır.

Yaşlı bireylerin kendi yaşam kalitesine ve yaşamdan memnuniyet düzeyine ilişkin görüşleri; sağlık durumuyla ve şartlarıyla, ekonomik veya maddi yönden sahip olduğu olanaklarıyla, sosyallik durumuyla ve içinde bulunduğu ruh haliyle çok yakından ilişkilidir. Bütün bunların yanında yaşlılığa, yaşlanmaya ve yaşama yüklenen anlamlar, maneviyat ve bu doğrultuda yaşanan inançlar, sosyal çevre gibi etkenlerin de yaşam doyumu ve memnuniyeti konusunda önemli rollere sahip olduğu bilinmektedir. Bu noktada, yaşlıların sosyalizasyon sürecinin dışında bırakılmamaları ve sosyal çevresi ile geliştirdiği ilişki ağlarını genişletmeleri, yaşamdan tatmin olma hallerini ve yaşam kalitelerini artırmaları bakımından önem taşımaktadır (Baran, 2008: 90). Nitekim sosyal çevresi ve sosyal ilişki ağları hayli geniş olan yaşlı insanların yaşamdan daha çok zevk aldıklarını ve hayata olan bağlılıklarının daha iyi düzeyde olduğunu söylemek mümkündür.

Yaşlı bireyin sosyal çevresi ile olan ilişkilerinin yoğunluğu, maddi olanaklara sahip olması, sağlık sorunlarının pek olmaması “başarılı yaşlanmanın” kapsamı içerisinde değerlendirilmektedir. Bu durumdan hareketle, alt sosyo-ekonomik düzeyde bulunan yaşlı bir bireyin yaşam kalitesi anlayışının orta ve üst sosyo-ekonomik düzeyde bulunan yaşlıdan farklı olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Yaşlı bireyin sosyalleşme sürecinde edindiği bilgiler, deneyimler ve içinde bulunduğu toplumsal sınıfın sosyo-kültürel anlayışı bu noktada belirleyici bir rol üstlenmektedir. Dolayısıyla yaşlı bireyin sosyal ve kültürel sermayesinin yaşam kalitesi ve doyumu konusunda önemli bir role sahip olduğunu söylemek mümkündür (Baran, 2008: 92-95). Sosyo-kültürel ve ekonomik etkenler ile çeşitli toplumsal değişkenler yaşlı insanların hayat kalitelerini önemli ölçüde etkilemekte ve hatta hayatlarına yön vermektedir.

Yaşlılıkta yaşam memnuniyetini belirleyen veya etkileyen beş temel faktör olduğunu söylemek mümkündür. Bunlar: sosyo-demografik ve ekonomik değişkenler, fiziksel sağlık, ruhsal sağlık, sosyal ilişkiler ve çevre. “Arun (2008), bu beş alana yönelik analizinde sağlık, sosyal ilişkiler, çevre, sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik olmak üzere dört temel alan veya boyut ortaya koymakta ve bu dört alanın Türkiye’de yaşam memnuniyeti açısından önemli olduğu tespitini yapmaktadır” (Şentürk ve Ceylan, 2015: 56).

2.6. Yaşlılıkta Yalnızlık ve Sosyal İzolasyon

Yaşlı bireyleri yalnızlık durumuna iten en önemli nedenlerden biri modernleşme ile birlikte “yaşlı” ya dönük algı ve tutumların değişmesidir. Modern anlayışın yaşlıları sosyal statü ve rollerinden ayrı düşünmesi, yaşlıları sosyal dışlanmışlık ve yalnızlık durumu ile karşı karşıya bırakmıştır.

Bireyin sahip olduğu ilişkilerin kendini tatmin etmemesi olarak tanımlanan yalnızlık, kişilik faktörleri ile durumsal faktörler arasındaki etkileşim sonucu hissedilmektedir. Klinik çalışmaların birçoğunda 'emosyonel yalnızlık' ve 'sosyal yalnızlık' şeklinde iki çeşit yalnızlıktan söz edilmektedir. Emosyonel yalnızlık; özel, samimi ilişkilerin yokluğu veya kaybı sonrasında yaşanan bir yalnızlık çeşididir. Sosyal yalnızlık ise, yaşam içinde arkadaşlıkların veya dostlukların kurulamaması ya da toplumun bireyi kabullenmemesi anlamına gelmektedir ve sosyal yalnızlık yaşayan bireyler, kendilerini sürekli bitkin ve yetersiz hissetmelerinin yanı sıra, toplumsal yaşamdan günden güne uzaklaşmaktadırlar (Özben, 2008: 105).

Yaşlanma sürecine göre yalnızlığın her iki türü de bu dönem içinde görülebilmektedir. Yaşlanmayla birlikte ortaya çıkan fiziksel, zihinsel ve ruhsal birtakım değişimler kişinin çevresiyle olan sosyal ilişkilerine sınırlamalar getirmekte; kişi eskisi kadar veya istediği şekilde sosyal hayata ve ilişkilere aktif olarak katılamamaktadır. Özellikle akranlarından bazılarının hastalanması ve bazılarının da vefat etmesi yaşlı bireylerin çok sık karşılaştıkları yalnızlık nedenleri arasındadır. Fizyolojik ve psikolojik değişimlerine uyum sağlama sürecinde olan yaşlı bireyin eskisi kadar evden dışarı çıkmak istememesi, dışarı hayatının artık cazip gelmemesi, sosyal ilişkilerinin azalması veya yok olması yaşlı bireyin yalnızlığını artıran etkenlerin başında gelmektedir (Şentürk, 2018: 237). Bütün bunların yanı sıra, özellikle endüstrileşme ve modernleşme süreciyle birlikte değişen aile yapıları, yaşlı bireylerin aile ve toplum içerisindeki rol ve statülerini kaybetmelerine ve bunun sonucu olarak yalnızlaşmalarına neden olan etkenlerdendir.

Modernleşmenin bir sonucu olarak toplumdaki aile yapıları değişmeye ve dönüşmeye başlamıştır. Geleneksel geniş aile yapısı çözülerek yerini çekirdek aileye bırakmıştır. Geleneksel aile yapısının içinde kendisine bir yer bulan, tecrübeli ve danışılan bilge kişilikler olarak değerlendirilen, hürmet gören yaşlı birey; aile yapısının dönüşmesiyle birlikte aile içerisindeki statüsünü ve belli rollerini koruyamamaktadır. Dolayısıyla yaşlı birey aile kurumunun dışında kalmakta ve yalnızlaşmaktadır. Yaşlı

bireylerin bu şekilde yalnızlaşması kentlerde olduğu kadar, kırsal bölgelerde de görülmeye başlanmıştır (Tezcan, 1991: 239-241). Dolayısıyla günümüz endüstri toplumlarında yaşlı insanların aile kurumunda tutunamadıkları ve bunun sonucu olarak yalnızlaştıkları görülmektedir. Nitekim yaşlıların bu şekilde yalnızlık ve dışlanmışlık durumu ile karşılaştıkları çeşitli araştırmalarla da kanıtlanmıştır.

Bilir (2004: 17) tarafından yapılan bir araştırmada, araştırma kapsamındaki bireylerin yaşlılığa ilişkin görüşlerinde yaşlıların %49.8'i yaşlılığı yalnız kalmak şeklinde algılamışlardır. Yine yaşlıların %71,7'si yorgun hissetmek, %68.8'i hastalık, %55.8 hayatın sonu, %52.8'i, sevdiklerini kaybetmek ve %40.9'u yaşlılığı başkalarına muhtaçlık şeklinde algıladıklarını belirtmişlerdir. Yalnızlık duygusu, sosyal yönden soyutlanma, iş dünyasından kopma, eşin ölümü, çocukların başka yerlere gitmesi, akraba, eş, dostun ölmesi gibi nedenlerle yoğunlaşmaktadır. Aynı evlerde yaşayan çocuklarıyla yaşlı arasındaki ilişkinin sürdüğünü gösteren araştırmalar varsa da bu ilişkinin ve aradaki bağın gücünü gösteren geçerli ipuçları yeterli ölçüde değildir (Koşar, 1996: 9).

Yalnızlık durumuna neden olan önemli değişkenlerden biri de bağımlı olmaktır. Kendisi dışındaki insanların varlığına daha fazla ihtiyaç duyan bireylerde çeşitli etkenlerle sosyal ilişkilerde meydana gelen azalmalar, yalnızlık duygusunun daha da güçlenmesine yol açmaktadır. Özellikle sürekli aile ve kültür tarafından bağımlılık gereksiniminin giderilerek, bağımlılığın bu yönde desteklenmesi yaşlıları yalnızlaştırmakta, sosyal çevresi daralan yaşlıların özgür davranışlar gösterebilmesini zorlaştırmaktadır (Akçay, 2011: 96). Bu noktada, yalnızlık ve sosyal izolasyon duygusunun toplumsal değişkenlerden veya dış koşullardan olduğu kadar, kişilerin duygu durumlarından ve kişilik özelliklerinden de etkilendiğini söylemek mümkündür.

Yalnızlık ve izolasyon duygusunun bireysel temelli olduğu bir gerçektir. “Yaşın ilerlemesiyle birlikte dış toplumsal durumlar önemini yitirmeye ve içsel süreçler önem kazanmaya başlamaktadır. Birey yaşlandıkça toplumsal rollerin sayısı ve çeşitleri azalmaya, toplumsal etkileşim sıklığı düşmeye, kişiliğinin daha iç özellikleri açığa çıkmaya başlamaktadır” (Onur, 1991: 120). Yaşlılık döneminde sosyal ilişki ağının zayıflaması, yaşlı bireyin kendi içine dönmesi ve dış dünyadaki ilişkilerden gün geçtikçe uzaklaşması anlamına gelmektedir. Bu içe dönüklük hali ise, sosyal ilişkilerde bireye söz hakkı tanımamakta ve baş edilmesi zor birtakım sağlık problemlerini gün yüzüne çıkarmaktadır.

Sosyal ilişkiler, insanın fizyolojik ve psikolojik sağlığında merkezi rol oynamaktadır. Bu durum yapılan araştırmalarla da kanıtlanmıştır. “Deneysel çalışmaların birçoğu evlenmemiş ve aynı zamanda yalnız oturan ve sosyal tecritle yaşayan insanların, genellikle sağlıkları tehlikede olan sosyal grupları oluşturduklarını ortaya çıkarmış, insanların evli ya da bekâr olmaları, dolayısıyla yalnız ya da ailesiyle birlikte olmaları fiziki ve ruhsal sağlıklarını öylesine etkilemiştir ki, bu durum yaşam sürelerini belirlemiştir. Evli, boşanmış ya da eşi ölmüş insanlarla hiç evlenmemiş insanlar arasında yapılan araştırmalar, bunlar arasında hastalıklara yakalanma ve ölüm sayı ve oranlarının farklılığını göstermektedir. Hiç evlenmemiş ve yalnız insanlar evli olanlara göre çok daha fazla hastalanmaktadırlar” (Özcan, 1998: 79). Burada “toplumsal ilişki ağı” (social network) ya da “toplumsal bütünleşme” (integration) kavramı önem kazanmaktadır. Örneğin, medeni durum, arkadaşlık/dostluk, gönüllü kuruluş üyelikleri ile ilgili bilgilerin bir arada değerlendirildiği, sekiz yıllık bir takip çalışması sonucunda, daha düşük toplumsal bütünleşmeye sahip bireylerin, yüksek derecede toplumla bütünleşenlerle karşılaştırıldığında ölüm oranlarının daha fazla olduğu görülmüştür (Kasapoğlu, 1999: 4).

Yaşlı bireylerde özellikle emeklilik sonrası baş gösteren yalnızlaşma duygusunu ortadan kaldırmanın en iyi ve tek yolu, yaşlılar için gençlerden uzak ve hoşlandıkları kabul edilen tarzda eğlenceler, geziler, sohbetler organize etmek değildir. Bunlar sadece alternatiflerden bir kaçıdır. Çok daha iyi bir yöntem yaşlı - genç ayırımına gitmeden, yaş gruplarına ayırmadan bütün insanları bir arada, birliktelik ve dayanışma içinde yaşamaya yönlendirecek faktörlerin oluşturulabilmesidir. Yaşlısını soyutlamayan toplumlarda, yaşlılık yalnızlık korkusu ve kaygısı içinde geçen bir yaşam dönemi olmaktan daha kolay kurtarılabilmektedir (Tufan, 2003: 145). Bu noktada toplumların yaşlılarının toplumsal alanlarda daha aktif olmalarını sağlamaları, işverenlerin yaşlılara uygun iş olanakları sunmaları ve çeşitli kurum veya kuruluşların daha birçok konuda destek olmaları yaşlı bireylerin sağlıklı bir yaşlılık dönemi yaşamaları açısından son derece önemlidir.

2.7. Yaşlılıkta Sosyal Dışlanma

Yaşlılıkta toplumun yaşlı insanlara yönelik olumsuz algı ve tutumlarından dolayı sosyal dışlanma durumu en çok karşılaşılan sosyal problemlerden biridir. Yaşlı bireylerin özellikle çalışma hayatından uzaklaşması ile birlikte, sosyal çevresi ile olan

ilişkileri zayıflamakta ve zamanla kaybolmaktadır. Sosyal ilişkilerde meydana gelen azalmalar ve yaşlıların üretim alanının dışında tutulmaları yaşlıları dışlanmışlık ve belirli olanaklardan faydalanamama durumlarıyla karşı karşıya getirmiştir.

Sosyal dışlanma; birey veya grupların işsizlik, yoksulluk, eğitimsizlik, özürllülük, yaşlılık gibi çeşitli nedenlerden dolayı eğitim, sağlık, sosyal ve kültürel olanaklardan faydalanamaması, üretim faaliyetleri içerisinde yer alamaması ve karar alma süreçlerinde bulunamaması veya katılım gösterememesi şeklinde tanımlanabilecek kapsamı geniş ve birçok yön barındıran bir kavramdır (Seyyar ve Genç, 2010: 645). Sosyal dışlanma durumunu oluşturan veya artıran birçok etken vardır. Sosyal anlamda dışlanmış insanlar üzerinde yapılan araştırmalar, dışlanmanın çeşitli faktörler ve şartların bir kesişimi olduğunu; geçmiş yaşantı, önemli yaşam olayları, sağlık sorunları, sosyal yeterlilikler ve problem çözme becerileri veya kapasiteleri gibi faktörlerin çok etkili olduğunu gözler önüne sermektedir. Özellikle yaşlı bireylerin fiziksel ve mental olarak yaşadıkları sağlık sorunlarının, sosyal yeterlilik ve beceri eksikliklerinin sosyal hayattan dışlanma ve beraberinde yalnızlaşma olasılığını artırdığını söylemek yerinde olacaktır (Kalinkara, 2014: 176-177).

Bebeklikten ileri yaşlara varıncaya dek insanın sosyal dışlanmaya maruz kalması ve bu durumu yaşaması kaçınılmaz görünmektedir. Özellikle yaşlanma açısından konuya bakılacak olursa, bireylerin bilişsel ve bedensel kapasitelerindeki yetersizliklerle beraber, yaşlının hayatını devam ettirebilmesini sağlayan işlevlerinde gün geçtikçe görülen azalmalar veya yetersizlikler, yaşlıların yaşam alanlarından dışlanmalarına ve aynı zamanda sosyal izolasyon duygusunu yaşamalarına sebep olmaktadır (Baran, 2016: 107). Yaşlılık dönemi ile birlikte yaşlanan insanlarda fiziksel, zihinsel ve sosyal yönlerden kayıplar meydana gelmektedir. Bu kayıplar da yaşlıların hayat kalitelerini düşürerek sosyal yaşamdan kopmalarına ve soyutlanmalarına yol açmaktadır. Dolayısıyla yaşlılar sosyo-ekonomik olmak üzere birçok yaşam alanından dışlanmaktadır.

Yaşlılar, yaşlılık dönemi ile birlikte gelişen ve değişen özelliklerinden dolayı birçok alandan dışlanmaktadır. Bu alanlar eğitim, ekonomi, iş gücü piyasası, toplumsal, sosyo-kültürel, barınma imkânı, sağlık ve politika alanları olarak sıralanmakta ve bunlar artabilmektedir. Yaşlanmanın doğal sonucu olarak yaşlıda meydana gelen fiziksel değişimler ve yoksunluklar onları iş gücü piyasasından uzaklaştırmakta, bu çemberin dışında tutmaktadır. Bunun sonucunda yaşlı iyi beslenemeyecek, sağlıklı ortamlarda

barınmak zorunda kalacak ve doğal olarak yaşam kalitesi düşecektir. Yani ekonomik dışlanma neticesinde yaşlı birey, toplumun tüm kaynaklarından dışlanmış olacaktır (Genç ve Dalkılıç, 2013: 467- 468). Özellikle yeterli kapasiteye veya yeterliliğe sahip olmadığı düşünülen yaşlılar üretim alanının dışında tutulmakta ve bu da yaşlıların işe yaramaz oldukları duygusunu yaşamalarına neden olmaktadır.

Teknolojik gelişmelerden faydalanan sektörler ve firmalar, özellikle küreselleşme süreciyle birlikte üretimi en iyi şekilde gerçekleştirebilmek için dünyadaki en uygun bölgeleri ve kapasitesi en yüksek, gerekli yeterliliklere sahip çalışanları tercih etmektedirler. Özellikle Avrupa ülkelerinde her geçen gün nüfus olarak sayıları artan yaşlılar, yaşlanma sürecinde görülen bedensel ve zihinsel gerilemeler nedeniyle yeniliklere ve değişimlere çok kolay adapte olamamaktadırlar. Yaşlanmayla birlikte ortaya çıkan aktivite ve algılama yeteneklerinde görülen gerilemeler ve işlev kayıpları, yaşlıların çalışma alanının dışında kalarak, emekli veya işsiz olma durumlarıyla karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır (Şentürk, 2018: 190-191). Dolayısıyla yaşlılar üretim alanının yanı sıra, toplumun birçok kurumundan yaşlılığın getirdiği sorunlar sebebiyle dışlanmaktadır.

Böyle bir dışlanma toplumun temel yapısını oluşturan aile kurumunda dahi gözlenir hale gelecektir. Bu durumda yaşlı insanlar bakıma muhtaç hale gelince, aile üyeleri de dahil olmak üzere, herkesin yaşlıya olan davranışlarında gözden kaçmayan bir değişim meydana gelmektedir. Hatta 'damgalanmaların' gücü o denli yüksek olmaktadır ki, bakıma muhtaçlığın zerre kadar bir belirtisinin gözlemlenmediği, ancak gençliğin kafasındaki zihniyette yer alan yaşlıya dair görüntüler zinde yaşlıya yansıtıldığı durumlarda, bağımsızlığını korumaya çalışan ve bunu yaparken de bir başkasına yük olmayan yaşlının isteklerini bile görmezlikten gelebilmektedir. 'Uymuyorsa uydururuz' düşüncesi ile davranan bu insanlar zorla da olsa yaşlı bireyi kendi kafalarındaki kalıbın içine yerleştirmek istemektedirler (Tufan, 2002: 155). Nitekim yaşlılara dönük bu olumsuz toplumsal algı ve tutumlar sebebiyle yaşlı bireyler yaşlılık dönemlerini çok zor yaşamakta, sosyal dışlanmaya maruz kalmakta ve bir an önce hayatlarının son bulmasını beklemeye başlamaktadırlar.

2.8. Emeklilik

Gelişmekte olan ülkeler kategorisinde yer alan ülkemizde sosyal güvencesi olan bireylerde emeklilik söz konusuysa, sosyal güvencesi olmayanların ve yine iş gücünde

yaşlanmaya bağlı olarak kayıp yaşayanların emekliliği olamayacaktır. Bu nedenle yaşlılık ve emekliliği aynı bağlamda değerlendirmek gerekmektedir.

Yaşlanmanın en belirgin hali çalışma hayatından ayrılma anlamına gelen emeklilikle birlikte ortaya çıkmaktadır. Çalışma hayatının son bulması olarak değerlendirilen emeklilik, gerçekte kişinin yaşlandığının resmi kurumlarca belgelenmesi anlamına gelmektedir. 65 yaşına yaklaşan birey, emeklilik sürecinin etkilerini bir anlamda yaşlı psikolojisine girerek yaşamaktadır. Kişi, sağlık açısından hiçbir sorun yaşamayıp gerekli tüm koşulları yerine getirmiş olsa da, resmi olarak bu süreden veya yaştan sonra çalışması birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de mümkün değildir. Böylelikle, yaşlı birey hem mevcut gelirden bir düşüşün, hem de iş yaşamının dışında kalma gibi bireyi ekonomik ve psikolojik olarak sarsan bir durumun meydana geldiği emeklilik sürecini yaşamak zorunda kalmaktadır (Şentürk, 2018: 231). Bu zorundalık ise, yaşlılara büyük üzüntü yaşatmaktadır. Zira çalışan yaşlılar için çalışma ortamları ve iş arkadaşları çok değerli ve önemlidir.

Çalışma hayatından geri çekiliş olarak adlandırılan emeklilikle birlikte yaşlı insanlar, yaşamlarının büyük çoğunluğunu geçirdikleri iş ortamından ayrılmak zorunda kalmakta ve bu ayrılışla birlikte birtakım sosyal problemler de ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla emeklilik, yaşlı bireyler için hem istenilen hem de korku duyulan ve bireylerin hayatlarını her yönüyle önemli ölçüde etkileyen bir durumdur. Bu noktadan hareketle, emekliliği yaşlılıktan bağımsız düşünemeyeceğimizi ve ancak kronolojik yaş itibarıyla çalışanların emekli olabileceklerini söylemek yerinden olacaktır.

Bir işten emekli olmak ve yaşlılık birbirleriyle ilişkili kavramlardır. Ancak, emeklilik nispeten yeni bir kavramdır. Geçmişte bireyler, fiziksel yeterlilikleri devam ettiği sürece toplumun ekonomik açıdan üretken üyesi olma özelliğini sürdürmüşlerdir. Örneğin, ABD' de 1900 yılında 65 yaş ve üstündeki erkeklerin %65'inden fazlası iş gücünde yer almıştır. 1987 yılı itibarıyla 65 yaş ve üstü yaşlıların iş gücüne katılma oranı erkeklerde %16'ya ve kadınlarda %7'ye düşmüştür (Popenoe, 1991'den akt. Demirbilek, 2007: 135).

İstihdamda yaşlılar bakımından ortaya çıkan azalmanın esas nedeni, beceri güncelliğini kaybetmiş yaşlıların endüstriyel ve endüstri sonrası ekonomilerin gerektirdiği yüksek beceri ve eğitim bakımından genç işçilere kıyasla dezavantajlı durumda olmalarıdır. Yaş ayrımcılığı da yaşlı işçilerin gençler kadar üretken olmadığı düşüncesini desteklemektedir (Perry ve Perry, 2003'den akt. Demirbilek, 2007: 136).

Yeterince üretken olamadığı düşünölen yaşlıların emeklilikle birlikte çalışma yaşamından ayrılması, iş çevresinden, arkadaşlarından kopması; bu duruma uyum gösterememe, emekliliğı kabullenememe sorunlarını da beraberinde getirmiştir.

Emekliliğı uyum sağlama, bireyden bireye değişmektedir. Emeklilik özellikle işini önemli bir statü, kimlik ve bağımsızlık kaynağı olarak görenler ve değişime karşı olanlar bakımından daha zordur (Bilton vd., 2002'den akt. Demirbilek, 2007: 136). Yeni duruma uyum sağlayabilenler ise, kendini geliştirme, kişisel ilişkiler ve boş zamanlarını değerlendirme faaliyetlerini kaybettikleri iş prestiji ve mali statünün yerine koyabilenlerdir. Nitekim, bir araştırmada örnekleme oluşturan emekli bireylerin en az üçte birinin yeni yaşamlarına uyum sağlamada zorluk yaşadığı ortaya çıkmıştır. Buna göre yaygın olarak karşılaşılan iki temel sorun önceki işini kaybetmek ve azalan gelire uyum sağlamaktır (Zastrow, 1996'dan akt. Demirbilek, 2007: 136). Çalışma hayatının dışında belli bir sosyal çevreye sahip olmayan bireyler emekli olduktan sonra büyük bir boşluğı düşmelerinin yanı sıra, gerek rutin gelirden meydana gelen azalma, gerekse çalışma arkadaşlarından uzaklaşma bireyi sosyo-ekonomik açıdan büyük ölçüde sarsmaktadır.

Günün büyük bir kısmında icra edilen, yıllarca pek fazla bir değişim göstermeden devam eden çalışma hayatından ayrılınca, birçok sosyal ilişki bir anda yitirilmektedir. Buna karşın yaşlı bireyin aile üyeleriyle, özellikle eşiyile olan ilişkilerinde bir yoğunlaşma, bir artış meydana gelmektedir. Çevresinin gözünde artık bir emekli olarak değerlendirilen insan yeni toplumsal rol beklentilerine uyum sağlamak zorundadır ya da en azından bu beklentilere karşı ilgili olmak ve bunları kendi yaşamına göre bir süzgeçten geçirmek durumunda kalmaktadır (Tufan, 2003: 261- 262). Nitekim emekliliğı ve emekliliğın getirdiğı sarsıcı sorunları veya kayıpları algılama ve kabullenme durumu yaşlıdan yaşlıya farklılık göstermektedir. Bu noktada, emeklilik durumunu yorumlama ve hayata uygulama biçiminin bireyden bireye, hatta toplumdan topluma değişiklik gösterdiğini söylemek yerinde olacaktır.

Özetle, bazı bireyler için emeklilik aslında yeni bir başlangıç anlamına gelirken, bazıları için faydasızlık, işe yaramazlık, vazgeçilebilirlik duygularına neden olan, depresyona yol açan ve daha ciddi durumlarda hemen ölme isteğini ortaya çıkaran bir süreçtir. Yüksek statülü çalışanlarda daha yüksek iş tatmini, mesleki doyum ve bu doğrultuda daha az emekli olma isteğı söz konusudur. Düşük statülü işlerde çalışan bireyler ise, daha çok ekonomik sebeplerden ötürü emeklilik sonrasında çalışmaya

devam etme eğilimi göstermektedirler. Dolayısıyla bu eğilimi belirleyen temel faktörün emeklilik boyunca elde edilecek aylık miktarı olduğu görülmektedir. Böyle bir durumda aylık düzeyi yeterli ise pek çok birey emekliliği tercih etmek isteyecektir (Demirbilek, 2007: 137). Dolayısıyla sosyo-kültürel ve ekonomik etkenler emekliliği kabul etme ve bu yeni duruma uyum sağlama noktasında son derece önemlidir. Özellikle birçok insan aylık gelirinin düşmesi ile birlikte ekonomik sıkıntılar yaşamamak için emekliliği uzun bir süre daha rafa kaldırmaktadır.

2.9. Boş Zamanların Değerlendirilmesi

Emeklilik ile birlikte çalışma yaşamından ayrılma yaşlı bireyleri ekonomik ve sosyal açıdan büyük bir boşluğa düşürmekte ve yaşlılar bu boşluğu nasıl ve ne şekilde doldurabileceklerini tam anlamıyla bilememektedirler. Dolayısıyla artan boş zamanlarını iyi değerlendiremeyen yaşlılara yönelik çalışmalara ağırlık vermek, aynı zamanda sosyo-kültürel faaliyetleri bu bireylerin yaşlarına uygun hale getirmek bu noktada fayda sağlayacaktır.

Toplumumuzda giderek artan yaşlı nüfusun ve özellikle bu nüfus içindeki emeklilerin kahvelerde boş oturarak zamanlarını geçirmeye çalıştıklarını söylemek mümkündür. Bu sebeple diğer ülkelerde olduğu gibi yaşlı bireylerin boş zamanlarını faydalı uğraşlarla, güzel vakit geçirerek değerlendirebilecekleri, yerel düzeyde, yerel yönetimlerce kurulacak olan “Yaşlılar Kulübü”ne ihtiyaç vardır. Buralarda yaşlılar, ortak yönleri sayesinde iyi bir arkadaşlık ortamına kavuşabilecekleri gibi; kültürel, sanatsal etkinlikleri de izleyebilecek veya katılabileceklerdir (Sevil, 2005: 127). Bu noktada, yaşlı bireylerin emeklilik ile birlikte değişen veya azalan sosyal ilişki ağlarını genişletmek için boş zamanlarını çeşitli sosyo-kültürel faaliyetlerle zenginleştirmek ve arkadaş çevrelerini çeşitlendirmek gerekecektir. Nitekim yaşlı bireylerin boş zamanlarını değerlendirmelerini sağlamak, bu konuda çalışmalar yapmak beden ve ruh sağlıkları açısından fayda sağlamakla birlikte, yaşlıların yaşam kalitelerini yükseltme noktasında son derecede önemlidir.

Gerek kamu kuruluşları, gerekse özel kuruluşlar yaşlıların boş zamanlarını değerlendirebilecek özel bir programa sahip değillerdir. Huzurevlerinde zaman zaman boş zamanları değerlendirmek amacıyla müzik programları düzenlense de bu pek etkili olamamaktadır. Bu konuda Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, bazı illerde denemeye koyduğu yaşlı kulüpleri ile yaşlıların gezi ve seyahat

Yaşlılıkta fiziksel ve ruhsal gerilemeye bağlı olarak yaşama gücü ve isteği giderek azalmaktadır. Özellikle sevmeye içgüdüsel olarak önemli derecede değişiklik göstermektedir. Yaşlılık döneminde birey, duygusal sarsıntı ve yıpranmalardan daha fazla etkilenmeye başlamaktadır. Gençlik imajını kaybetmiş olmak, eş ve yakınların kaybı, gençlerin öğrenim ve evlenme nedeniyle evden ayrılmasının getirdiği sevgi kaybı, uzun süren evliliklerin yaşam yorgunluğu ve bezginliği, cinsel yaşamdaki durgunluk yaşının ruhsal yapısını olumsuz yönde etkilemektedir (Emiroğlu, 1995: 21-22).

22).

Belirtilen bu durumların içsel bir bakışla, toplumsal bilincin gelişmişlik düzeyi ile orantılı olarak daha sağlıklı bir şekilde ortaya konulması mümkündür. Yaşlı bireylerin bu anlamda farkındalık kazanması ve bu bilinçle yaşamını sürdürmesi çok önemlidir. Bu noktada farkındalığı oluşmamış yaşlı bireylerin içinde bulundukları bu olumsuz durumları değiştirmeleri bir yana, bu şekilde yaşamayı öğrenmeleri ve hayatlarını minimum kalitede sürdürmeleri kaçınılmaz olacaktır.

Yaşlılık dönemindeki psikolojik değişimin başlıca belirleyicileri üç grupta toplanmaktadır. Bunlar; fiziksel gerileme, statü kaybı ve ölüm korkusudur. Statü kaybı ile ilgili özellikler; saygınlığı kaybetme, belli bir yaşa gelince emekli olma, emekliliğe bağlı olarak gelir kaybına uğramadır. Ölüm ile ilgili korku ise dinsel inançlara aşırı bağlılıktan, gerçekleştirilmek istenen amaçlara ulaşamama kaygısından ve yaşamın kısıllığından kaynaklanmaktadır (Emiroğlu, 1995: 23). Bunların yanı sıra, çalışma hayatından ve iş çevresinden ayrılış olarak tanımlanan emekliliğin de yaşlılar üzerinde son derece önemli psikolojik etkileri vardır.

Emeklilik genellikle pasifize olma ve inzivaya çekilme ile eş anlamlı tutulur ki bu da yaşlı bireyler açısından önemli bir stres faktörüdür. Emeklilikle birlikte eş ile olan ilişkiler ve aile içi ilişkiler, roller değişime uğramakta, emeklilikte yalnızlık ve sosyal izolasyon baş göstermektedir. Özellikle yaşamı sadece işten ibaret olan bireylerde daha ciddi sorunlar ve boşluğa düşmeden ötürü çöküntü yaşanmaktadır. Emeklilikten önce, sonraki hayatına dair gerçekçi planlamalar yapan, hedefler belirleyen kişilerin uyum düzeylerinin çok daha iyi olduğu bilinmektedir. Bu nedenle orta yaşlarda gerekli planların yapılması, hedeflerin belirlenmesi gerekir (Yurt, 1994: 34). Dolayısıyla genç yaşlarda emekliliğe sosyal ve psikolojik açıdan hazırlık yapmak, bireylerin yaşlılık dönemini daha rahat ve uyumlu yaşamaları, emeklilikle birlikte ortaya çıkan sosyo-ekonomik ve aynı zamanda psikolojik sorunlarla daha kolay baş edebilmeleri noktasında son derece önemlidir. Zira, emeklilikle birlikte yaşlılar sürekli çevresinin ilgi odağında olmaktan hoşnut olmakta ve bu süreçte bencil duygular yoğunluk kazanmaktadır.

Yaşlılık psikolojisinin ana belirtilerinden biri de yaşlı insanın “ben-merkezci” (egosantrik) bir tutum geliştirmesidir. Onun bu tutumu, zamanla ailesi arasında onu seven ve “büyüğümüzdür” diye hürmet edip saygı gösterenlere bir zulüm ve eziyet şeklinde yansımaktadır. Yaşlılık egoizmi kendisinden başkasına pek önem vermeme,

yalnız kendini sevmeye ve kendine değeri verme tarzında bir duygulanım kusurudur. Bunun yanı sıra, olmadık şeylere aşırı bağılı olmak veya aşırı tepki vermek de bu kusuru tamamlamaktadır. Bu nedenledir ki, yaşlıların en ufak olaylar karşısında dahi aşırı derecede öfke ve üzüntü gibi duygu durumlarını yaşadıkları görülmektedir (Koç, 2002: 291). Nitekim yaşlılar aile bireylerinden sürekli ilgi ve hizmet görmek istemekte ve bu beklentilerini çeşitli duygu durumlarıyla gündeme getirmektedirler.

2.10.1. Yaşlılık döneminde görülen ruhsal bozukluklar

Ruhsal bozukluk ve yaşlılık arasındaki ilişki durumunda pozitif korelasyon olduğu bilinmektedir. Nitekim bu korelasyonu destekler nitelikte yaşlılığa bağılı birtakım ruhsal hastalıklar mevcuttur.

Bu dönemde sık görülen klinik sendromlar şunlardır: İhtiyarlık bunaması (dementia senilis), senil psikoz (presbiophrenia), pick hastalığı, alzheimer hastalığı, jacob-creutzfeldt hastalığı ve psödo-bülber sendromu gibi rahatsızlıklardır. İhtiyarlık bunaması (dementia senilis); 65-70 yaşlarında, öncelikle bilişsel fonksiyonlarda durgunluk, egoizm, neo - fobi, kavgacılık, huzursuzluk, cinsel arzularındaki artışla başlamaktadır. Hiç tanınmayan kimselerin tanındığının zannedilmesi, tanınan kimselerin ise tanınmaması ve masal uydurulması gibi hafıza yanılgıları ile uykusuzluk kendini göstermektedir. Alzheimer hastalığı (alzheimer illness); bu da daha çok 50-55 yaşları arasında, ortalama 45-65 yaşlarında görülmeye başlanan bir hastalık olup, 70 yaşında müşahade edilmiş nadir vak'alar da vardır. Cinsiyet faktörü göz önüne alındığında ise kadınlarda erkeklere oranla daha fazla rastlanmaktadır (Koç, 2002: 292-293). Bu ruhsal rahatsızlıklar yaşlı insanların ve bakımlarını üstlenen kişilerin hayatlarını zorlaştırmakta, birtakım sosyal problemleri de beraberinde getirmektedir.

2.10.2. Yaşlılık döneminde stres ve başa çıkma yöntemleri

Stres bireylerin yaşamlarını tehdit eden, sağlıklarını bozan, dikkat edilmesi gereken bir faktördür. Yaşlı veya genç tüm insanlarda stres durumunun yıkıcı etkilerini görmek mümkündür.

Bütün gelişim dönemlerinde olduğu gibi yaşlılık döneminde de önemli olan bir konu, günlük yaşamda gerginlikler sonucunda oluşan stresle başa çıkmadır. Stresle başa çıkmadaki amaç; stres oluşturan öğeleri ve bunlara verilen tepkileri bireye tanıtmak, problemlerin doğru teşhisine yardımcı olmak, bireyde stres yapan etkenleri

yönlendirmek amacıyla kendini psikolojik ve fizyolojik zararlardan korumak için yöntemler öğretmek ve geliştirmektir. Stresle ilgili çeşitli bireysel değerlendirmeler ve stres konusundaki bilgiler ışığında yaşlı birey, rahatlıkla kendisi için uygun olan problem veya duygu merkezli yaklaşımlar gibi başa çıkma tekniklerini öğrenebilmekte ve uygulayabilmektedir (Koç, 2002: 294-295). Dolayısıyla bu yıkıcı etkilerden veya stresin insan yaşamına ve sağlığına verdiği zararlardan çeşitli yollarla korunmak gerekmektedir. Bu durumda yaşlıların kendileri için en uygun olan stresten korunma yolunu seçmesi doğru olacaktır.

2.2. Yaşlılıkta Evlilik

2.2.1. Ebeveynlik Sonrası Evlilik

Yaşam süresinin uzaması, evlilik yaşını ve tanımını da değişime uğratmıştır. Yaşam süresi ise beraberinde evlenme yaşını uzatmış ve çok geç yaşlarda yapılan evlilikler ortaya çıkmıştır. Bu evliliklerde ebeveynlik görevini yerine getiren eşler, çocuklarını evlendirdikten sonra uzun bir süre daha birlikte yaşam sürmektedirler.

Ebeveynlik sonrası evlilik dönemi genellikle 45 ile 60 yaşları arasında başlamaktadır. Bu zaman zarfında çocuklar evden ayrılarak kendi yuvalarını kurmakta ve ebeveynlerinden bağımsız bir yaşam sürdürmeye başlamaktadırlar. Bunun ardından emeklilik dönemi başlamaktadır. Bununla birlikte yaşama anlam katan iş ve görevler yitirilmektedir. Sonrasında itibar, sosyal prestij ve gelir de azalmaya başlamaktadır. Tam bu dönemin içindeyken, birçok evlilikte birtakım problemler baş göstermekte, ebeveynlik görevi sonrasında eşler, tek başlarına 30 yıllık bir zamanı birlikte geçirmektedirler. Dolayısıyla eskiden dulluk dönemi olarak tanımlanan yaşlarda, eşler 20-30 yıl daha sürecek olan bir evlilik sürecini yaşamaya başlamaktadırlar (Tufan, 2003: 219-220).

45-60 yaşlarına kadar ebeveynlik görevlerini yerine getiren eşler, çocuklarının kendi yuvalarını kurmak üzere evden ayrılmaları ile birlikte, yeniden en başında olduğu gibi evliliklerini beraberce sürdürme ve yaşlılık döneminin getirdiği olumsuzlukları el ele bertaraf etme görevlerini üstlenmiş ve yaşlanan evliliklerini en iyi şekilde yaşama eğilimini göstermişlerdir.

Eskiden insanlar 40-50 yaşlarına kadar yaşarken bugün onlarca yıl daha fazla yaşamaktadırlar. 25-30 yıllık daha fazla yaş süresi demek, 75-80 yaşlarına ulaşmak anlamına gelmektedir. Eski kuşaklarda eşlerden biri 45 yaşlarında dul kalırken, bugün

70-75 yaşlarındaki eşler hala birlikte yaşamlarını sürdürmektedirler. Görüldüğü üzere bir asır önce yaşlılıkta evlilik çok ender rastlanan bir durum olup, bu yüzden yaşlanan evliliklerin spesifik sorunlarının bir asır öncesinde yok denecek kadar az olduğunu söylemek mümkündür (Tufan, 2003: 218-219). Dolayısıyla yaşam süresinin uzaması ile birlikte, yaşlılıkta evliliğin ömrü de uzamış olup; bireyler uzun yıllar daha evli kalabilmektedirler.

2.2.2. Yaşlılıkta Evliliği Tamamlamak

Yaşlılık döneminde süregelen evliliği mutlu bir şekilde tamamlamak son derece önemlidir. Ancak yaşlılıkta devam eden evliliklerde de geçimsizlikler, şiddet ve hatta boşanmalar gerçekleşebilmektedir. Bu durum ise, daha çok yaşlanmanın yol açtığı sorunlardan ve neden olduğu kayıplardan kaynaklanmaktadır.

İnsanlık tarihinin hiçbir döneminde insanlar bu kadar uzun yaşamamıştır. Günümüzün Türk kadını ortalama 72, erkeği ise 68 yaşına kadar yaşamaktadır. Endüstri ülkelerinde bu kadın için 82, erkek için 75 yıldır ve 'Türkiye' de de yaşam süresi uzamaya devam etmektedir. Tabii ki bu gelişmenin evlilikler üzerine de etkisi olmuştur. Eskiden evliliklerin tamamen sevgi evlilikleri olmadığını, ardında başka unsurların da yattığını göz önüne alırsak, örneğin yaşanan ekonomik krizlerin ortaklaşa el birliği ile daha kolay üstesinden gelinmesi gibi, o takdirde insanların belirli beklentilerle evlendiklerini de düşünebilmek mümkündür. Denebilir ki bundan yüzyıl önce insanlar, o dönemlerin zor koşullarından kaçıp kendilerine sığınacak bir yer aradıkları için evlenmişlerdir (Tufan, 2003: 217). Dolayısıyla sözü edilen dönemlerde evliliklerin sevgi temelli değil de, birtakım çıkarlar doğrultusunda daha çok ekonomik sebeplerden ötürü yapıldığını söylemek mümkündür.

Evliliğin çeşitli sebepler altında yapıldığı bu dönemlerde evlilik anlayışı ve evliliğe yüklenen değer de farklılıklar göstermiştir. Birtakım beklentiler zemininde gerçekleşen evliliklerde eşler yaşam süresinin kısalığı nedeniyle erken yaşlarda dul kalabilmekte ve evliliğin ömrü de tıpkı yaşam süresi gibi kısa olabilmektedir.

Evlilik, yaşlılık döneminde baskı ve gerilimlerden, sorunlardan arınmış değildir. Eşler arasında sürtüşmeler ve münakaşalar kadar, kaba kuvvet de diyebileceğimiz şiddet olaylarının meydana gelmesi mümkündür. Bu yüzden gelecek yıllarda, yaşlılar arasında da boşanma olaylarında artışların meydana gelmesi kaçınılmazdır. Ama 60 ya da 70 yaşından sonra meydana gelen boşanmaların birçoğu, kişilerin yaşlanma ile olan

problemlerinden de kaynaklanabilmektedir. Yine bu yaşlarda sevgi, aşk, değer görme arayışı ya da eşinin, ölünceye kadar yanında olacağını bilip de buna katlanamamak, boşanmalara sebep olabilmektedir (Tufan, 2003: 227).

‘Aşkın ve evliliğin yaşı olmadığı gibi boşanmanın da yaşı yoktur’ anlayışından hareketle, yaşlı bireylerde de boşanma hadisesinin gerçekleştiğinden söz etmek yerinde olacaktır. Yaşlılık döneminde yaşanan boşanmaların ana sebebi, yaşlılığın meydana getirdiği sorunlar olsa da, bunun dışında bambaşka sebeplere de rastlamak mümkündür. Yaşlılığa kadar olan süreçte uzun ve yorucu bir yaşamın, yaşlı insanda tükenmişliğe, tahammülsüzlüğe yol açması beraberinde boşanmaları getirdiği gibi, uzun soluklu ve mutlu bir beraberliği, sevgi ve saygı temelli bir hayat arkadaşlığını da getirebilmektedir.

Uzun yıllara dayanan bu birlikteliklerden ortaya 'yaşam yoldaşları' denilen durum çıkmıştır. Bu anlamda evli yaşlıların ortak yaşam hikayeleri, ortak tecrübeleri ve hatıraları vardır. Yaşam süresince yaşamak zorunda kaldıkları iniş ve çıkışları onları birbirlerine daha çok kenetlemiştir. Yaşlıların evliliğinde sevgi kendisini, kişilikte ve duygularda göstermiştir. Geçmiş yıllarda yaşanan rekabet, kıskançlık ve çekememezlik duyguları yerini saygı ve minnettarlık duygularına bırakmıştır. Hala birlikte yaşayan bu bireyler, birbirlerine karşı son derece saygı duymakta ve şükran duyguları barındırmaktadırlar. Yaşamlarının geri kalan kısmında birbirlerinin en büyük ve en sadık yardımcısı, destekçisidirler. Birbirlerine engel olmamakta, belli bir kişisel bağımsızlığı, alınan kararları hoşgörü ve sevgiyle karşılamaktadırlar (Tufan, 2003: 227- 228). Bu anlamda, yaşlanan evliliklerde uzun yıllara dayanan duyguların ve paylaşımların rolü çok büyüktür. Dolayısıyla sevgi ve hoşgörü temelli bu evliliklerde, eşler yaşlılıktan doğan sorunları daha kolay aşabilmekte ve birbirlerine destek olabilmektedirler.

2.3. Modernleşme Sürecinde Yaşlılık

2.3.1. Modernlik ve Modernleşme

Yaşlılığa yönelik bakış açılarını ele alma noktasında toplumsal gelişim süreçlerini dikkate alarak yapacağımız tasnif ve tanımlamalar daha sağlıklı olacaktır. Bu itibarla, gelenek toplumundan sonra modernizmin yaşlılığa bakışını ele almak, ancak öncesinde modernizmin ne olduğuna bakmak gerekecektir.

Modernlik genel olarak bir uygarlığın kendi gelişim çizgisi içinde en son dönemde geliştirdiği, özel olarak da Batı uygarlığının Rönesans ve Aydınlanma dönüşümünden sonra kazandığı kültürel değer ve sosyal ilişkilerin özümsemesi ile

ortaya çıkan yaşam tarzıdır (Demir ve Acar, 1998: 200).

Muhtevası ve tanımı amaca göre değişebilen modernleşme, az gelişmişler açısından bir sosyal gelişme olarak tanımlanırken, gelişmiş ülkeler için birikimlerin aktarılması, yol göstericilik, şekillendirme, bir başka toplum adına karar verebilme yetkisini kendinde görme anlamlarına gelebilmektedir. Buna göre modernleşme yönü belirlenmiş, biraz değer yüklenmiş bir sosyal değişimdir (Atalay, 2001: 221). Bu anlamda modernleşmenin sosyal hayata yön veren veya yol gösteren bir amacının olduğunu ve özellikle değişime gönderme yaptığını söylemek mümkündür.

Kongar'a göre modern toplum bugünkü toplum demektir. O halde modernleşme, eski toplum tipinden, bugünün toplum tipine doğru bir değişmeye işaret etmektedir. Bugünün toplumunu dünden ayıran nesnel ölçü ise, teknolojik gelişmelerdir. O halde, teknolojinin toplumdaki yansıması olan endüstri modernleşmenin ölçüsüdür. Endüstriyel açıdan ileri toplum, modern toplumdur demek mümkündür. Modern bireylerce oluşturulmuş modern toplumlar, okuryazarlık oranı, kentleşme düzeyi, geleneksel otoritelerin zayıflaması, kitle iletişim araçlarını kullanma durumu veya oranı gibi özellikleriyle ön plana çıkmaktadırlar (Kongar, 2000: 228-230). Dolayısıyla endüstrileşme ve kentleşme beraberinde modern toplumları getirmekte, özellikle teknolojik gelişmeler modernleşmenin ana unsuru olarak kendini göstermektedir.

Bir bakış açısına göre modernleşmenin en belirgin özelliği, tarıma dayalı toplumsal yapıdan, sanayiye dayalı toplumsal yapıya geçiştir. Bu toplumda tek tip ve birincil ilişki biçimi yerine farklılaşmaya ve uzmanlaşmaya dayalı ikincil ilişki biçimi hâkimdir. Hukuksal yönden ise eşitlikçi ve özgürlükçü hukuki yapı egemendir (Çetin, 2003: 99).

Modernleşmeyle birlikte bireyselleşme sürecinde gündeme gelen aşırı akılcılık, kişiyi geleneksel bağlardan kurtararak özgürleştirmek isterken, kişinin var olan özgürlüğünü bir yerde tehlikeye atmıştır. Merkeze kendini koyan fert kendi dışındaki her şeye kendisi için ne işe yarayabileceği açısından bakmaya başlamış, hatta tanrıyı bile bu bakış açısıyla görmeye başlamıştır (Dalmayer, 2001'den akt. İnce, 2012: 748).

Teknolojik gelişmeler ve beraberinde kitle iletişim araçlarının hayatın her alanında çok yoğun bir şekilde kullanılması insan ilişkilerini temelden sarsmıştır. Bu noktada sosyal ilişkilerde ve toplumsal hayatta birtakım sorunlar ortaya çıkmış olup, toplumsal gerçekliklerin olduğundan farklı gösterilmesi durumuyla karşı karşıya

kalınmıştır.

2.3.2. Modernleşme Sürecinde Yaşlılığa Bakış

Modernleşme, insan yaşamına dair her kavramı kendi değerleriyle yeniden tanımlarken; yaşlılığı ve yaşlılığa bakışı da kendi değerleri perspektifinde ele alıp, yaşlılığa yeni ve bambaşka bir bakış açısı kazandırmıştır.

Modernleşme süreci batı merkezli bir bakış açısını insanlığa telkin ederken bir taraftan da geleneksel toplum yapılarını tahrip etmiş, dini ve kültürel değerleri aşındırmıştır. Toplumda otoritenin yeniden tanımlanması, değerlerdeki değişim fertlerin birbirine bakışını değiştirmiştir. Böylelikle eskiden kendisine danışılan, saygı duyulan, sözlü kültürün taşıyıcısı ve toplumsal hafıza rolündeki yaşlıların toplumsal hayattaki konumu ve rolü yeniden tanımlanmıştır. Üretim ve maddi değerler temelli modern toplumsal yapılarda üretim nesnesi olmaktan çıkan yaşlılar, bu bağlamda modası geçmiş bireylere dönüşmüştür ve tüketici rolüne geçmişlerdir (İnce, 2012: 749). Dolayısıyla yaşlılık dönemi gerek toplumsal gerekse ekonomik etkenler çerçevesinde yeniden şekillenmiştir. Bu noktada yaşlılığın dış koşullardan bağımsız düşünülemeyeceğini, hayatın her alanında yaşanan değişim ve dönüşümlerin yaşlılığı, yaşlı insanları tüm yönüyle etkileyebileceğini söylemek yerinde olacaktır.

Yaşlanma sürecini, dış olayların etkisinden arındırmak mümkün olmadığı için, objektif koşullarda meydana gelen olumlu ya da olumsuz kayda değer her değişimin, yaşlanan insanın hem yaşlanma sürecine hem de yaşlılığına etkisi olacağının gözden kaçırılmaması gerekir. Diğer taraftan, modernleşme aynı zamanda yaşlıların kendi durumlarına müdahale edebilme, etkileyebilme olanaklarını yaratmakta ve onların kendi yaşlanma süreçlerine yaptıkları dokunuşlar, müdahaleler genel anlamda yaşlanma durumlarında belirleyici etken olmaktadır (Tufan, 2003: 67).

Dış koşullardan bağımsız düşünülemeyen yaşlılık döneminde yaşlı bireylere kendi yaşlılık süreçlerinde söz sahibi olabilme imkanını tanıyan modern anlayış, bu çerçevede yaşlı bireylerin nasıl bir yaşlılık hali geçirecekleri üzerine öngörüler oluştururken, diğer taraftan bu insanların yaşlılıklarına ilişkin bakış açılarının dahi bu dönem üzerinde olumlu veya olumsuz etkiler yarattığı gerçeğini de gözler önüne sermektedir.

Objektif koşullarla subjektif yaşantıların birbirine kopmayacak şekilde iç içe geçmiş bir dünyada, yaşlılığın daha olumlu yaşantılara yol açmasını sağlamanın en iyi

yöntemi, onun dış koşullarını olumlu yönde değiştirebilmektir. Ayrıca yaşlılık sadece bedensel değil, aynı zamanda zihinsel, psikolojik ve sosyal yönden gerileme olarak kabul edildikçe, yaşlılık hakkındaki olumsuz düşünceleri ortadan kaldırmak tabii ki çok zor olacaktır. Kolektif bir karamsarlık, yaşlılıkla ilgili duygularımızın tehdit edici yönlerini daha fazla algılamamıza yol açmaya ve sosyal konumdaki düşüş, rol kayıpları, cinsiyetsizlik yaşlılığın genel görüntüsünü çizmeye devam etmektedir (Tufan, 2003: 69). Yaşlılığın bir kayıplanma dönemi olarak görülmesi, elbette ki yaşlıyı ve yaşlılığı toplum nezdinde gözden düşürmekte ve toplum içerisinde genç, yetişkin nüfus yaşlanma gerçeğinden korkar hale gelmektedir. Nitekim bu tür olumsuz bakış açılarını besleyen dış koşullar iyileştirilmediği sürece yaşlı bireyler pasif olarak görülmeye, üretim alanının ve özellikle de toplumun dışına itilmeye devam edecektir.

Yaşlılık bazen, çocukluğa geri dönüş olarak düşünülmekte ve bu düşüncenin kökü Antikçağ'a kadar uzanmaktadır. Çocuk ve yaşlı arasında ilişki köprüsü bu anlamda gerçekten kurulabilmektedir. Çalışan ve üretim alanında aktif olanların, üretimde pay sahibi olmayanlarda gördükleri bazı özellikler, çocuk ve yaşlıyı onların gözünde benzer kılmıştır. Örneğin, ikisi de üretimin dışında, tüketici rolündedirler. Bu nedenle bir yük olarak görülmektedirler. Ancak çocuğun getirdiği yükü hafifletmek veya asgariye indirebilmek, üreten ve üreyebilen insanların kendi elinde ve tercihlerine bağlı olduğundan çocuk sayısını bilinçli, iradeli olarak azaltmak mümkündür. Ancak yaşlıların sayısını bu şekilde kontrol altına almak mümkün değildir (Tufan, 2003: 72-73).

Yaşlılığı ekonomik perspektiften ele alan yaklaşımlar, yaşlı bireyi üretim alanının dışında tutmakta ve bu da yaşlının pasifize olarak ailenin ve toplumun gözünde 'yük' olarak görülmesini kolaylaştırmaktadır. Modern toplumların yaşlı bakımı noktasında ailelere sunduğu alternatif kurumlar da bu bakış açısını destekler niteliktedir. Böylelikle, modernleşmenin yaşlılığa dair birçok algıyı ve durumu değişime uğrattığı görülmektedir.

Modernleşme iş hayatının ve çalışma koşullarının da değişmesine, dönüşmesine yol açmıştır. Çalışmanın bir zevk, bir mesleki doyum olduğu düşüncesinin yerine yeni karşıt düşünceler geçmiştir. İş yaratıcı bir uğraş olmaktan uzaklaştıkça, çalışmanın bir zevk olduğuna olan inanç da aynı paralelde kaybolmaktadır. Ancak modernleşmenin ortaya çıkardığı monoton, rutin iş hayatı sadece çalışma zevkimizi elimizden almakla kalmamıştır, aynı zamanda çalışmayı da zevksiz ve anlamsız bir uğraş haline getirmiştir.

Yaşamını böyle bir çalışma ortamında geçiren insanın yaşlılık dönemi de elbette ki birtakım psişik ve sosyal problemlerle çevrelenmiş olacaktır (Tufan, 2003: 74). Modernleşme hayatın her alanını olduğu gibi çalışma alanını veya iş ortamını da çeşitli yönlerden etkilemektedir. İnsanlar mesleklerini ve zanaatlerini icra ettikleri çalışma ortamlarında artık mutlu olamamakta, çalışmayı sıkıcı ve bunaltıcı bulmaktadırlar. Böyle olumsuz bakış açıları yüklenen çalışma hayatı bireyleri karamsarlığa, umutsuzluğa sürüklemekte ve sonrasında emeklilikle sonlanan iş hayatı yaşlı bireylerin yaşamlarında sosyal ve psikolojik sorunları gündeme getirmektedir.

2.3.3. Modern Toplumlarda Yaşlanmanın Yönü ve Görünümü

Yaşlılık özellikle modernleşme süreci ile birlikte bir kayıplanma dönemi ve sosyal bir sorun olarak ele alınmaktadır. Dolayısıyla yaşlılık ve yaşlanma daha çok hastalık, muhtaçlık, sosyal izolasyon ve yalnızlık gibi olumsuz yönleri ile toplumsal algılar veya bakış açıları paralelinde değerlendirilmekte ve istenmeyen bir yaşam dönemi olarak nitelendirilmektedir.

Yaşlıyı ve yaşlılığı düşününce aklımıza genellikle bu dönemin negatif yönleri gelmektedir: Hastalık, bakım ve yardıma muhtaçlık, huzurevinde ikamet, yalnızlaşma ve bağımlılığın çeşitli türleri. Yaşlılık bu perspektifler içerisinde algılanınca hem bireysel hem de toplumsal bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Modernleşme sürecinde güncel perspektiften bakınca, toplumun dışında ama toplumun sorumluluğunda boyutlar kazanmış olan yaşlılığın hem birey hem de toplum tarafından bir sorun olarak algılanmasının asıl sebebi, şimdiye kadar ortaya konulan çözümlerin uygulama alanındaki yetersizlikleridir. Buna rağmen yaşlılık, özellikle 20. yüzyılın başlarından itibaren olumlu yönde değişimler göstermiştir ve bu yönde gelişimini sürdürmektedir. Dolayısıyla geleceğin yaşlılığı bugünkünden daha farklı ve daha gelişmiş bir yaşlılık olacaktır düşüncesi akıllara gelmektedir (Tufan, 2003: 80).

Yaşlıya ve yaşlılığa yönelik algılamalar 20.yüzyıl itibariyle olumlu yönde değişime uğramıştır. Bu olumlu gelişmeler, yaşlılık döneminin daha sorunsuz ve daha iyileşmiş bir şekilde geçirilmesine zemin hazırlayacaktır. Yaşlılara değer veren ve onları mutlu etmek için gerekli koşulları sağlayan bir topluma dönüşüyor olmamız, bir anlamda kendi yaşlılığımızı da ilerde sağlam temeller üzerinde yaşamamıza imkan tanımamız demektir. Bu da yaşlılığı olumsuz bir gelişim dönemi olarak görmekten geçmektedir. Nitekim endüstrileşmenin hız kazanması ile birlikte, yaşlılar özellikle

Üretim alanlarında değer görmeye başlamaktadırlar.

Endüstrileşmiş yaşlı toplumlarda, yaşlılar ‘iş veren’ olarak toplumun gözünde değerleri artan kişiler olmuştur. Tüketici, hizmet talep eden, hasta bakım hizmetlerinin müşterisi olarak ekonomik yönüyle değerleri giderek artmaktadır. Yaşlıların belirlediği bu piyasanın kapsamı ve gücü giderek yükselmektedir. ‘Yeni yaşlılar’ ın keşfedilmesi onların ekonomik gücüyle de bağlantılıdır. Yaşlı bireylerin seğmen olarak da önemleri artmıştır. Oylarını kime verecekleri ne kadar belirsizleşirse, onları kendi taraflarına çekebilmek için siyasi partiler o kadar çok çaba harcamaya başlamışlardır (Tufan, 2003: 85).

Modernleşme, yaşlılığın değişime uğramasına ve ‘yeni yaşlılar’ denilen yeni bir yaşlı insan tipinin doğmasına yol açmıştır. Bu ‘yeni yaşlılar’ bir yandan üretime dahil edilmekte, diğer yandan tüketim alanında büyük bir yere sahip olmaktadırlar. Üretim kadar tüketimin de önem gördüğü modern toplumlarda toplumun tüketim ayağının büyük bir bölümünü oluşturan yaşlılar, bu hizmet alanının iyi bir tüketicisi ve müşterisi olarak değer görmekte ve memnun edilmektedirler.

Modern toplumlarda her bireyin topluma katılımı gittikçe önem kazanmakta ve yaşlı insanın da bu anlamda topluma pozitif veya aktif katılımı beklenmektedir. Yabancılaşma, kuşaklar arası iletişimsizlik, değer atışması, sosyal izolasyon tehlikesi, normsuzluk ya da rolszlk, sosyal beklentilerden yoksunluk ve yalnızlık yaşlının günümüz toplumuna katılımı noktasında engeller oluşturan belli başlı sorunlardır. Pek çok yaşlı yalnız yaşamaktadır ve günlük aktivite ve gereksinimlerini yerine getirebilecek sağlığa ve ekonomik olanağa sahip değildir. Bu nedenle yeni desteklere/yardımlara ve ortamlara/ mekanlara ihtiyaç duymaktadır. Mekana göre destek ikiye ayrılmakta olup, bunların ilki yaşlıların kendi evlerinde desteklenmesi, diğeri ise kurumsal yapılara yerleştirilerek desteklenmesidir. İster ev ister kurum ortamında olsun yaşlı bireylerin desteklenmesi toplumsal bir sorumluluktur (Kalınkara, 2011: 68). Nitekim bu sorumluluk doğrultusunda özellikle günümüzde yaşlıların da en çok tercih ettikleri evde bakım ve destek hizmeti yürütülmekte ve birçok toplumsal alanda yaşlı insanlara aktif olarak yer verilmektedir.

Modernleşme ve sanayileşme süreçleri kentleşmeyle paralel bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bu süreçte aile yapısı önemli ölçüde değişmekte, dönüşmekte, geniş aileden çekirdek aileye doğru bir eğilim ve gençlerle yaşlıların yaş durumlarından ötürü kategorize edilmiş gibi farklı yerleşim yerlerinde yaşam sürmeleri durumları ortaya

çıkılmaktadır. Gençler aldıkları eğitim sayesinde elde ettikleri meslek ve yüksek gelirle standartları daha iyi ve kalitesi yüksek yerlerde ve mekanlarda yaşarken; yaşlılar yerleşim yerlerinin standartları çok daha düşük yerlerinde yaşamaktadır. Fiziksel bir ayrışmaya gönderme yapan bu durum, sosyal çevre ve ilişkilerden uzaklaşmayı da beraberinde getirmektedir (Tuna, 2017: 11).

Kırdan kente doğru olan göçlerde meydana gelen artış ve kent değerlerinin içselleştirilmesi kuşaklar arası farklılıkların daha fazla kendini göstermesine, yaşlılarla olan iletişimin azalmasına ve geleneksel toplumlarda var olan yaşlıya verilen değer ve önemin azalmasına sebep olmaktadır. Modern dönemde aile ve diğer kurumlardaki değişim ve dönüşümlerden beslenen günümüz toplumu, gençlerin okuryazarlığını ve eğitimini son derece önemsemekte ve teşvik etmektedir. Neticede kuşaklar arasında entelektüel anlamda farklılıklar artmakta, toplumsal yaşamda yaşlı insanların bilgelik rolü ve etkisi azalmaya başlamaktadır (Kalınkara, 2016: 35). Dolayısıyla yaşlı bireylerin liderlik rolleri işlevini yitirmekte; yaşlılar toplumsal bir sorun olarak görülüp, aile ve toplum içerisinde bir yük olarak görülmektedirler.

Kırsal kesimde yaşayan geniş ailelerde yaşlı ve hastaların bakımı kadınlar, çocuklar veya diğer aile üyeleri tarafından sağlanırken; kentsel yerleşimlerde fiziksel, sosyal ve ekonomik nedenlerle yaşlı bireyler bir sorun olarak görülebilmektedir. Kentlerdeki konut tiplerinin yaşlıların yaşantısı ve bakımı açısından yetersiz oluşu, modern kent değerlerinin benimsenmesi, kadının çalışma hayatına aktif olarak katılımı, çekirdek aile ve özelliklerinin görülmeye başlanması gibi etkenlerin yaşlı bakımı, yalnızlık, sosyal izolasyon, yaşlı ihmal ve istismarı gibi önemli problemlerin ortaya çıkmasına sebep olduğu bilinmektedir. Bu problemler de yaşlı bireylerin yalnız yaşama durumu ve dışlanmışlık duygusu ile baş etmek zorunda kalmalarına neden olmaktadır (Arpacı, 2016: 10-11). “Dolayısıyla, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde bir taraftan geleneksel yaşam tarzı yanında teknolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel değişimlerden varlık bulan bir modern yaşam tarzı eş zamanlı olarak yaşanmaktadır. Bunlar da birbirinden farklı bir yaşlı algısı ve yaşantısının oluşmasına zemin hazırlamaktadır ki bu durum ancak, yaşlılığın toplumsal inşa edilişi ve yaşlılığın toplumsal yörüngeleriyle açıklanabilmektedir” (Şentürk, 2018: 79-80).

Yaşlılıkta birçok durum artık eskisi gibi değildir. Yaşlılık dönemi çevresinde olup biten olaylardan bağımsız olmadığı için, tabii ki çevresel koşullarla etkileşim halindedir. Özellikle yaşam süresinin uzaması, sosyo-ekonomik koşulların iyileşmesi ve

eğitim seviyesinin yükselmesi yaşlının ve yaşlılığın dönüşüme uğramasında belirleyici etkenler olmuştur. Bu şekilde yaşlı bireylerin yüzünü güldürecek olumlu dönüşümlerin yaşanması, toplumsal anlamda da refah ve mutluluğun çıtasını yükseltecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YAŞLILIKTA TOPLUMSAL CİNSİYET VE YAŞLILARA SUNULAN SOSYAL HİZMETLER

3.1. Yaşlılıkta Toplumsal Cinsiyet

3.1.1. Kadınların Yaşlanması ve Yaşlılık Algısı

Yaşlılık ve yaşlanma biçimleri bireyden bireye değişebildiği gibi, cinsiyete göre de değişebilmekte ve bu noktada kadın-erkek arasında yaşlanma açısından büyük farklılıklar doğurabilmektedir. Cinsiyete dayalı bu farklılıklar, kadınların özellikle erkeklerden daha uzun bir yaşam süresine sahip olmalarından ve kadınların yaşamında yaşlılığın getirdiği özellikle ekonomik ve sosyo-kültürel kayıpların daha fazla olmasından ileri gelmektedir. Bu anlamda, kadın yaşlılar sosyal ilişki ağlarının daha geniş olmasından dolayı sosyal hayata daha kolay uyum sağlayabilmekteyken, aynı durum erkek yaşlılar için geçerli değildir. Ekonomik kazanç anlamında ise, kadın yaşlılara göre daha avantajlı olan erkek yaşlılar, çalışma şartlarının zorluğu açısından dezavantajlı cinsiyet grubunu temsil etmektedir.

Yaşlılık veya uzun ömürlülük cinsiyet, genetik yapı, çevresel etmenler, yaşam biçimi, sağlık koşulları ve kültür gibi pek çok faktörün etkisi altında kalan bir olgudur. Kadın ve erkek arasında çeşitli kültürel çevrelerde yetismeye dayalı olarak bir rol ve davranış farklılığı vardır. Yaşam şeklinden yaşam alanına, meslek seçiminden sosyal ilişki biçimi ve ölçüsüne kadar cinsiyet farklılığının olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim, araştırmalar sonucu elde edilen dünya nüfus oranı ve yaşlara göre dağılımı, önemli oranda kadın yaşlı sayısının erkek yaşlıdan daha fazla olduğunu gözler önüne sermektedir. Böyle bir durum da “yaşlılığın kadınlaşması” kavramının kullanılmasına ve gündemde yer bulmasına sebep olmaktadır (Şentürk, 2018: 177). Bu noktada, kadınların hem yaşam biçimlerinin hem de çalışma şartlarının erkeklere göre farklılık göstermesi, nüfus oranlarında kadın nüfusun daha fazla olmasının temel sebeplerindendir.

Erkeklerle kadınların yaşama biçimlerinin yanı sıra, çalışma koşullarının farklılığı ve daha zor oluşu da erkeklerin kadınlardan daha erken ölmelerinde etkili faktörlerdir. Erkeklerin solunum sistemi kanseri, motorlu taşıt kazaları, siroz, amfizem ve koroner kalp hastalığı gibi hastalıklardan ölme oranının özellikle Amerika’da çok

yüksek olduğu bilinmektedir. Bu ölüm sebepleri ile yaşam biçimi ve alışkanlıkları arasında yakın ilişki bulunmaktadır. Dolayısıyla erkeklerin alkol ve sigara içme gibi alışkanlıklarının yanı sıra motorlu taşıtları kullanma oranlarının da kadınlardan daha yüksek olması, ölümcül trafik kazalarında, amfizem ve akciğer kanseri gibi tedavisi çok zor olan hastalıklara yakalanma olasılığının yüksek olmasını beraberinde getirmektedir (Hablemitoğlu, 2016: 132). Diğer taraftan, erkeklerde duyguların bastırılması, öfke patlamaları ve istenmeyen çeşitli duyguların stresi artırması sonucu, stresten kaynaklanan rahatsızlıklar veya hastalıklar artmakta ve erkeklerin yaşam süreleri kısalmaktadır (Zastrow vd., 2015'den akt. Şentürk, 2018: 181-182). Ancak bu noktada, kadınların güçlü sosyal ilişkileri ve kontrollü yaşam tarzları sayesinde sosyal problemler, aynı zamanda hastalıklar ile daha kolay baş edebildiklerini söylemek mümkündür.

Yaşlı kadınların sosyal ilişkilerinde daha samimi olmaları ve ilişkilerine daha fazla sahip çıkıp değer vermeleri, ilişkilerinin daha uzun soluklu olması ve bu ilişkileri sürdürme durumunu desteklemektedir. Bu durum, sosyal anlamda desteğe ve paylaşıma en çok ihtiyaç duyulan dönem olan yaşlılıkta yaşlı kadınların lehinedir. Bunun yanı sıra, yaşlılıkta erkekler için eşin ölümü ile birlikte sosyal ilişki ağları azalmakta ve yaşam çok zorlaşmaktadır. Kadınlar için ise eşin ölümü fiziksel olarak sağlıkları yerindeyse; arkadaşlık, komşuluk ve akrabalık ilişkilerini tam aksine olumlu yönde etkilemekte, kadın yaşlılar sosyal çevrelerini daha da genişletmektedirler (Canatan, 2016: 150-151).

Genel olarak her toplumda erkeklerin kendilerinden daha genç yaşta olan kadınlarla evlenmeleri söz konusu olduğundan, erkeklerin kadınlara göre yaşam sürelerinin daha kısa olduğu ihtimali yüksek olmaktadır (Zastrow vd., 2015'den akt. Şentürk, 2018: 183). Bütün bu durumlar, yaşlılar grubu içinde kadınların nüfus anlamında sayılarının daha fazla olmasına, dolayısıyla 'yaşlılığın kadınlaşması' kavramının ortaya çıkmasına katkıda bulunmaktadır.

3.1.2. Kadın Yaşlılar ve Yaşam Koşulları

Kadınların erkeklere göre daha uzun bir yaşam süresine sahip oldukları bilinmektedir. Böyle bir durumda, ölümle birlikte eşinin yokluğunu gören ve bununla baş etmek durumunda kalan taraf genelde kadınlar olmaktadır. Kadınlar eşlerinin ölümü ile gelen yalnız yaşamı güçlü sosyal ilişkileri sayesinde kolaylıkla kendi lehlerine çevirebilmekte ve yaşamlarını edindikleri sosyal çevreyle daha rahat bir şekilde

sürdürebilmektedirler.

Erkeklerin yaşam sürelerinin kadınlardan daha az olması nedeniyle, yaşlı kadınlar kocalarının ölümünü görüp, bu yokluk duruma alışmak veya kocasının yokluğuyla oluşan boşluğu bir şekilde doldurmak durumunda kalan taraf olmaktadır. Dolayısıyla yaşlılık döneminde kadınların erkeklerden daha fazla kayıp yaşadıkları bilinmektedir. Özellikle yaşlı kadınların büyük çoğunluğu yaşlılık döneminde eşini kaybetmekte ve sonrasında yalnız bir yaşam sürmektedirler (Arun, 2011: 1515).

Yapılan araştırmalar kadınların eşlerini kaybetmeleri durumu ile daha kolay baş edebildiklerini, daha az ruhsal sorunlar yaşadıklarını ve yaşlılığın beraberinde getirdiği problemlerin üstesinden gelmeyi daha iyi başardıklarını ortaya koymaktadır. Yaşlı kadınlar için özellikle eş kaybı veya ölümü belli bir yaştan sonra beklenen, olası bir durumdur. Dolayısıyla bu beklenti hali eş kaybına ve yaşamda oluşturdukları boşluklara kadın yaşlıları uyumlu hale getirmekte, yaşam döneminde meydana gelen bu önemli değişim kadın yaşlılar tarafından daha çabuk içselleştirilmektedir. Kadınların yakın arkadaşlıklara fazlasıyla sahip olmaları, insanlarla daha kolay iletişime geçebilmeleri ve oldukça geniş sosyal ilişki ağları eşin ölümünü kabullenmelerinde, aynı zamanda beraberinde gelen sorunların üstesinden gelebilmelerinde son derece önemli faktörlerdir (Erden Aki, 2012' den akt. Ceylan, 2016: 133). Nitekim kadınların yaşadıkları zorluklar, çalışma hayatı, ev işi ve çocuk bakımı gibi birçok sorumluluğun altından kalkma gibi durumlar nedeniyle erkeklerden psikolojik açıdan daha dayanıklı ve güçlü oldukları gerçeği ortaya çıkmaktadır. Yaşlı kadınlar bu yönüyle, dayanıklılık ve uyum noktasında erkeklerden daha avantajlı konumdadırlar. Yaşlılık dönemine uyum sağlama konusunda zorluk çekmeyen kadınlar, sahip oldukları geniş sosyal çevreleri, ilişkileri ve gerek ev gerek dışarı ortamında edindikleri çeşitli uğraş alanları ile yaşlılık dönemine çok çabuk adapte olabilmekte ve yaşlılığın getirdiği olumsuzlukları veya sorunları bertaraf edebilmektedirler.

3.2. Yaşlılara Sunulan Sosyal Hizmetler

3.2.1. Yaşlılara Sunulan Hizmetler

Kayıplanma dönemi olarak tanımlanan yaşlılık döneminde yaşlı birey fiziksel yeterlilikleri başta olmak üzere; rol ve statülerini, kendisini hayata bağlayan sosyal ilişki ağlarını büyük ölçüde kaybetmektedir.

Yaşlılık genel anlamda bireyin fiziksel ve bilişsel fonksiyonlarında bir gerileme, sağlığın, gençlik ve güzelliğin, üretkenliğin, cinsel yaşamın, gelir düzeyinin, saygınlığın, rol ve statünün, bağımsızlığın, arkadaşların, eş ve yakın ilişkilerin, sosyal yaşantının ve sosyal desteklerin azalması ve kaybı gibi döneme özgü birçok problemin yaşandığı bir kayıplar dönemidir (Konak ve Çiğdem, 2005: 23-63). Yaşanan bu kayıplarla birlikte, fiziksel olarak güçten düşen ve kendi kendine yetemeyen yaşlının bakımı konusu gündeme gelmektedir.

Yaşlılık döneminde yaşanan en önemli sosyal sorunlardan biri yaşlıların bakımıdır. 65 yaş ve üzerindeki her yaşlının, hasta ve bakıma muhtaç olmasa da hastalanma riski ve fiziksel yetersizlikleri sebebiyle yardıma veya desteğe ihtiyaç duyma olasılığı artmaktadır (Adak, 2003: 81-87). Dolayısıyla her yaşlı, gerek fiziksel yetersizlikleri gerekse ruhsal sıkıntıları sebebiyle bakıma ve desteğe muhtaç hale gelmektedir.

Bakıma muhtaç hale gelen yaşlılar, çeşitli sebeplerden ötürü özellikle fiziksel hareket yetilerinin kısıtlanması ile birlikte kişisel bakım, beslenme, temizlik ve ev ile ilgili işlerde genellikle başka insanların bakımına geçici olarak veya çok uzun süre ihtiyaç duymaktadırlar. Özellikle ilerleyen dönemlerde demans başta olmak üzere depresyon, kalp damar hastalıkları, inkontinans, osteoporoz, felç, kanser gibi çeşitli kronik rahatsızlıklar aşamalı olarak arttıkça, bakıma ve desteğe olan ihtiyaç da artmaktadır (Korkmaz, 2014: 217). Bu bakıma muhtaçlık durumu son yıllarda toplumsal bir problem olarak gündeme gelmektedir. Bakıma muhtaç duruma gelme yaşlılar açısından oldukça zor bir durum olmasının yanı sıra, bir de bakım konusunda yaşanan sorunlar ve oluşturulan alternatif kurumlar bu durumu daha da zorlaştırmaktadır.

Yaşlılıkta bakım sorununun gündeme gelme olasılığı özellikle günümüzde daha yüksektir. Zira toplumsal değişme, endüstrileşme ve kentleşme süreci ile birlikte geniş aile yerini çekirdek aileye bırakmıştır. Aile yapısında meydana gelen bu türden değişiklikler, akraba ilişkilerinin zayıflaması, ikincil ilişkilerin hakim olması sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla şehir hayatında aile başta olmak üzere birçok kurumda aktif olarak sosyal ve ekonomik role sahip olamayan yaşlı insanların bakımı sosyal bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır (Danışoğlu, 1998: 38). Günümüzde yaşlıların bakımının yanı sıra, yaşlı nüfusun artması ile birlikte yaşam alanlarının nerelerde olacağı sorunu da ortaya çıkmaktadır.

Yaşlı nüfus oranı arttıkça, yaşlıların nasıl ve nerede ikamet edebilecekleri sorusu da gündeme gelmiştir. Bu konuda ortaya atılan düşüncelerden biri, yaşlıları belli bir binada veya mekanda bir araya getirmek ve onlara çeşitli tıbbi ve sosyal imkanlar sunarak yaşamlarını kolaylaştırmaktır. Örneğin Hollanda’da 60’lı yıllarda inşa edilen yaşlı evlerine bakıldığında, bu evlerin genellikle kentlerin daha sakin, ıssız olan kenar bölgelerinde inşa edildikleri görülmektedir. Dolayısıyla yaşlıları alıştıkları çevreden koparan ve tanımadığı insanlarla alışık olmadığı bir ortamda bir araya getiren bu konut fikri ve yerleşim alternatiflerinin, yaşlı insanların ihtiyaçlarına cevap veremedikleri, bu döneme ait hayallerini gerçekleştiremedikleri anlaşılmıştır (Tufan, 2003: 142-143). Bu anlamda, yaşlı bireyleri yaşam alanlarından uzaklaştıran ancak bu bireylerin bakımını üstlenme farkıyla hizmet veren kurumlardan biri de huzurevleridir.

Yaşlılara yönelik sunulan hizmetlerin başında gelen huzurevleri, yaşlı bireylerin kendilerini hazır hissetmedikleri bir bakım ortamıdır. Yaşlıların huzurevlerinde kendilerini soyutlanmış hissettikleri, yalnızlık ve tükenmişlik duygularına kapıldıkları ve ruhsal sorunlarının baş gösterdiği veya arttığı, kurumsal bakımdan yeme, içme, barınma ve temizlik gibi konularda memnun oldukları halde yine de kendi evlerinde kalmayı tercih ettikleri görülmektedir (Öztop vd., 2008: 39-49).

Yaşlı açısından değerlendirildiğinde, yaşlının aile dışında kurumsal bir bakım alternatifi olan huzurevine yerleştirilmesi, özellikle yaşlı birey açısından kolay kabullenilebilir bir durum değildir. Toplumdaki rol ve statüsünü yitirmek ve evinde yaşadığı, alıştığı çevreden vazgeçmek yaşlı için çok zor bir durumdur. Yaşlı bir insan için evi bildiği, hakim olduğu, içerisinde kendisini güvende ve özgür hissettiği, anılarıyla iç içe olduğu, ona huzur veren bir ortamdır. Huzurevi ise, yaşlının çevre egemenliğini görel olarak yitirdiği, ilk kez karşılaştığı farklı kültürlerden gelmiş birçok insanla birlikte yaşamak ve bu duruma uyum sağlamak zorunda olduğu yepyeni bir ortamdır (Bahar ve Savaş, 2009: 91). Nitekim bu konuda yapılan, “bazı araştırmalar yaşlı bireylerin kurumsal bakıma ve huzurevinde kalmaya sıcak bakmadıklarını, huzurevinde kalmanın ancak bakacak kimsesi olmayanlar için uygun olacağı kanaatine sahip olduklarını ortaya koymaktadır. Yaşlı bireyler ileri yaştakilerle sürekli aynı ortamda bulunmanın ruhsal anlamda olumsuzluğuna dikkat çekmektedirler” (İçli, 2010: 10).

Yaşlılar, kurum hizmetlerine karşı hala büyük bir ön yargı beslemekte ve bu kurumlarda kalmaya pek sıcak yaklaşmamaktadırlar. Yaşlılara yönelik kurumlar, yaşlı

dernekleri, yaşlıevleri, huzurevleri ve benzeri kuruluşlar giderek yaygınlaşsa da ülkemizde yaşlıların bu kurumlarda sürekli olarak daimi kalmaları gerek yaşlılar, gerekse toplum nezdinde hoş karşılanmamakta ve fazla kabul görmemektedir. Toplumsal kurallar açısından ele alındığında ise, yine anne-babalarını bu tür kurumlara emanet eden kimselere toplum tarafından yaptırımlar uygulanmakta ve bu kimseler veya evlatlar bu yaptırım gereği ayıplanmakta, dışlanmakta ve büyük tepki görmektedirler (İncealtın, 1999: 5). Bu noktada, yaşlı bireylerin bakımevlerine veya huzurevlerine alınmasından ziyade, kendi alıştıkları ortamlarda bakımlarının sağlanması görüşü günümüzde daha da güçlenmektedir. Dolayısıyla huzurevlerinin yaygınlaştırılmasından öte, yaşlıların kendi evlerinde veya çevrelerinde bakım ve iyileştirme hizmetlerinin yürütülmesi çok daha önemli hale gelmiştir (Ersanlı, 2008: 177). Ancak evde bakım hizmetleri bu konuda oldukça yetersiz olup, yaşlı bireylerin istek ve beklentilerine yeterli ölçüde cevap verememektedir.

Ülkemizde evde bakım hizmeti sunan kuruluşların sayıca son derece yetersiz olması, genel sağlık sistemine entegre bir evde bakım hizmetinin bulunmaması, evde bakım hizmetlerinin maliyetinin sağlık güvencesi sağlayan kurumlar tarafından karşılanmaması, bakım gerektiren kişiler için evde bakılabileceği halde hastaneye veya rehabilitasyon merkezlerine başvurulmasına sebep olmaktadır. Ayrıca yaşlı bireylere ev ortamında bakım verenlerin bakım verme konusundaki bilgilerinin ve tecrübelerinin yetersiz olması, evde bakım gören yaşlı kişilerin yanlış bakım yolları nedeniyle var olan hastalıklarının daha da ilerlemesine ve bu da yaşam sürelerinde kısalmalara neden olabilmektedir (Subaşı ve Öztekin, 2006: 19-31). Yaşlılara yönelik evde bakım hizmetlerinin ihtiyaçları karşılama noktasında yetersiz kalması, bu tür yaşamsal problemleri de beraberinde getirmektedir. Ancak evde bakım hizmetleri sadece ülkemizde değil, dünyanın birçok ülkesinde alternatif olarak uygulanmaktadır.

Diğer ülkelerdeki yaşlılara yönelik uygulamalara bakacak olursak, uygulamalar yaşlılara evde bakım hizmeti, öz bakım ve hemşire bakımı ile ilgili rehberlik hizmetlerini içermektedir. Ayrıca, yaşlılar eve yemek servisi hizmeti ile desteklenmektedir. Yaşlılara sadece gündüz vakitleri hizmet veren yaşlı dayanışma merkezleri de mevcuttur. Daha uzun süre kendi evlerinde kalacak durumda olmayan yaşlılar ise yaşlı apartmanı, huzurevi veya bakımevlerine gitmek zorunda kalmaktadırlar (Sezgin, 2001: 28). “Yaşlı apartmanlarında daha sağlıklı yaşlılar kalırken, huzurevi ve bakımevlerinde daha çok bakıma ihtiyacı olan yaşlıların kaldığı görülmektedir.

Bakımevlerinde daha çok hastane bakımına yakın bir hizmet verilmekle birlikte, huzurevleri ve bakımevlerinde bakılan yaşlıların nitelikleri konusunda kesin ayrımlar olmadığı gözlenmiştir” (Sezgin, 2001: 29).

Sonuç olarak, özellikle son yıllarda dünyada ve Türkiye’de yaşlı bakımı noktasındaki genel yaklaşım, yaşlının aile içinde veya kendi evinde bakımının yapılması ve barındırılması yönündedir. Ancak, modern anlayışla birlikte aile kurumuna ait görevlerin birçoğunun alternatif diğer kurumlara devredildiği gerçeği dikkate alınırsa, kurum bakımı ya da aile dışında başka bakım hizmetlerine de ihtiyaç duyulduğunu söylemek mümkündür (İpek ve Yeyim, 1999: 271). Endüstrileşme süreciyle birlikte oluşan çekirdek aile yapısı, yaşlıların bakımı noktasında oluşturulan alternatif kurumlara ve hizmetlere çok sıcak yaklaşmakta ve her ne kadar aile içerisinde yaşlı bakımı önemli olsa da, yaşanan toplumsal değişimler bu türden alternatif uygulamaları kabul etmemizi sağlamaktadır.

3.2.2. Yaşlılık Dönemine İlişkin Bireysel ve Toplumsal Rehberlik Faaliyetleri

Yaşlılık döneminde bireylerin yoğun bir şekilde, geçmiş yaşantılarına dönük düşünceler içerisinde oldukları, hedefleyip de veya hayalini kurup da gerçekleştiremediklerinin üzüntüsünü yaşadıkları görülmektedir. Yaşlıların bu türden duygular içerisinde olmaları, içinde bulundukları yaşam döneminin bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Zira yaşlılık döneminde birçok insan, pişmanlık ve üzüntü gibi duygu durumlarını sıklıkla yaşayabilmektedir.

Yaşlı bireyler, dönüp de geride kalan yıllarına baktıklarında hayatta başardıklarını dikkate almamakta ve sürekli başarmak isteyip de başaramadıklarının hayalini kurup da gerçekleştiremediklerinin üzüntüsünü yaşamaktadırlar. Bu bağlamda yaşlıların geçmişlerine dönük sık sık atıfta bulunmaları, geçmişi düşünme ve analiz etme isteklerinin dış dünyaya yansıması şeklinde değerlendirilmektedir. Dolayısıyla böyle bir süreç yaşlı bireyler için etkin bir süreçtir (Onur, 1995: 240-241). Yaşlıların genelinde geçmişe özlem ve geleceğe dair umutsuzluk duygusu çok yoğun bir şekilde yaşanmaktadır. Aynı zamanda geçmişte yaşadıklarından memnun olmama ve yapamadıklarından dolayı hayıflanma halleri de çok sık yaşadıkları duygu durumlarıdır. Pişmanlığın ve umutsuzluğun oluşturduğu bu yoğun duygusallık halinin yaşlılık döneminin doğal bir süreci olduğunu söylemek mümkündür.

Yaşlılıkta yaşanan bu duygusallık hali şüphesiz bireyin ruh sağlığıyla yakından ilgilidir. Bu noktada, yaşlı bireylerin ruhsal olarak sağlıklı olmaları yaşamdan aldıkları doyum ve duydukları memnuniyeti de etkilemektedir.

Yaşlılığın ruh sağlığıyla ilgili olan olgularından birinin “yaşam doyum” (life satisfaction) olduğunu söylemek mümkündür. Naugerten’e göre, bu olgu bir anlamda yaşlı bireyin hayatla hesaplaşmasından -ne istediğiyle ne bulduğu- elde ettiği sonuçtur. Öte yandan yaşam doyum düzeyini etkileyen önemli bir faktör de çevresel koşullardır. Buna bağlı olarak yaşlılık dönemiyle ilgili ruhsal problemlerin kentlerde, kırsal bölgelere nazaran daha yoğun ve daha sık yaşandığı araştırmalardan elde edilen sonuçlar arasındadır. Bu bağlamda, dış çevre koşullarıyla aktif olarak mücadele etmek durumunda kalan yaşlı bireylerin elde ettikleri yaşam doyumlarının daha yüksek olduğu görülmektedir (Onur, 1995: 241-242). Diğer taraftan, yaşlılık dönemine hazırlık yapan ve bu dönemi yaşamın doğal bir süreci olarak kabullenen yaşlı insanların da, yaşam doyum düzeylerinin yüksek olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

Yaşlı bireyin kendini zorlayarak gençlik dönemini tekrardan yaşamaya çalışmasındansa, yaşlılığın bir gün elbet kapısını çalacağını düşünerek ve bu döneme dair endişelerinden kurtularak, kendi yaşlılığına bir hazırlık yapıp bu dönemi kendine özgü şartlarıyla kabul ederek, içselleştirerek yaşaması hem kendisi hem de çevresi açısından mutlaka daha yararlı olacaktır (Bilgin, 1991: 101-103).

3.2.3. Dünya’da Yaşlılık ve Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar

Hastalıklar, savaşlar ve doğum oranlarındaki düşüşler nedeniyle dünya nüfusunun günden güne yaşlandığı görülmektedir. Özellikle doğum oranlarında meydana gelen hızlı düşüşler, tüm dünyada toplumsal yaşlanmaya sebep olmaktadır.

Dünya nüfusunun küresel olarak hızla yaşlandığı bilinmektedir. Nüfusun yaşlanmasına sebep olan en önemli faktör, doğumdan beklenen yaşam süresinin uzaması ve doğurganlık oranının hızla düşmesidir. Günümüzde en yaşlı nüfusa sahip ülke Japonya’dır. Bu ülkede doğumdan beklenen yaşam süresi 80 yıl olarak belirlenmektedir. Doğumdan beklenen yaşam süresi Kanada, İsveç, İsviçre gibi ülkelerde 79 yıl; İngiltere, Fransa, Hollanda, İtalya gibi ülkelerde ise, 78 yıldır. Yaşlılığın nüfusa oranı, özellikle gelişmiş Batı ülkelerinde dünya genelindeki oranların üzerine çıkmaya başlamıştır (Arpacı, 2005: 27- 29).

Dünya genelinde 1950–2000 yılları arasında ortalama yaşam süresi 20 yıl kadar daha artarak 66 yıla ulaşmıştır. Gelecekteki 50 yıl içerisinde ortalama yaşam süresinin 10 yıl daha artarak, 76 yıla ulaşacağı düşünülmektedir. Bugün itibariyle 600 milyon dolayında olan yaşlı birey sayısının 2050 yılında 2 milyara ulaşacağı ve yaşlı nüfustaki artışın özellikle gelişmekte olan ülkelerde daha çok meydana geleceği yönünde tahminler söylenmektedir (Bilir, 2008: 25). Bu noktada, sayıları hızla artan yaşlı insanların huzur ve refahını, aynı zamanda bakımını üstlenecek kurumlara ve bu doğrultuda geliştirilecek uygulamalara yön verecek sosyal politikalara gereksinim vardır.

En genel tanımıyla, bir ülkede çeşitli toplumsal sorunlara karşı geliştirilen tedbirler ve önlemler bütünü olarak ifade edebileceğimiz sosyal politika, toplumdan topluma ve zamandan zamana değişiklik göstermektedir. Bunun sebebi ise, toplumsal sorunların her toplumda ve zamanda farklılık göstermesidir. Endüstrileşme, kentleşme, demokrasi ve ulus devlet yapısı sosyal politikanın doğuşuna, aynı zamanda gelişimine neden olan kavramlardır. Bununla birlikte, endüstrileşmenin gelişimi ve beraberinde getirdiği sorunlar nedeniyle işlevlerini yerine getiremeyen geleneksel kurumların görevlerini sosyal politika üstlenmiştir (Koray ve Topçuoğlu, 1995: 5).

İsveç'te son yıllarda yaşlı insanlara dönük bakım hizmetlerinde yeni uygulamaların ortaya çıktığı görülmektedir. Sayıca daha az yaşlı, kuramsal olarak veya ev ortamında bakım hizmeti almaktadır. Özellikle çok sayıda yaşlıya aile bireyleri tarafından bakıldığı veya yardım edildiği kaydedilmektedir. Bu noktada, İsveç'te aile kurumunda veya yaşlının kendi evinde bakımına yönelik uygulamalar daha çok tercih edilmektedir. Dolayısıyla yaşlı bakımı konusunda, aile kurumunun önemi günden güne kendini daha çok göstermektedir (Sundström ve Johansson, 2005'den akt. Taşcı, 2010: 188).

Almanya Sosyal Yardım Kanunu'na göre, “hastalık veya sakatlıktan dolayı yardım ve bakım görmeksizin hayatını idame ettiremeyen” kişiler, bakıma muhtaç olan kişilerdir. Bakıma muhtaçlık ifadesi, 1995 yılından beri yürürlükte olan Bakım Sigortası Kanunu'nda da yerini almaktadır. Bu kanunda bakıma muhtaçlar; bedenlen, aklen veya ruhen hasta ya da özürlü olmalarından dolayı, hayatlarını kendi başlarına idame ettiremeyen, öz bakımını yapamayan, günlük basit işlerini dahi yerine getiremeyen, dolayısıyla başkalarının yardımına muhtaç/bağımlı olanlardır. Bu kanunların Almanya'da yaşlılar açısından önemli olduğu aşikardır. Zira sürekli bakıma muhtaç

olma ihtimali, yaş gruplarına göre farklılık gösterse de, önemli ölçüde tehlike/risk potansiyeline sahiptir (Seyyar, 2006: 204-205).

İngiltere’de yaşlı insanlara yönelik sosyal politika alanlarındaki uygulamalardan özellikle ‘yaşlı köyleri’ uygulaması çok dikkat çekicidir. İngiltere’de yaşlılar için özel olarak oluşturulmuş ve “yaşlılar köyü” olarak adlandırılan özel alanlar bulunmaktadır. Burada yaşayan yaşlılar, kurumsal anlamda kendileriyle iletişim halinde olan profesyonel olarak çalışan insanlarla daha yakındırlar ve sürekli irtibat halindedirler. Aynı zamanda kendileriyle ilgili, yaşamlarına dair kararları kendileri alabilecek durumdadırlar (Altan, 2006: 278).

İngiltere’de yaşlılara yönelik sosyal hizmetlerinden sorumlu olan daha çok yerel yönetimlerdir. Belediyeler açtıkları ‘yaşlı yurtları’nda hizmet vermektedirler. 65 yaşından sonra yaşlı insanlar bu yurtlarda korunmaktadırlar. Her belediye sınırı içinde 8-10 yaşlı yurdu/yaşlı evi bulunmaktadır. Yurtta kalmak isteyen yaşlıların durumları ise, sosyal hizmet uzmanları tarafından incelenmektedir. Aynı zamanda 65 yaşını geçmiş ve hiçbir sosyal güvencesi olmayan yaşlı insanlara belediyeler tarafından ‘yaşlılık aylığı’ bağlanmaktadır (Sevil, 2005: 181-182).

İtalya’nın yaşlılara dönük sosyal politikalarının anayasal dayanakları yaşlılık döneminin çerçevesini oluşturmaktadır. İkinci dünya savaşı sonrası yazılan anayasanın 38. maddesinde “yaşamak için gerekli gelirden yoksun ve çalışamaz durumdaki her vatandaşın geçim yardımı ve sosyal yardımdan yararlanabilme hakkı vardır” hükmü yer almaktadır. Ancak bu konuda herhangi bir düzenleme yapılamamıştır (Gough, 2006’dan akt. Taşcı, 2010: 194).

İtalya’da yaşlılar için uygulanan sosyal politikalardan biri olan bakım ve destek hizmetleri de çok önemlidir. Bakım ve destek hizmetlerinde en önemli uygulamalar sağlık hizmetlerinde görülmektedir. Sağlık hizmetleri, sadece çalışanları kapsamayan, tüm vatandaşlar için hak olan Ulusal Sağlık Sistemi uygulamasıyla evrensel bir yapıya sahiptir (Ferrera, 2006’dan akt. Taşcı, 2010: 195). Yaşlılara sunulan sağlık hizmetlerinin yanı sıra, yaşlıların sosyo-ekonomik güvencelerini sağlamak da büyük ölçüde önemlidir. Bu noktada, İtalya’da yaşlıların sosyo-ekonomik açıdan güvende olmalarını sağlayan en önemli toplumsal kurumun aile olduğu bilinmektedir.

İtalya’da yaşlıyı sosyo-ekonomik risklere karşı koruma görevini öncelikle aile, ikincil olarak da akraba çevresi üstlenmiştir. Devlet ise, aile büyüklerine parasal anlamda yardım etme görevini yerine getirmektedir. Bu uygulamalar, özellikle sosyal

hayatta birçok yönden dezavantajlı durumda olan yaşlıların ekonomik olarak yeterli geliri elde etmelerini sağlamaktadır. Dolayısıyla yaşlılar çalışamadıkları için herhangi bir gelir elde edememekte ve bu noktada sosyal yardımlar devreye girmektedir. Bu bağlamda, sözü edilen sosyal destekler veya politikalar 65 yaş ve üstü kişilere yönelik uygulanmaktadır (Benassi ve Mingione, 2007'den akt. Taşcı, 2010: 195-196).

3.3. Yaşlılık Döneminde Dine Yaklaşım

3.3.1. Yaşlılık Döneminde Ölüm ve Ölüme Hazırlık

Yaşlılık döneminde ölüme dair kaygıların ve korkuların artış göstermesi ile birlikte manevi duygular, Allah'a olan inanç ve teslimiyet duyguları yoğun bir şekilde yaşanabilmektedir. Bu bağlamda yaşlılar, daha fazla ibadet etmeyi isteyip, yaşamının geri kalan kısmını bu şekilde sürdürmeyi tercih edebilmektedirler.

Yaşlılık dönemi gelişim dönemlerinin son basamağı olduğu için bu dönemde artık hayatın sınırlı olduğu bilindiği ve yok oluşun kaçınılmazlığı idrak edildiği için dinî inançlar, manevi duygular önem taşımaya başlamaktadır. Nitekim konuyla ilgili yapılan bazı araştırmalar, yaşlılarda Allah inancının daha kesin ve kararlı olduğunu; ölüm sonrası hayata, cennet ve cehennemin varlığına, ilahî mahkemeye duyulan inancın bu dönemdeki bireylerde belirgin bir oranda artış gösterdiğini saptamıştır. Yaşlı bireyler, çoğu zaman geçmiş yaşamlarını gözden geçirme, onarma çabasına da girmektedirler. Zirâ söz konusu dönemdeki dua ve ibadet gibi dinî vecibelerin sıklık ve sürekliliğindeki artış da bu açıdan açıklanmaktadır. Nitekim bu dönemde daha çok, ağırbaşlı ve kararlı, kaderci bir tevekkül ve teslimiyet tutumunun ön planda olduğu görülmektedir (Hökelekli, 1998: 286- 287).

İnanma ve bağlanma isteği yaşlı insan için hayati bir işleve sahiptir. Çünkü imanın en önemli işlevlerinden biri insanı ruhî belirsizlikten uzak tutmasıdır. Sağlam dinî inanca sahip olanlar, inançsızlara göre çok daha belirgin sağlık avantajlarına sahiptirler. Örneğin bunalıma yakalanma riskleri daha azdır. Bu noktada inanç, koruyucu bir fonksiyon icra etmektedir. İnsanın benliğini derinden kuşatan, ona gerçek huzuru veren dinî inancın stresle ve depresyonla kolayca başa çıkmada müspet etkisi olduğu bir gerçektir. Böylece birey dinî inancı sayesinde stres ve depresyondan kendini koruyabilme imkânına sahip olmaktadır (Bahadır, 2002: 157). Dolayısıyla dini inançlar, yaşlı bireylere manevi sorunları ve sosyal problemleri çözebilme imkanını vermektedir.

Dini inanç ve dini yaşam yaşlılıkta ortaya çıkan bazı problemlerin çözülmesinde

de olumlu etki yaparak kendini göstermektedir. Örneğin bu dönem sorunlarından olan yalnızlık, anlam arayışı, sevgi ve ilgi beklentileri, eş kaybı, değişen roller gibi birçok sıkıntılı durumda din eğitimi ve ibadetler yoluyla sosyal veya manevi hizmetler yaşlıya duygusal anlamda büyük destek sağlamaktadır. Dolayısıyla dini inançlar hayatta karşılaşılan bunalımlar, üzüntüler, kaygılar, iç çatışmalar gibi zor anlarda devreye girmekte, birey onu nasıl algılamış ise gerek gençlik çağında gerekse yetişkinlik döneminde o şekilde günlük hayatına yansımakta ve hayattaki zorlukları aşması için yardımcı olmaktadır (James, 2004'den akt. Yılmaz, 2013: 248). Dini inançlar aynı zamanda ölüme hazırlık noktasında da önem taşımaktadır. Ölüme ve sonrasında ahiret gününe inanan yaşlılar, ölüme yaklaştıklarını düşünerek ibadetlerini yapmaya ve çokça dua etmeye yönelebilmektedirler.

Doğum mutluluk, ölüm ise mutsuzluk getirmektedir. Fakat mutluluk ve mutsuzluğun yarattığı etki hemen hemen aynıdır. Her ikisi de birlik ve beraberlik duygularının uyanmasına, insanların birbirlerine kenetlenmelerine yol açmaktadır. Ölenin geride bıraktığı, doldurulmaz bir boşluk vardır. Bu boşluğun doldurulması için aile bireylerinin birbirlerine manevi anlamda destek olmaları ve daha fazla birbirlerine kenetlenmeleri gerekecektir. Hayatın geçici olduğu anlaşılmakta, karşılıklı destek ve yardımlaşmanın ne kadar önemli ve insan yaşamına zenginlikler katan bir değer olduğu daha net hissedilmektedir. Bu bağlamda ölüm, aynı zamanda geride kalan insanlar arasındaki bağları güçlendiren, sosyal ilişki ağlarını genişleten birleştirici bir rolü de üstlenmektedir (Tufan, 2002: 199).

İnsanın her an öleceği düşüncesi ile yaşaması, sosyal ilişkilerini yeniden düzenleme ve yaşamına dönük bakış açısına yeni anlamlar yükleme olanağını doğurmaktadır. Ölümün soğuk yüzünden ziyade, bir de bu iyileştirici yüzünü görebilmek ölümü karşılamak adına önemlidir. Özellikle yaşlılık döneminde ölüm ve ölümü karşılama duygusu, yaşlıların hayatlarının sonuna geldikleri düşüncesiyle birlikte yoğun olarak yaşanmaktadır.

Yaşlılık olgusu hem yaşamı hem de ölümü büyük ölçüde etkilemektedir. Modernleşme süreciyle beraber daha öncesinde günlük yaşamda yer bulan ölüm olgusu, toplumsal yaşamın dışında tutulmaktadır. Günümüzde ölüm, insan hayatında pek karşılaşılmayan bir olgu haline gelmekte ve kötü, istenmeyen, mezarlıklardan ibaret görülen bir hadise olarak algılanmaktadır. Nitekim günümüzde ölüm olgusuna çok farklı bir algı yüklenmekte, bu toplumsal algıdan da ölüme en çok yakın olduğu düşünülen

“yaşlılar” ve “yaşlılık” kavramının etkilendiği bilinmektedir. Ölüm olgusu gibi yaşlılık ve yaşlılar da toplum dışına itilmektedir. Dolayısıyla ölüme yüklenen bu yeni toplumsal algı, yaşlılık kavramının da bu yönde yeniden anlamlandırılmasında son derece önemlidir (Kalaycıoğlu vd., 2003: 60-61). Bu anlamda, özellikle modernleşme ile birlikte meydana gelen toplumsal değişimler nedeniyle, yaşlı insanların dini inançlara ve ölüme dönük algı ve tutumlarında belirgin değişiklikler olduğu bilinmektedir.

Ölüm korkusu, yok olma, tükenme ile eş anlamlı ve çaresizlik içinde kadercilikle karşılanan bir dönemdir. Bir taraftan benimseme diğer taraftan ölümün zorluğu, kolaylığı, kabir azabı, öte dünyadaki sınavlar, cennet - cehennem belirsizliği yaşlıları etkilemektedir (Maden, 1990: 79). Ölüm korkusu, birçok yaşlının açık veya kendi içinde yaşadığı bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşlanan insanlarda ölüm, soyut bir kavram olarak değil de, her an yaşanabilecek bir durum veya dünyanın asıl ve tek gerçeği olarak değerlendirilmektedir. Hiçbir insan kendisinin olmadığı ve öldüğü bir dünyayı düşünmemektedir. Dolayısıyla ölümü kendisine hiçbir şekilde konduramamaktadır. En fazla kendisinin seyirci olduğu bir dünyayı düşlemektedir. Bundan dolayı yaşlılık döneminde ölüm kavramı bambaşka anlamlar kazanmaktadır (Saygılı, 2015: 36).

Ölüme günden güne yaklaştığını hisseden yaşlılar, ya ölümü inancı doğrultusunda bir vuslat ve Allah’a kavuşma olarak anlamlandırmakta ya da ölümlerle birlikte yok olacağını, dünyada artık olmayacağını düşünerek, korku yaşamaktadır. Dolayısıyla yaşlıların ölüme yönelik yaklaşımları birbirinden çok farklıdır. Bazıları ölümü kendisine kondurmakta güçlük yaşarken, bazıları da ölümün varlığını sorgulayarak öfkelenmektedir (Barut, 2008: 59-60). Bu noktada yaşlıların ölüm olayına yaklaşımlarının ve bu konudaki algılarının kişiden kişiye farklılık gösterdiğini söylemek mümkündür. Nitekim yaşlı insanların yaşam dönemlerinde ölüm başta olmak üzere birtakım kriz durumlarıyla karşı karşıya kalacakları ve bu durumlarda gösterecekleri davranışların veya tutumların sosyal yaşantıları açısından çok önemli olduğu bilinmektedir.

Yaşlanan insanların, yaşamlarının ikinci bölümünde atlatmaları gerekecek bazı kriz durumları meydana gelecektir. Bunlardan birincisi 'boşalan yuva' kavramıyla ifade edilmekte ve çocukların tam manasıyla aile kurumunun dışına çıkıp, kendi ailelerini kurmaları durumunu göstermektedir. İkinci kriz ise, emeklilikle başlamakta ve birinci krizle yakından ilişkilidir. Üzerinde fazla durulmayan, hiç yokmuş gibi kabul edilen bir

diğer üçüncü kriz ise, ölümdür. Daha önce atlatılan iki krizi eşler birlikte yaşamış, ortaya çıkan sorunları karşılıklı anlayış çerçevesinde el birliği ile çözmüşlerdir. Fakat ölüm olayından ötürü doğacak krizden maalesef sadece eşlerden biri etkilenecek ve geride kalan, ölüm olayının getirmiş olduğu krizi tek başına yönetmek zorunda kalacaktır. Genellikle de bu ölüm krizini tek başına yönetmek zorunda kalan, kadın olmaktadır (Tufan, 2002: 218).

Yaşlı insanların yaşamlarını derinden etkileyen bu krizler, eşlerin her ikisinin veya sadece birinin mücadele etmesini ve aynı zamanda ortaya çıkan yeni düzenlere adapte olmasını gerekli kılmaktadır. Bu sancılı süreçler kolay atlatılmamakla beraber, yaşlıları birtakım sağlık sorunlarıyla da baş başa bırakmaktadır. Eşler bu noktada birbirlerine daha fazla kenetlenmekte ve zor durumların üstesinden beraberce gelebilme davranışını göstermektedirler. Fakat ölüm olayında durum böyle olmayıp, eşlerden sadece birinin mücadelesi söz konusudur. Nitekim bu durumla yüzleşmek zorunda kalanın da genelde kadınlar olduğu görülmektedir.

Ölüm krizinden daha çok etkilenenlerin genellikle kadın olmalarının sebebi, bu yönde yapılan araştırmalardan elde edilen bulgulara göre, kadınların ortalama yaşam süresinin erkeklerinkinden daha fazla olmasıdır. Buna bir de evliliklerdeki yaş farkını (çoğunlukla erkekler yaş olarak daha büyüktürler) ve erkeklerin yaşam biçimlerinin çoğunlukla kadınlardan daha sağlıklı olduğunu eklersek, ölüm olayının ardından, evde tek başına kalıp da ölümün getirdiği yokluk haliyle mücadele etmek zorunda kalanın neden erkek değil de kadın olduğunu anlamak hiç de zor olmayacaktır. Dolayısıyla bu konudan hareketle, yaşlılıkta ölüm olayının aynı zamanda bir cinsiyet sorunu olduğunu ve bu durumdan en fazla etkilenenin de kadın olduğunu söylemek mümkündür (Tufan, 2002: 219).

3.3.2. Yaşlılıkta İntihar

İntihar olgusu “yaş” kriteri esas alınarak incelendiğinde yaşlı insanlarda intihar olaylarının çok daha fazla yaşandığı görülmektedir. Bu bağlamda yaşlılık döneminde yaşanan fizyolojik rahatsızlıklar ile sosyal izolasyon ve yalnızlık durumu bireyleri yaşamlarına son verme noktasına getirebilmektedir.

Artan fiziksel, psikolojik ve sosyal kayıplar yaşlı insanları intihara sürükleyen nedenlerin başında gelmektedir. Özellikle 75 yaşın üzerindeki insanlarda ve bunların arasında da erkeklerde, intiharla ölüm oranı bir hayli yüksektir. Yaşlı insanı intihara

yönelten üç ayrı gerekçe durumundan söz edilmektedir. Bunlar psikolojik rahatsızlıklar (özellikle depresyonlar), ağrı verici kronik fiziksel hastalıklar ve sosyal ilişkilerde yaşadıkları sorunlardır. Özellikle psikiyatri alanında depresif rahatsızlıkların intiharı meydana getirdiği konusunda görüş birliği vardır. Depresyon geçiren her insanda intihar riski, diğer insanlardan daha fazladır. Bu nedenle psikolojik rahatsızlıklar arasında en öldürücü olanının 'depresyon' olduğunu söylemek mümkündür (Tufan, 2002: 209-210).

Gençlerde olduğu kadar, yaşlılarda da intihar oranı hayli yüksektir. Fakat intihar sebepleri farklılık göstermektedir. Özellikle yaşlılarda baş gösteren bedensel hastalıklar ile sosyal ilişki ağlarında görülen zayıflık, yaşlı birey üzerinde psikolojik anlamda yıpratıcı etki yapmakta ve bu da depresyon sorununu gündeme getirmektedir. Bu şekilde depresyon hastalığına yakalanan yaşlı bireyin intihara yönelmesi veya kendisine zarar verme davranışında bulunması kaçınılmaz hale gelebilmektedir. Bunun yanı sıra, fiziksel hastalıklar da intihar riski doğurmakta ve hasta olan yaşlı birey hastalığın getirmiş olduğu ağrılardan kurtulmak için yaşamına son vermek isteyebilmektedir.

Çok acı veren bedensel rahatsızlıklar yaşlı insanın intihara yönelme tehlikesini veya riskini artıran önemli bir etkidir. Kişiyi intihara sürükleyen asıl nedenler olan; hastalıktan aşırı derecede korkmak, yatalak ve her yönüyle bakıma muhtaç hale gelmek, yardım veya desteğe duyulan ihtiyaç, yavaş ve acı içinde ölmek, bağımsızlığını kaybetmek ve insanlık dışı bir ölüm, kişinin kendisi için en hayırlı olan ölüm şeklinin intihar olduğunu düşünmesine ve bu şekilde böylesi bir eylemi gerçekleştirme yoluna gitmesine yol açmaktadır. Aynı zamanda hastalığın getirdiği toplumsal soyutlanma, dışlanma ve bu durumun hastanın üzerinde yarattığı büyük baskı da intiharın nedenleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Tufan, 2002: 211).

İntihara yönelme davranışının arka planında birçok sebep olsa da en önemlileri üzerinde durmakta fayda vardır. Yukarıda belirtildiği gibi, özellikle sosyal dışlanma, soyutlanma ve yaşlıların yaşlılığın meydana getirdiği sorunlarla baş edememe kaygısı kendi yaşamına son verme düşüncesini kamçılayan en önemli sebeplerdir. Dolayısıyla her şeyden önce bu sebepler üzerinde durmak ve bu noktada çözüm alternatifleri üretmek, yaşlı bireylerin sağlıklı ve mutlu bir yaşlılık dönemi geçirmelerine katkı sağlayacaktır. Bu doğrultuda yapılması gereken ilk işin ise, yaşlıların toplum dışına itilmelerinin ve yalnızlaştırılmalarının önüne geçmek olduğu apaçık görülmektedir.

Yapılan araştırmalarda yalnız yaşayanların özellikle intihar ettikleri saptanmıştır.

Bu anlamda boşanmış olanlar, eşinden ayrı yaşayanlar, dullar ve bekarlar, intihar tehlikesiyle en fazla karşı karşıya olan toplumsal kesimlerdir. Araştırmalardan elde edilen bulgulara göre, intihara teşebbüs eden yaşlı erkeklerin genellikle dul veya bekar oldukları, buna karşın yaşlı kadınların ise eşlerinden boşanmış oldukları görülmüştür. Yaşlılıktaki intihar nedenlerinin arasında, eşler veya aile bireyleri arasında yaşanan anlaşmazlıklar veya ilişkilerde gözlenen çatışmalar da önemli bir yere sahiptir. Özellikle, kendisini aile dışında bir kenara itilmiş gören ve aile bireylerine yük olduğunu düşünen yaşlı insanların intihara yöneldikleri araştırmalar sonucu tespit edilmiştir (Tufan, 2002: 212).

SONUÇ

Yaşlılığa ve yaşlılara yönelik toplumsal değerlerin dönüşmesiyle birlikte, yaşlıların statüsü ve sosyal ilişkileri de değişime uğramıştır. Yaşanan kayıplarla birlikte yaşam alanlarının önemli ölçüde sınırlandığı yaşlılık dönemi; kişilik yapısı, hayat görüşü, bireylerin veya toplumun yaşlılığa olan bakış açısı gibi etkenler sebebiyle farklı şekillerde yaşanmaya başlamıştır.

Sanayileşme ve kentleşmenin ivme kazandığı modern toplumlarda yaşlı bireylere olan bakış açısı da değişime uğramıştır. Yaşlılar üretkenliği bitmiş, pasif bireyler olarak görülmekte; üretim alanının ve sosyal ilişkiler ağının dışında tutulmaktadırlar. Modern toplumlarda yaşlılara dönük algı ve tutumların bu şekilde değişime uğraması ile birlikte, yaşlılar birtakım fizyolojik ve psikolojik gerilemelerin, sosyal ilişki kayıplarının olduğu yaşlılık dönemini çok daha zor geçirmek durumunda kalmışlardır.

Yaşlıya ve yaşlılığa dönük toplumsal algı ve tutumlar 20.yüzyıl itibariyle olumlu yönde değişime uğramıştır. Bu olumlu değişimler, yaşlılık döneminin daha sorunsuz ve daha iyileşmiş bir şekilde yaşanmasına imkan sağlayacaktır. Yaşlılara değer veren ve onları mutlu etmek için gerekli koşulları sağlayan bir topluma dönüşüyor olmamız, bir anlamda kendi yaşlılığımızı da ileride sağlam temeller üzerinde yaşamamıza zemin hazırlamamız demektir. Bu ise, yaşlılığı olumsuz veya istenmeyen bir gelişim dönemi olarak görmekten geçmektedir. Nitekim endüstrileşmenin hız kazanması ile birlikte, modernleşen toplumlarda yaşlılar tüketim alanlarının yanı sıra, üretim alanlarında da değer görmeye başlamaktadırlar.

Modernleşme, yaşlılığa yönelik toplumsal algıların değişime ve dönüşüme uğramasına ve ‘yeni yaşlılar’ olarak tanımlanan yeni bir yaşlı insan tipinin doğmasına yol açmıştır. Bu ‘yeni yaşlılar’ bir yandan üretime dahil edilmekte, diğer yandan tüketim alanında büyük bir yere sahip olmaktadır. Üretim kadar tüketimin de önem gördüğü modern toplumlarda toplumun tüketim ayağının önemli bir bölümünü oluşturan yaşlılar, birçok hizmet alanının (ekonomi, sağlık, sosyal hizmetler vs.) iyi bir tüketicisi ve müşterisi olarak değer görmekte ve memnun edilmektedirler.

İnsanın toplumsal bir varlık olmasının gerektirdiği sosyallik, yaşamın her alanında olduğu gibi insan ilişkilerinde de boşluk kabul etmemektedir. Aile ilişkileri dışında dış dünyayla entegre olmuş yaşlı olmayan bireylerde de bu durum benzerdir.

Bunun yanı sıra, sosyo-ekonomik arka planın da yaşlı insanların sosyalleşmelerinde belirleyici bir unsur olduğu görülmektedir. Ancak geniş ailelerde yaşamını sürdüren yaşlılar sosyalleşmeye bu denli ihtiyaç duymamaktadır. Zira yaşlı bireyler aile içinde çocukları, gelinleri ve torunları ile birlikte bir hayatı paylaşmakta ve kendisine ait rol ve statüleri yerine getirirken, çekirdek ailelerde olduğu gibi yalnızlık durumuyla pek karşılaşmamaktadırlar. Fakat endüstrileşme süreci ile birlikte, toplumsal yapı değişime uğramış olup; yaşlının toplum içindeki rol ve statülerinde de değişiklikler, aynı zamanda belirgin kayıplar meydana gelmiştir.

Aile dışında yaşlı bireylerin bakımı görevini üstlenen alternatif kurumlar, (huzurevi, bakımevi vs.) özellikle modern toplumlarda yaşlılara bakım hizmeti konusunda büyük bir role sahip olmuşlardır. Ancak yaşlı bireyler açısından değerlendirildiğinde, bu alternatif kurumlar aile ortamının rahatlığını ve sıcaklığını sağlayamamaktadır ve yaşlılar kendilerini daha rahat ve özgür hissettikleri ev ortamından uzaklaşmak istememektedirler. Bu nedenledir ki ülkemizde yaşlılara sunulan sosyal hizmetler evde bakım hizmeti şekline dönüşmeye başlamıştır. Bu doğrultuda, yaşlıların kendi evlerinde bakım ve ihtiyaçlarının sağlanması, aynı zamanda bakım işini yapan kişiye de ekonomik destek verilmesi konusunda yürütülen çalışmalara ağırlık verilmiştir.

Yaşlı bireyi sosyal ilişki kaybına uğratan, sosyo-ekonomik açıdan yaşlı bireye gerileme yaşatan bir diğer durum ise, emekliliktir. Yaşlıların hayatında bir dönüm noktası olan emeklilik, yaşlı bireylerin sahip oldukları toplumsal rol ve statülerini kaybetme durumuyla karşı karşıya kalmalarına sebep olurken; diğer yandan yaşlıların kendilerini dışlanmış ve yalnız hissetmelerine, sosyal hayattan izole olmalarına zemin hazırlamıştır. Bu noktada, yaşlıların alıştıkları iş ortamından, arkadaşlarından ayrılmaları; iş göremez olmaları nedeniyle pasiflik duygusunu yaşamaları ve mevcut gelirlerinde azalmanın olması gerçeklerinin yaşlı insanlar açısından kabullenilmesi zor bir durum olduğunun unutulmaması gerekir. Dolayısıyla emeklilik, yaşlı bireyler için hem istenilen hem de korku duyulan ve bireylerin hayatlarını her yönüyle önemli ölçüde etkileyen bir durumdur.

Yaşlı insanların özellikle emeklilik sonrasında en çok ihtiyaç duydukları şey, boş zamanlarını değerlendirebilecekleri imkan ve mekanların olması, bu sayede sosyal çevrelerini genişletme isteklerini gerçekleştirmektir. Bu isteklerin hayat bulması için kamu kuruluşlarının ve çeşitli sivil toplum örgütlerinin yaşlılara dönük boş zaman

aktiviteleri düzenlemek, yaşlıların yaşam doyumunu sağlamak adına sosyal çevrelerini genişletebilecekleri ortamlar oluşturmak en önemli hedefleri arasındadır.

Yaşlı birey çeşitli uğraşlar içinde yaşamını sürdürmek ve sosyal çevresine de yardımcı olmak adına, kendini “aktif birey” olarak sürekli canlı ve dinamik tutmak durumundadır. Dolayısıyla yaşlılar sosyal izolasyona uğramamak ve yalnız kalmamak için aile bireyleriyle, yakın arkadaşlarıyla ve sosyal çevresiyle iyi ilişkiler içerisinde olmak; yani sosyal sermayesini geniş sosyal ilişki ağları ile artırmak zorundadır.

Kadınların yaşam sürelerinin erkeklere göre daha uzun olması, yaşlılar içerisinde kadın nüfus oranının fazla olmasını da beraberinde getirmiştir. “Yaşlılığın kadınlaşması” kavramının oluşmasına zemin hazırlayan yaşlı kadın nüfusun fazlalığı, aynı zamanda yaşlı kadınların yaşlı erkeklerden çok daha farklı sosyo-ekonomik koşullara sahip olduğunu da göstermiştir. Bu itibarla, kadın yaşlılar ekonomik açıdan yaşlılık dönemini erkek yaşlılara göre daha zor geçirmiş olsa da; sosyal yönden özellikle sosyal ilişki ağlarının geniş ve sosyal çevreyle (komşu, arkadaş, akraba vs.) ilişkilerinin güçlü olması sayesinde sosyal hayatın sınırlandığı yaşlılık dönemini çok daha rahat ve huzurlu geçirmiş olup, yalnızlık durumuyla daha az karşı karşıya kalmaktadırlar. Dolayısıyla yaşlılık dönemine uyum sağlama konusunda zorluk çekmeyen kadınlar, sahip oldukları geniş sosyal çevreleri, ilişkileri ve gerek ev gerek dışarı ortamında edindikleri çeşitli uğraş alanları ile yaşlılık dönemine çok çabuk adapte olabilmekte ve yaşlılığın getirdiği olumsuzlukları veya sorunları bertaraf edebilmektedirler.

Yaşlılık döneminde kadınların ve erkeklerin sosyal ilişki durumları ve yönleri birbirinden çok farklıdır. Yaşlı kadınlar yaşlı erkeklere göre, arkadaşlık ve komşuluk ilişkilerini çok daha uzun süre devam ettirme gibi sosyal bir yetiye sahiptirler. Yine bu dönemde yaşanan kuşaklar arası ilişkiler, çatışma ve dayanışma yönüyle sosyal hayatın veya ilişkilerin sürdürülmesinde önemli bir yere sahiptir. Kuşakların özellikle sosyal değişim sebebiyle, birbirlerini anlama noktasında yaşadıkları güçlük birtakım çatışmalara yol açmaktadır. Çoğu zaman da kuşaklar, bir arada yaşamının gereği olarak yardımlaşma ve dayanışma içinde birbirlerine destek olmaktadır.

Sosyal dışlanma durumunu yaşayan ve üretim alanının dışında bırakılan yaşlı bireyler, yaşadıkları yalnızlık ve soyutlanma duygularını manevi dünyalarına da yansıtabilmektedirler. İnsanın her an öleceği düşüncesi ile yaşaması, sosyal ilişkilerini yeniden düzenleme ve kendi yaşamına dönük bakış açısına yeni anlamlar yükleme olanağını doğurmaktadır. Ölümün soğuk yüzünden ziyade, bir de bu iyileştirici yüzünü

görebilmek ölümü karşılamak adına önemlidir. Özellikle yaşlılık döneminde ölüm ve ölümü karşılama duygusu, yaşlıların hayatlarının sonuna geldikleri düşüncesiyle birlikte yoğun olarak yaşanmaktadır. Yaşlılık döneminde dini duygularda yaşanan bu yoğunluk yaşlı bireyin ölümüne yaklaştığı, yaşamının son dönemini Allah inancı ve teslimiyet ekseninde ibadet ile geçirme isteği ve düşüncesinden kaynaklanmaktadır.

Gençlerde olduğu kadar, yaşlılarda da intihar oranı hayli yüksektir. Fakat intihar sebepleri farklılıklar göstermektedir. Özellikle yaşlılarda baş gösteren bedensel hastalıklar ile sosyal ilişki ağlarında görülen azalmalar, yaşlılar üzerinde psikolojik anlamda yıpratıcı etki yapmakta ve bu da depresyon sorununu gündeme getirmektedir. Dolayısıyla depresyon hastalığına yakalanan yaşlı insanların intihara yönelmesi veya kendisine zarar verme davranışında bulunması kaçınılmaz hale gelebilmektedir. Bu noktada, yaşanan fiziksel rahatsızlıklar intihar riski doğurmakta ve hasta olan yaşlı insanlar hastalığının sebep olduğu ağrılardan kurtulmak için yaşamına son vermek isteyebilmektedirler.

KAYNAKLAR

- Adak, N. (2003), “Yaşlıların Gayri Resmi Bakıcıları Kadınlar”, Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi, 2(6), ss. 81-90.
- Akçay, C. (2011), Yaşlılık Kavramlar, Kuramlar ve Yaşlılığa Hazırlık, Kriter Yayınları, İstanbul.
- Akın, G. (2006), Her Yönüyle Yaşlılık, Palme Yayıncılık, Ankara.
- Akın, G. ve Önal, S. (2015), Yaşlının Toplum ve Ailedeki Statüsünün Dünü, Bugünü ve Yarını, V. Kalıncara (Ed.), 8.Ulusal Yaşlılık Kongresi Bildiriler Kitabı İçinde, Gazi Kitabevi Yayınları, Denizli, ss. 138-148.
- Altan, Ö.Z. (2006), Sosyal Politika, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Arpacı, F. (2005), Farklı Boyutlarıyla Yaşlılık, Türkiye İşçi Emeklileri Derneği Eğitim ve Kültür Yayınları, Ankara.
- Arpacı, F. (2016), “Geçmişten Günümüze Yaşlılık”, Yaşlılık Sosyolojisi (İç.), (Edit.: Harun Ceylan), Nobel Yayınları, Ankara, ss. 10-11.
- Arun, Ö. (2008), Yaşlı Bireyin Türkiye Serüveni: Kaliteli Yaşlanma İmkânı Üzerine Senaryolar, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(2), ss. 313-330.
- Arun, Ö.; Arun Özdemir, B. (2011), “Türkiye’de Yaşlı Kadının En Büyük Sorunu: Dulluk”, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10(4), 1515-1527.
- Atalay, B. (2001), “Türkiye’nin Sosyal Modernleşmesi”, Modernleşme, İslam Dünyası ve Türkiye İçinde, Ensar Neşriyet, İstanbul, ss. 219-250.
- Bahadır, A. (2002), İnsanın Anlam Arayışı ve Din, İnsan Yayınları, İstanbul.
- Bahar, A. (2005), Huzurevinde Yaşayan Yaşlıların Anksiyete ve Depresyon Düzeylerinin Belirlenmesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep.
- Bahar A., Parlar S. (2007), “Yaşlılık ve Evde Bakım”, Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi, 2(4), ss. 32-39.
- Bahar, G. ve Bahar, A. (2009), " Yaşlılık ve Yaşlılara Sunulan Sosyal Hizmetler ", Fırat Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Dergisi, 4(12), ss. 85-98.
- Baran, A. G. (2004), Yaşlılık Sosyolojisi, Yaşlılık / Disiplinler Arası Yaklaşım, Sorunlar, Çözümler(iç), (Der.: V. Kalıncara), Odak İletişim Yay., Ankara.

- Baran, A. G.; Kalinkara, V.; Aral, N.; Akın, G.; Baran, G.; Özkan, Y. (2005), Yaşlı ve Aile İlişkileri Ankara Örneği, TC Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Baran, A.G. (2008), “Yaşlılıkta Sosyalizasyon ve Yaşam Kalitesi”, Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, Ankara, Cilt: 2, ss. 86-97.
- Baran, A.G. (2016), “Yaşlılıkta Sosyal İzolasyon ve Yalnızlık”, Yaşlılık Sosyolojisi (İç.), (Edit.: Harun Ceylan), Nobel Yayınları, Ankara, ss. 107.
- Barut, Y. (2008), Yaşlılık Dönemi Zihinsel ve Ruhsal Özellikleri , Psikolojik, Sosyal ve Bedensel Açından Yaşlılık (Edit: Kurtman Ersanlı ve Melek Kalkan), Pegem Akademi Yayınları, Ankara, ss. 59-60.
- Benassi, D. ve Enzo, M. (2007), ‘İtalyan Refah Sisteminde Sosyal İçerme Amaçlı Asgari Gelir Desteğini Denemek’, Temel Bir Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru, Der.: Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bilgin, B. (1991), İslâm ve Çocuk, DIB Yayınları, 2. Baskı, Ankara.
- Bilir, N. (2004), Yaşlılık ve Halk Sağlığı, Yaşlılık Gerçeği (iç), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Hastaneleri Basımevi.
- Bilir, N. (2008), “Türkiye’de ve Dünyada Yaşlılarda Demografik Özellikler”, Geriatri ve Gerontoloji, Ed.: Servet Arıoğlu, Medikal ve Nobel Yayınları, Ankara, ss. 25.
- Bulut, M. (2015), Kültürel Bağlamda Yetişkinlik ve Yaşlılık, H.Bacanlı ve Ş. Terzi (Ed.), Yetişkinlik ve Yaşlılık Gelişimi ve Psikolojisi İçinde, Açılım Kitap, İstanbul, ss. 401-407.
- Canatan, A. (2008), Sosyal Yönleriyle Yaşlılık, Palme Yayıncılık, Ankara.
- Canatan, A. (2016), “Yaşlılıkta Sosyal İlişkiler ve Kuşaklar Arası Etkileşim”, Yaşlılık Sosyolojisi (İç.), (Edit.: Harun Ceylan), Nobel Yayınları, Ankara, ss. 150-151.
- Ceylan, H. (2015), Yaşlılık ve Refah Devleti, Açılım Kitap, İstanbul.
- Ceylan, H. (2016), Yaşlılık Sosyolojisi, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, ss.133-170.
- Çetin, H. (2003), Modernleşme ve Türkiye’de Modernleşme Krizleri, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Danış, Z. M. (2004), Yaşlıların Evde Bakım Gereksinimleri ve Evde Bakıma İlişkin Düşünceleri, Güç-Vak Yay., Ankara.
- Danış, Z. M. (2011), Kurumda Kalan Yaşlıların Yaşam Kalitesi ve Bunu Etkileyen Faktörler, Ankara Örneğinde Bir Alan Araştırması, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara.

- Danış, Z. M. ; Efe, F. (2016), “Aktif Yaşlanma”, Yaşlılık Disiplinlerarası Yaklaşım, Sorunlar, Çözümler 2 (İç.), (Edit.: Velittin Kalıncara), Nobel Yayınları, Ankara, ss. 271.
- Danışoğlu, E. (1988), Sosyal Yapı-III Nüfus Grupları, A- Yaşlı Nüfus, Sosyal Planlama Başkanlığı, Ankara.
- Demir, Ö. ve Acar, M. (1998), Sosyal Bilimler Sözlüğü, Vadi Yay., Ankara.
- Demirbilek, S. (2007), “Yaşlılık ve Emeklilik İlişkisinin Sosyolojik Boyutu”, Selçuk Üniv., Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, Cilt:10, Sayı:1-2, ss.131-146.
- Emiroğlu, V. (1995), Yaşlılık ve Yaşlının Sosyal Uyumu, Şafak Matbaacılık, Ankara.
- Erden Aki, Ö. (2012), Yaşlanan Kadın ve Psikiyatrik Sorunlar, 15(2), ss. 229-236.
- Ersanlı, E. (2008), Yaşlıya Bakım Hizmetleri, K. Ersanlı, M. Kalkan (Edit.), Psikolojik, Sosyal ve Bedensel Açından Yaşlılık İçinde, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, ss. 177.
- Ferrera, M. (2006), “Sosyal Avrupa’da Güney Avrupa Refah Modeli”, Sosyal Politika Yazıları, Der.: Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, İletişim Yay., İstanbul.
- Genç, Y. ve Seyyar, A. (2010), Sosyal Hizmet Terimleri Sözlüğü, Sakarya Kitabevi.
- Genç, Y. ve Dalkılıç, P. (2013), “Yaşlıların Sosyal Dışlanma Sendromu ve Toplumsal Beklentileri”, Sakarya Üniv. Sosyal Hizmetler Dergisi, Cilt:6, Sayı:4, ss. 461-482.
- Giddens, A. (2008), Sosyoloji, Çev.: Cemal Güzel, Kırmızı Yayınları, 2008, İstanbul.
- Gitmez, Ş. K. (2000), Yaşlıların Farklı Kentsel Koşullarda Yaşam Uyumları Eğilimleri, Tutum ve Davranışları, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gough, I. (2006), “Güney Avrupa’da Sosyal Yardım”, Sosyal Politika Yazıları, Der.: Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, İletişim Yay., İstanbul.
- Görgün Baran, A. (2001), Yaşlılığın Sosyal Statü ve Roller Bakımından Analizi, Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, ss. 14-24.
- Görgün Baran, A. (2005), “ Yaşlılığın Sosyal Boyutu ”, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Görpelioğlu, S. (2009), “Yaşlılık ve Getirdiği Sorunlar”, Adı Eylül: Sağlık Bilimlerinde Yaşlılık, Ed: Nejat Gacar, Nobel Tıp Kitapevi, İstanbul, ss. 22.
- Güven, S. (2000), “Yaşlılıkta Aile İlişkileri”, Toplum ve Sosyal Hizmet, Sayı:1, ss.92-99. Hacettepe Üniv. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayınları, Ankara.
- Hablemitoğlu, Ş. (2016), “Yaşlılığın Kadınlaşması”, Yaşlılık Sosyolojisi (İç.), (Edit.: Harun Ceylan), Nobel Yayıncılık, Ankara, ss. 132.

- Hökelekli, H. (1998), Din Psikolojisi, TDV Yayınları, 3. Baskı, Ankara.
- İçli, G. (2010), Yaşlıların ve Yaşlılığın Değerlendirilmesi, Denizli İli Üzerine Niteliksel Bir Araştırma, Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, (1), ss. 1-13.
- İçli, G. (2016), “Sosyal Statü ve Rol Bağlamında Yaşlılık”, Yaşlılık Sosyolojisi (İç.), (Edit.: Harun Ceylan), Nobel Yayıncılık, Ankara, ss. 41-55.
- İlgar, L. (2008), Yaşlılık Dönemi ve Serbest Zaman Etkinlikleri, K. Ersanlı, M. Kalkan (Edit.), Psikolojik, Sosyal ve Bedensel Açından Yaşlılık İçinde, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, ss. 66.
- İnce, A. (2012), Yaşlanma Döneminde Dini Hayat (Sakarya İli-Merkez İlçeler Örneği), (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniv., Sosyal Bilm. Enst., Ankara.
- İncealtın, İ. (1999), Yaşlı Kültürü Emekli Derneklerindeki Yaşlıların Sosyo-Kültürel Özellikleri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- İpek, M. ve Yeyim, G. (1999), İkibin’li Yılların Kentinde, Yaşlılık ve Yaşlı Hizmetlerinde Yeni Arayışlar, Sosyal Hizmet Sempozyumu, Bölgesel Kalkınma Sürecinde Sosyal Hizmet (iç) (Yay.Haz.: Ü. Onat ve A. Altay), Diyarbakır.
- Kalaycıoğlu, S., Tol, U. U., Küçükural, Ö., ve Cengiz K. (2003), Yaşlılar ve Yaşlı Yakınları Açısından Yaşam Biçimi Tercihleri, TÜBİTAK Matbaası, Ankara.
- Kalınkara, V. (2009), Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksullaşan Yaşlılar, Dün, Bugün ve Yarın Yaşlılık İçinde, Yaşlılık Platformu, Ankara.
- Kalınkara, V. (2011), Temel Gerontoloji: Yaşlılık Bilimi, Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Kalınkara, V. (2014), Temel Gerontoloji: Yaşlılık Bilimi (2. Basım), Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Kalınkara, V. (2016), “Yerinde Yaşlanma”, Yaşlılık Disiplinlerarası Yaklaşım, Sorunlar, Çözümler 2 (İç.), (Edit.: Velittin Kalınkara), Nobel Yayınları, Ankara, ss.401-402.
- Karataş, S. (1990), “Yaşlılıkta Yaşam Doyumu ve Etkileyen Etmenler”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Meslek Yüksek Okulu Dergisi, Cilt:8, Sayı:1-2-3, ss. 12-21.
- Kasapoğlu, M. A. (1999), Sağlık Sosyolojisi Türkiye’den Araştırmalar, Sosyoloji Derneği Yayınları, Ankara.
- Koç, M. (2000), “Din Psikolojisi Açısından Yaşlılık Döneminde Dini Yaşam”, EKEV Akademi Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 2, ss. 97-103.

- Koç, M. (2002), " Gelişim Psikolojisi Açısından Yaşlılık Döneminde Ruhsal Gelişim ", Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(12), 287-301.
- Konak, A.ve Çiğdem, Y. (2005), "Yaşlılık Olgusu: Sivas Huzurevi Örneği", Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 29(1), ss. 23-63.
- Kongar, E. (2000), Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Koray, M., Topçuoğlu, A. (1995), Sosyal Politika, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Korkmaz, N. (2014), "Türkiye’de Yaşlılık ve Sosyal Politika- Yaşlılık Politikadan Ayrı Düşünülebilir mi?", Küreselleşme ve Yaşlılık Eleştirel Gerontolojiye Giriş (İç.), (Der.: Nilüfer Korkmaz, Suzan Yazıcı), Ütopya Yayınları, Ankara.
- Koşar, N. (1995), Sosyal Hizmetlerde Yaşlı Refah Alanı, Şafak Matbaacılık, Ankara.
- Macionis, J.J. (2012), Sosyoloji, Çev. Edit.: Vildan AKAN, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, ss. 390-400.
- Maden, A. (1990), Psikosomatik Hastalıkların Kültürel Nitelikleri, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Onur, B. (1991), Gelişim Psikolojisi (Yetişkinlik, Yaşlılık, Ölüm), V Yayınları, Ankara.
- Onur, B. (1955), Gelişim Psikolojisi, (Ölüm, Yaşlılık, Yetişkinlik), İmge Kitabevi, 3. Baskı, Ankara.
- Öz, F. (1999), "Yaşlılıkta Psiko-Sosyal Özellikler", Sosyal Hizmetler Dergisi, 1(9), ss. 19-27.
- Özben, Ş. (2008), "Yaşlılıkta Gelişimsel Özellikler", Psikolojik, Sosyal ve Bedensel Açından Yaşlılık (İç.), (Edit.: Kurtman Ersanlı, Melek Kalkan), Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara, ss. 105.
- Özcan, T. (1998), Yıl 2040 Yaşlılara Ölüm, Öteki Yayınevi, Ankara.
- Özmen, Ş.Y. (2013), Türk Kültüründe Yaşlının Yeri ve Medyayla Yaşlılığın Değişen Konumu, Milli Folklor.
- Öztop, H., Sener A., Güven, S. (2008), "Evde Bakımın Yaşlı ve Aile Açısından Olumlu ve Olumsuz Yönleri", Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, (1), ss. 39-49.
- Parlak, Ö. (1997), Yaşlılık Dönemi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Bursa.
- Saygılı, S. (2015), Yaşlılık Psikolojisi, Türdav Yayınları, İstanbul.
- Sevil, H. T. (2005), Yaşlılığın Sosyal Anatomisi, Sabev Yayınları, Ankara.

- Seyyar, A. (2006), Değişen Dünyada ve Türkiye’de Sosyal Politikalar, Değişim Yayınları, İstanbul.
- Sezgin, G. (1999), “Yaşlılık, Yaşlanmaya Hazırlık”, Sosyal Hizmetler Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 10.
- Sezgin, G. (2001), “Hollanda’da Sosyal Hizmet”, Sosyal Hizmet Dergisi, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi Yayını, Ankara.
- Subaşı, N. ve Öztekin, Z. (2006), Türkiye’de Karşılanamayan Bir Gereksinim: Evde Bakım Hizmeti, TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni.
- Şahin, F. (2000), “Rol Teorisi Açısından Yaşlılık”, Antropoloji ve Yaşlılık (iç), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayınları, Ankara.
- Şentürk, M.; Ceylan, H. (2015), İstanbul’da Yaşlanmak: İstanbul’da Yaşlıların Mevcut Durumu Araştırması, Açılım Kitap, İstanbul.
- Şentürk, Ü. (2018), Yaşlılık Sosyolojisi (Yaşlılığın Toplumsal Yörüngeleri), Dora Yayıncılık, Bursa.
- Taşcı, F. (2010), Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar: İsveç, Almanya, İngiltere ve İtalya Örnekleri, İstanbul.
- Tezcan, M. (1990), “Toplumsal Değişme ve Yaşlılık”, Aile Yazıları 2 (İç.), Der.: Beylül Dikeçligil, Ahmet Çiğdem, TC. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara.
- Tezcan, M. (1991), Toplumsal Değişme ve Yaşlılık, B. Dikeçligil ve A. Çiğdem (Der.), Aile Yazıları 2. Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme İçinde, Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Tufan, İ. (2001), “Yaşlanan Dünyada Bir Delikanlı: Türkiye”, Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını, Ankara, Cilt: 12, Sayı: 3.
- Tufan, İ. (2002), Antik Çağdan Günümüze Yaşlılık 'Sosyolojik Yaşlanma', Aykırı Yayınları, İstanbul.
- Tufan, İ. (2003), Modernleşen Türkiye’de Yaşlılık ve Yaşlanmak (Yaşlanmanın Sosyolojisi), Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Tuna, M. (2017), “Türkiye’de ve Dünyada Yaşlanma”, Gerontoloji Disiplinlerarası İşbirliği Cilt 1 (İç.), (Edit.: İsmail Tufan, Mithat Durak), Nobel Yayınları, Ankara, ss. 5-11.

- Yılmaz, M. (2013), “ Yaşlılıkta Manevi Destek ve Din Eğitiminin Önemi ”, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 39, ss. 241-264.
- Yurt, V. (1994), “Yaşlanma sürecinde Yaşanan Psikolojik Değişimler”, Sağlıklı Yaşlanma (iç), Genel Kurmay Başkanlığı Gülhane Askeri Tıp Akademisi Komutanlığı, Hemşirelik Yüksekokulu Yayınları, No: 7.
- Zastrow, C.; Karen, K.; Ashman, K. (2015), İnsan, Davranış ve Sosyal Çevre 2 Yetişkinlik-Yaşlılık, Çev.: Erdem Türközü, Büşra Alparslan, Nika Yayınları, Ankara.

EKLER

Ek 1. Orijinallik raporu

ÖZ GEÇMİŞ

01/01/1990 tarihinde Elazığ' da doğdum. Evli ve bir çocuk sahibiyim. İlk ve orta öğrenimimi Elazığ' da tamamladım. Fırat Üniversitesi Sosyoloji Bölümünden 2011 yılında mezun oldum. Denetimli Serbestlik Müdürlüğü'nde 09/01/2013 tarihinden bu yana sosyolog olarak çalışmaktayım.